

According to the results, there is a significant and strong relationship between unemployed individuals' system justification and life satisfaction levels. The life satisfaction of the individuals, who are looking for a job, increases while they justify the system. There is also a significant relationship between the unemployed individuals' tendency of religiosity and life satisfaction. Furthermore, in this study, it is recognized that the education status of the individuals looking for a job don't produce a significant effect on their life satisfaction, and there is no significant relationship between education status and life satisfaction of these individuals.

Key Words: Unemployment, life satisfaction, system justification, tendency of religiosity.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar	x
ÇİZELGELER	xii
GİRİŞ	1
I.BÖLÜM KURAMSAL ÇERÇEVE	6
I.1. İŞSİZLİK OLGUSU	6
I.1.1. Çalışma Kavramı	7
I.1.2. İşsizliğin Tanımı ve İşsizlik Çeşitleri	8
I.1.3. İşsizliğin Demografik Değişkenler ve İşsizlik Süresine Göre Etkileri	11
I.1.3.1. İşsizlik ve Yaş	13
I.1.3.2. İşsizlik, Cinsiyet ve Medeni Durum	16
I.1.3.3. İşsizlik ve Eğitim Düzeyi	20

I.1.3.4. İşsizlik Süresi	22
I.1.4. İşsizliğin Sonuçları	24
I.1.4.1. Ekonomik Sonuçlar	25
I.1.4.2. Sosyal Sonuçlar	27
I.1.4.3. Psikolojik Sonuçlar	29
I.2. DİN VE DİNDARLIK	32
I.3. SİSTEMİ MEŞRULAŞTIRMA KURAMI	41
I.4. YAŞAM DOYUMU	48
II. BÖLÜM YÖNTEM	56
II.1. Amaç	56
II.2. Örneklem	58
II.3. Veri Toplama Araçları	60
II.3.1. Dindarlık Eğilimi Ölçeği	61
II. 3.2. Yaşam Doyumu Ölçeği	63
II. 3.3. Genel Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği	64
II. 4. İşlem	64
II. 5. Verilerin Analizi	65

III. BÖLÜM BULGULAR	66
III.1. İş Arayan Bireylerin İşsizlik Sürelerine Göre Yaşam Doyumları, Sistemi Meşrulaştırma Düzeyleri ve Dindarlık Eğilimleri.....	66
III.2. İş Arayan Bireylerin Öğrenim Durumlarına Göre Yaşam Doyumları, Sistemi Meşrulaştırma ve Dindarlık Eğilimleri.....	71
III.3. İş Arayan Bireylerin Sistemi Meşru Algılama Düzeyleri, Dindarlık Eğilimleri ve Yaşam Doyumları.....	77
III.4. Farklı İş Arama Süreleri ve Medeni Durumlarına Göre Yaşam Doyumu, Sistemi Meşru Algılama ve Dindarlık Eğilimleri Arasındaki Farklar.....	79
III.5. Cinsiyet ve Evde Yaşayan Kişi Sayısı Değişkenlerine Göre Değişen Yaşam Doyumu, Sistemi Meşrulaştırma ve Dindarlık Eğilimi.....	80
III.6. İş Arama Süresi, Cinsiyet, Yaş, Öğrenim Durumu, Sistemi Meşrulaştırma ve Dindarlık Değişkenlerinin Yaşam Doyumunu Yordaması.....	86
IV. SONUÇ ve TARTIŞMA	89
KAYNAKÇA	102

EKLER

EK- 1 Demografik Bilgi Formu

EK-2 Dindarlık Eğilimi Ölçeği

EK-3 Yaşam Doyumu Ölçeği

EK- 4 Genel Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği

TABLOLAR

Tablo. 1.	Dindarlık Eğilimi Ölçeğinin Faktör Yapısı ve Faktör Yükleri.....	62
Tablo.2.	İş Arama Sürelerine Göre Bireylerin Yaşam Doyumlarına İlişkin ANOVA Analizi Sonuçları.....	66
Tablo. 3.	Yaşam Doyumlarına Göre Gruplar arası Post Hoc Analizi Sonuçları....	67
Tablo. 4.	İş Arama Süresine Göre Bireylerin Dindarlık Eğilimlerine İlişkin ANOVA Analizi Sonuçları.	68
Tablo. 5.	Dindarlık Eğilimlerine Göre Gruplar Arası Post Hoc Analizi Sonuçları...69	
Tablo.6.	İş Arama Süresine Göre Bireylerin Sistemi Meşru Algılama Düzeylerine İlişkin ANOVA Analizi Sonuçları.	70
Tablo. 7.	İş Arayan Bireylerin Öğrenim Durumlarına Göre Yaşam Doyumlarına Dair ANOVA Analizi Sonuçları.	71
Tablo. 8.	İş Arayan Bireylerin Öğrenim Durumlarına Göre Sistemi Meşru Algılama Düzeylerine Dair ANOVA Analizi Sonuçları.....	73
Tablo. 9.	İş Arayan Bireylerin Öğrenim Durumlarına Göre Dindarlık Eğilimi Düzeylerine Dair ANOVA Analizi Sonuçları.....	74
Tablo. 10.	Dindarlık Eğilimlerine Göre Gruplar Arası Post Hoc Analizi Sonuçları... 75	

Tablo. 11.	Yaşam Doyumu, Dindarlık, Sistemi Meşru Algılama ve Cinsiyet Arasındaki İlişkiye Dair Korelasyon Analizi Sonuçları.....	77
Tablo.12.	Dindarlık Kontrol Edilerek Sistemi Meşrulaştırma ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin Durumuna Dair Korelasyon Analizi.....	78
Tablo.13.	İş Arama Süreleri ve Medeni Duruma Göre Yaşam Doyumu, Dindarlık ve Sistemi Meşrulaştırma Eğilimlerine Dair ANOVA Analizleri.....	79
Tablo.14.	Cinsiyete Göre Yaşam Doyumu, Sistemi Meşrulaştırma ve Dindarlık Eğilimine İlişkin T test Analizi Sonucu.....	81
Tablo.15.	Evde Yaşayan Kişi Sayısında Göre Yaşam Doyumuna İlişkin ANOVA Analizi Sonucu.....	82
Tablo.16.	Evde Yaşayan Kişi Sayısı Bakımından Anlamlı Farklılaşmanın Kaynağını Anlamak Üzere Yapılan Scheffe Analizi Sonuçları.....	83
Tablo. 17.	Evde Yaşayan Kişi Sayısında Göre Sistemi Meşrulaştırmaya İlişkin ANOVA Analizi Sonucu.....	84
Tablo. 18.	Evde Yaşayan Kişi Sayısında Göre Dindarlık Eğilimine İlişkin ANOVA Analizi Sonucu.....	85
Tablo.19.	İş Arama Süresi, Cinsiyet, Yaş, Öğrenim Durumu, Sistemi Meşrulaştırma ve Dindarlık Değişkenlerinin Yaşam Doyumunu Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi.....	86

ÇİZELGELER

Çizelge. 1.	Örneklem Grubunun Cinsiyete Göre Yaş Ortalaması.....	58
Çizelge. 2.	Örneklem Grubunun Cinsiyete Göre Eğitim Düzeyi Dağılımı.....	58
Çizelge. 3.	Örneklem Grubunun Cinsiyete Göre Medeni Durum Dağılımı.....	59
Çizelge. 4.	Örneklem Grubunun Cinsiyete Göre İş Arama Süresi Dağılımı.....	59

GİRİŞ

Bir işe sahip olma, bir şeyi uğraş haline getirme ya da çalışma kavramının insanlık tarihinin başlangıcına kadar uzandığını söylemek yanlış olmaz. Çalışmak, insanlar için bir uğraş olmanın yanı sıra yaşamlarını devam ettirebilmeleri için de gerekli bir koşuldur. Tarih boyunca insanlar her dönemde çalışmış ve üretmişlerdir. Önceleri zanaatkârlık şeklinde ve kol gücüne dayanan çalışma yöntemleri mevcutken, sanayi devriminin makineleşmeyi beraberinde getirmesinden kaynaklı olarak, üretimde kol gücü ve alet kullanımının yerini makineler almaya başlamıştır. İnsan gücünden daha çok makine gücüne ihtiyaç duyulmuş olması, ciddi şekilde toplumsal işsizlik durumlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Geçmişten günümüze kadar işsizlik her dönem var olan ve önemini yitirmeyen bir konudur.

Çalışmak, insanların yaşam sürecinde, önemli bir yer tutmaktadır. Bu sürenin başlamasıyla beraber uzun yıllar sürecek olan ve emeklilik ile tamamlanan, çalışma yaşamı döngüsüne girilmiş olur. Bundan böyle, yaşamın önemli bir dilimini kapsayacak çalışma yaşamı başlamış olur. Genelde, belli bir zaman alan eğitim sürecinin ardından çalışma yaşamına adım atılmaktadır. Birey, eğitimini tamamladıktan hemen sonra çalışma yaşamına girememişse, işsizlik olgusu gündeme gelmektedir. İşsizlere istihdam yaratabilme ekonominin en çok zorlandığı konulardan birisidir. Bireyin bir işe sahip olması ve olmaması arasında çok önemli farklar bulunmaktadır (Keser, 2009). İşsizlik ve istihdam sorunu kendi başına, sosyal ve ekonomik durumlarına göre farklılık göstermekle beraber Dünya'daki çoğu ülkenin en belirgin sosyal, ekonomik ve politik sorunlarından birini oluşturmaktadır. Türkiye açısından bakıldığında ise yüksek işsizlik oranları hemen her dönem mücadele edilmesi gereken bir sorundur (Eser ve Terzi, 2008).

Ekonomik krizler tüm Dünya’da işsiz sayısının artmasına neden olmuş; kapanan işyerlerinin sayısı ve işten çıkarmalar artmış, işsiz kalmayanlarsa iş güvencesizliği ile karşı karşıya kalmışlardır. Ekonomide gözlemlenen yeni değişim ve gelişimler, örgütlerde ve işgücünde giderek daha esnek uygulamaların ortaya çıkması sağlamış, çalışanların kendilerini daha güvencesiz bir çalışma yaşamı içinde bulmalarına neden olmuştur (Çakır, 2007). Günümüzde, iş yerlerinin az sayıda ve üstün nitelikli elemana ihtiyaçları vardır. Bu yüzden o kişileri yetiştirmek ya da transfer etmek zorundadırlar. Üstelik en iyi eleman bile olsa hiç kimsenin iş garantisi yoktur. Yeterince verimli bulunmazsa ya da biraz yavaş kalırsa, yerini almaya hazır, pek çok niteliği olan dinamik insanlar bulunacaktır. Yani çalışanın iş güvencesi kalmamıştır (Ergin 2005). Bu durumda herkes, her an işsiz kalma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD, 2009) İstihdam görünümü raporunda OECD’nin kapsadığı bölgelerdeki ülkelerinin çoğunda işsizliğin, çoğu zaman daha önce hiç görülmemiş bir hızda arttığını bildirmektedir. Dünya genelinde, ekonomide işçiler ve aileleri için ciddi sonuçlar doğuran, son 50 yılın en kötü finansal ve ekonomik krizi yaşanmaktadır. Daha önceki ciddi ekonomik gerilemelerde olduğu gibi, işgücü piyasasındaki dezavantajlı gruplar - gençler, düşük vasıflı kişiler, göçmenler, etnik azınlıklar ve bunların arasında geçici veya alışılmadık işlerde çalışanlar iş kayıplarının asıl yükünü en fazla çekenler olmaktadır. En büyük tehlike, pek çok işsiz uzun süreli işsizliğe doğru sürüklenmesi veya faal nüfustan ayrılması sonucu, işsizlikteki bu büyük artışın büyük bir kısmının yapısal bir nitelik kazanmasıdır (OECD, 2009).

İşsizlik bireyleri, birçok yönden etkiler; fakat ilk aşamada maddi kayıplar dikkat çekmektedir. Bireyin uğraşmak durumunda kaldığı “gelir kaybı” zamanla psikolojik

durumunu da etkilemeye başlayabilir. Özellikle, bireyin aile reisi olmak gibi bir sorumluluğu bulunuyorsa, finansal yük taşıyan yetişkinler için “gelir kaybı ve fakirlik”, psikolojik yıkıma neden olabilmektedir. İşsiz bireyler için, çalışmama durumunun beraberinde birçok psikolojik ve fiziki sağlık problemlerini getirdiği tespit edilmiştir (Yılmaz ve ark, 2006).

Bu çalışmanın konusu, bireyleri birçok yönden etkilediği bilinen işsizlik yaşantısının, yaşam doyumunu değiştirmesi ile ilgilidir. Spesifik olarak, araştırmanın amacı, işsizlik gibi zor bir dönemde bulunan bireylerin, demografik değişkenler, sistemi meşru algılama düzeyleri ve dindarlık eğilimlerine göre yaşam doyumlarındaki farklılaşmayı izlemektir. Öğrenim durumu, işsizlik süresi, cinsiyet farklılıkları, dindarlık eğilimi işsiz bireylerin yaşam doyumunu etkilemekte midir ve yaşam doyumunda sistemi meşru algılama düzeyinin rolü nedir gibi sorulara yanıt aranmıştır.

İşsizliğe sosyal, politik, psikolojik, ekonomik birçok açıdan yaklaşılabilir. Literatürdeki çalışmalardan yola çıkılarak, bu çalışmada işsizliğin bireyler üzerindeki psikolojik, sosyal ve ekonomik etkileri incelenmiştir. Creed ve Macintyre (2001)’a göre, bireyin bir işe sahip olması, onun psikolojik iyi olmasını değiştirme gücüne sahiptir; bireyin iyi hissetmesini etkiler. İşe sahip olmanın ilk ve en önemli etkisi ekonomik alandadır. Bunun devamında iş ortamında yaşanan sosyal etkileşimler, bir yere ait olma ve işe yarar bir şey yaptığını hissetme duygusu, insanların hem sosyal hem psikolojik olarak iyi olmalarını etkilemektedir.

Çalışmada değinilen konulardan bir diğeri, dindarlık eğilimidir. Allport (2004)’a göre, dini inanç hayatın temel hususları ile ilgilendiğinden, genellikle tüm inançların en önemlisidir. Din, bireylerin ruhani dünyası ile ilgili olduğu kadar, günlük tutum ve

davranışlarını da etkileyen bir öğedir. Bu özelliğinden dolayı, sıkıntılı dönemlerde, bu durumdan kurtulmak için bir çeşit pozitif başa çıkma stratejisi olarak önemli bir destek sağlayıp, psikolojik sıkıntıları atlama sürecinde yardımcı olabilir (Güven, 2008). Mutsuz, sıkıntılı ya da güvensiz hissedilen dönemde kendinden daha güçlü bir varlığa inancın, psikolojik olarak bireyi rahatlattığı gözlenmiştir (Öner, 1994).

Dindarlık eğilimi yüksek olan işsiz bireylerin, yaşam doyumlarının daha yüksek olacağı düşünülmektedir. İnancın zor dönemleri atlatmakta yardımcı olduğu bilinmektedir. Dini inanç yaşanan kötü sürecin etkilerinin geçici olduğu duygusunu vererek, bireylerin işsizliğe tahammül etmelerine yardımcı olmaktadır. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde ise, dindarlık ve yaşam doyum arasında gücü zaman zaman değişmekle beraber pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür (Pollner, 1989; Myers ve Diener, 1995; Ellison, Gay ve Glass, 1989, Gauthier ve ark. 2006).

Çalışmada aynı zamanda, işsiz bireylerin sistemi meşru algılama düzeyleri ve yaşam doyumları arasındaki ilişkiye de bakılmıştır. Jost and Banaji (1994) tarafından alana kazandırılan Sistemi Meşrulaştırma Teorisi, insanların kendilerini negatif durumda bırakan yaşam olaylarını bile desteklemelerini ve akla uydurmalarını açıklamaya çalışır. Jost ve Hunyady (2005)'a göre insanların var olan politik, sosyal ve ekonomik düzenlemeleri haklı ve adaletliymiş gibi meşrulaştırmak ve akılcı hale getirmek için nedenleri vardır. Napier ve Jost (2008)'a göre sistemi meşrulaştırmak, var olan sistemin negatif sonuçlarını hafifletmek için yardım sağlayacaktır. İşsiz bireylerin sistemi meşrulaştırma eğilimleri, onların kendi koşullarını olumsuz algılayıp, düşük benlik inancı, depresyon ve öz kıyım gibi kötü sonuçlar yaşamalarından kendilerini koruma işlevini görebilmektedir. Literatür incelemesinin ışığında, işsiz bireylerin sistemi meşrulaştırma düzeyleri ile yaşam doyumları arasındaki anlamlı bir ilişki olacağı öngörülmektedir.

Özetle çalışmamız, olumsuz bir yaşam dönemi içerisinde olan işsiz popülasyonun yaşam doyumunda, sistemi meşrulaştırma, dindarlık eğilimi ve bazı demografik değişkenlerin etkisinin incelenmesi hedefini gözetmektedir.

I. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmamızda, işsizlik, dindarlık, yaşam doyumu ve sistemi meşrulaştırma değişkenleri arasındaki etkileşim ve bunların farklı demografik değişkenlerle ilişkileri işlenmiştir. Bu bağlamda kuramsal çerçevede, öncelikle işsizlik olgusu, ardından dindarlık, sistemi meşrulaştırma ve yaşam doyumu konularına ilişkin bilgilendirmeler yapılacaktır.

I.1. İşsizlik Olgusu

İşsizlik, birçok ekonomik nedenden kaynaklanabilecek bir sorun olmanın yanı sıra; sadece ekonomik bir problem olmanın ötesinde bir durumdur. İşsizlik toplumsal ve bireysel birçok faktörü içerir. İlk aşamada işsizlik ekonomik ve toplumsal bir sorun olarak görülmektedir. Birçok ekonomik problem, emeğin değer kaybetmesi ile beraber oluşan ucuz iş gücü gibi nedenler ve bunların beraberinde getireceği işsizlik, önemli toplumsal sonuçlara yol açacaktır. Fakat işsizliğin bireysel boyutları da vardır; toplumsal sonuçların tek tek bireyler üzerindeki yansımaları durumun bireysel boyutunu oluşturacaktır. Ayrıca her bireyin işsizliği algılama, yaşama ve ona tepki gösterme tarzında öznellikler söz konusudur. Bireylerin iş kaybıyla beraber eksikliğini hissettikleri ilk şey ekonomik ihtiyaçları karşılamadaki zorluk, yani maddi imkânsızlıkların oluşmasıdır. Bununla beraber, işe gitmemekten ve çalışılan dönemdeki kadar insanların içinde olamamaktan dolayı sosyal sorunlar da oluşmaktadır. Yaşanan ve bireylerin çoğu zaman istemeden maruz kaldıkları, ekonomik ve sosyal sorunları psikolojik problemler izlemektedir.

I.1.1. Çalışma Kavramı

Çalışma, insanlığın en merkezi yaşam ilgilerinden birisi olmaktan kaynaklı olarak; insanlığın varoluşuyla beraber var olan bir olgudur. Bu olgu, yaşamın devam ettirilmesi ve insanlar için sosyal bir faaliyet olması açısından önemlidir. Çalışmak, ilk aşamada maddi imkânları akla getirirse de; çoğu zaman bireyin yaptığı iş ve bulunduğu konum, hem toplumun ona bakış açısını hem kendisine olan güvenini etkileyen bir unsurdur. Sanayileşme sürecinden önce, çalışmak çoğu zaman bireysel bir eylem iken, endüstrileşme süreci ile beraber, çalışma ortamının fabrikalar gibi toplu çalışılan ortamlara dönüşmesi bireylerin toplumsallaşmasına neden olmuştur. Bunun getirdiği başka bir yenilik, daha önce kendi adına çalışan insanların, başka birisi adına ve ücret karşılığı çalışmaya başlamış olmasıdır. Çalışma kavramı yalnızca bir gelir elde etme çabası değil, aynı zamanda bir yaşam biçimi, bir varoluş biçimi, kendini işe yarar ve değerli hissetmenin bir yolu olarak tanımlanmaktadır (Yüksel, 2003).

Çalışmak, yıllar içinde farklı formlara girmiş ve birey açısından çalışmanın anlamı farklılaşmıştır. Toplumsal değil de bireysel olarak bakıldığında; kişinin statüsünün ve yaptığı işin, özsaygısını belirleyen unsurlar arasında sayılmaya başlandığı, çalışma olmadan bireyin olmadığı, bireyin çalıştığı yerin, adeta bireyin ikinci evi ve hayatına anlam kattığı mekân haline geldiği görülmektedir. İnsanların neden çalıştıklarına dair farklı açıklamalar üç başlık altında toplanmıştır: Psikolojik nedenler, ekonomik nedenler ve toplumsal nedenler. Bu nedenler aynı zamanda, işsiz kalma durumunda insanların en çok etkilendikleri alanları oluşturmaktadır. Psikolojik nedenler arasında, çalışma sırasında elde edilen başarılarından dolayı kişisel tatmin sağlanması ve saygınlığın pekiştirilmesi, çalışmanın zaman geçirmek için iyi bir faaliyet olduğunun düşünülmesi ve işte sağlanan

saygınlığın yaşamın diğer alanlarına da genellenerek, genel yaşam doyumuna fayda sağlaması sayılabilir. Ekonomik açıdan bakıldığında bireyler kendilerinden başka, genelde bakmakla yükümlü oldukları kişiler için de çalışır ve gelir elde eder. Birey önce kendi zorunlu ihtiyaçlarını temin etmek için, sonra yükümlü olduğu kişiler için çalışmak durumundadır. Toplumsal açıdan ise ait olma duygusu, kendini ve düşüncelerini ifade edebilme, maddi açıdan güvenlik, düzen duygusu, sahip olma eğilimi gibi istek ve ihtiyaçların tatmini, işin sağladığı faydalar arasında sayılabilir (Keser, 2009).

I.1.2. İşsizliğin Tanımı ve İşsizlik Çeşitleri

İşsizlik, fiili olarak üretime katılmaya hazır olup, buna imkân bulamamak ya da en sık kullanılan tanımıyla, çalışma arzusunda ve gücünde olan ve mevcut ücretten çalışmaya razı olmasına rağmen iş bulamayan işgücünün varlığıdır. Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK) göre bir kişinin işsiz olarak kabul edilebilmesi için; referans dönemi içinde herhangi bir işte çalışmamış olması, aktif olarak iş arıyor olması ve “eğer iş imkânı olsa 15 gün içinde işe başlar mısınız?” sorusuna “evet” cevabını vermiş olması gerekmektedir. Bu bireyin aktif halde iş arıyor olarak tanımlanması için ise, son 3 ay içinde iş arama metotlarından, örneğin; şahsi olarak iş arama, eş-dosta sorma, gazete ilanı okuma ve İş-Kur'a başvurma gibi, herhangi birisini kullanmış olması gerekmektedir (TÜİK, 2009). Uluslar arası Çalışma Örgütü'nün (İLO) onadığı ve önerdiği işsizlik tanımı ise şöyledir: “Belirli bir gün ya da hafta zarfında, belirli bir yaş kümesinin üzerinde bulunan aşağıdaki kategorilere giren kişiler işsiz kabul edilirler: iş akdi sona erdiğinden ya da iş yeri geçici olarak tatil edildiğinden dolayı istihdama elverişli konuma giren, herhangi bir işe sahip olmayan ve ücretli bir iş arayanlar; daha önce hiçbir zaman istihdam edilmemiş olan ya da önceki statü durumu itibariyle bağımlı olmayan veya emekli edilmiş ancak

belirli bir dönem için çalışmaya elverişli olan kişiler; belirli bir döneme nazaran gelecek bir tarihte yeni bir işe başlama konusunda anlaşma yapmış olup da, halen bir işe sahip olamayan ve çalışmaya elverişli olan kişiler; geçici ve belirsiz bir süreyle ve kendilerine herhangi bir ödeme yapılmadan tensikata (işten çıkarma) tabi olan kişilerdir.” (www.isguc.org). Avrupa Birliği’ne üye ülkelerde ise işsizlik, Türkiye’de İş-Kur’a denk gelen işgücü bürolarına kayıtlı bulunan kişilerden işi bulunmayanlar ya da her an iş değiştirmeye hazır bulunan kişilerden oluşan grup olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamaya göre bir işte çalışmaya hazır olmanın ölçüsü, işgücü bürolarına kayıtlı olmaktır. Fakat yine de Avrupa Birliğine üye olan bu ülkelerdeki uygulamalarda, bireylerin işsiz olarak tanımlanabilmesi için; iş arama süresi, işin sürekli veya süresiz olması, işsiz kalınan süre gibi daha ayrıntılı şartlar arandığı da görülmektedir (Erdut, 1991). Ayrıntılı koşullar farklı işsizlik çeşitlerini ortaya çıkarmıştır; işsizlik çeşitleri aşağıda belirtilmektedir.

İradi işsizlik; piyasada var olan ücret düzeyinde ve mevcut çalışma koşullarında çalışmak istemeyenlerin meydana getirdiği işsizliktir.

İrade dışı işsizlik; kişinin çalışmak istemesi fakat var olan koşullarda iş bulamamasıdır.

Friksiyonel işsizlik; bireylerin iş değiştirirken, bir işten diğerine geçerken kısa vadede yaşadıkları geçici işsizlik türüdür.

Uzun süreli işsizlik; genellikle on iki ay veya daha fazla sürekli işsizlik süresi olarak tanımlanır.

Konjonktürel işsizlik; uluslar arası ticaret döngüsü ile ilişkili olarak, ekonomik faaliyet düzeyindeki dönemsel dalgalanmalardan oluşan kitlesel işsizliktir.

Yapısal işsizlik; iş gücü, ekonomik, teknolojik değişim veya sanayideki yapının bileşimindeki değişikliklerden, dolayısıyla bazı iş kollarının önemi artarken bazılarının önem yitirmesinden kaynaklanan işsizliktir.

Gizli işsizlik; Bir üretim dalında gereğinden fazla kişinin çalışıp bir kısım çalışanın üretime katkıda bulunmaması fakat iş de aramaması sonucu oluşan işsizliktir. (<http://www.ilo.org//thesaurus/defaulten.asp>)

I.1.3. İşsizliğin Demografik Değişkenler ve İşsizlik Süresine Göre Etkileri

İşsizlik Türkiye'nin her dönem karşı karşıya kaldığı ancak son yıllarda gündemi oldukça meşgul eden en önemli sorunlardan biridir. Türkiye'de özellikle son yıllarda yaşanan ekonomik sıkıntı ve krizlerden sonra işsizliğin boyutları önemlenecek seviyeye gelmiştir. Türkiye'nin işsizlik sorununun birkaç ana neden temelinde oluştuğu düşünülmektedir. Bunlar; tarım toplumu niteliğinin az da olsa ağırlığının sürmesi, hızla artan nüfus için istihdam olanaklarının sağlanamaması, genç nüfusun payının yüksekliği gibi demografik unsurları da içeren nedenlerdir. Bunun yanı sıra, iç göç ve kentleşmeyle birlikte ortaya çıkan eğitim eksikliği ve bölgesel dengesizlik eğilimleri de işsizliği arttırmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olmasından kaynaklı, geçiş sürecini yaşayan bir ekonomisinin olması, özel sektör yatırım seviyesinin yetersizliği gibi nedenler, işsizliğin yapısal bir sorun olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Bozdağlıoğlu, 2008).

Eser ve Terzi'ye (2008) göre, Türkiye'de genç nüfustan dolayı ilk kez iş arayan birey sayısının fazla olması, nüfusun hızla artmasından dolayı genç nüfusa istihdam olanakları yaratılamaması, var olan işlerin tatmin sağlamaktan uzak olması gibi nedenler,

Türkiye’de işsizliğin nedenleri arasında önemli bir yere sahiptir. Buna ek olarak her gün piyasaya yeni katılan genç işsizlerin sayısı düşünülünce, işsizlik sorununun devam edeceğini söylemek çok da zor değildir. Bu sebeplerin dışında, ülkede ekonomi de yeterince güçlü değildir. Bununla beraber Türkiye’de istihdam ve işsizlik sorununun önemini ve özelliklerini belirleyen başlıca nedenler arasında, hızlı nüfus artışını, iç ve dış göçleri, yetersiz geliri, teknolojik gelişmeleri, bölgelerarası gelişme farklılıklarını, yatırım politikalarındaki olumsuzlukları ve eğitim politikasındaki sorunları sıralamak mümkündür. Tüm bunların üzerine bir de son dönemde küresel olarak üst üste yaşanan krizler ve ekonomideki belirsizlikler işsizliğin artmasında etkili olmuştur.

Türkiye’de işsizlik, yıllardır var olan bir sorun olmasına rağmen, özellikle son yıllarda basın ve yayın alanlarında, medyadaki haberlerde işsiz kalan insanların bireysel eylemleri ve intihar denemeleri ile sık sık gündeme gelmektedir. Bu haberlerde yer alanlar yoğunluklu olarak evli ve çocuk sahibi erkeklerdir. Bu girişimde bulunanlarla yapılan görüşmelerde, girişimde bulunma nedenlerinin işsizlik ve bunun sonucundaki maddi sıkıntılar olduğu bireyler tarafından belirtilmiştir. Bu sorunla ilgili sıkıntılar sık sık gündeme gelmesine rağmen konuyla ilgili çalışmalar sınırlıdır (Kurt, 2006).

İşsizlik, sonuçları açısından evrensel bir nitelik taşımaktadır. Tüm işsiz kalanlar sonuç olarak ekonomik, sosyal ve psikolojik açıdan sıkıntı yaşamaktadırlar. Bu evrensel sonuçlara rağmen Türkiye’de işsizliğin kendine has sonuçlarla, onun evrenselden daha çok yerel bir görünüme sahip olduğu söylenebilir. Örneğin, Türkiye’de teknik alanlar için ihtiyaç duyulan seviyede meslek elemanı yetiştirilememektedir. Bunun dışında hızlı nüfus artışından kaynaklı olarak genç nüfusun payının yüksek oluşu ve iç göç ve

kentleşmeyle beraber ortaya çıkan eğitim eksikliği ve bölgesel dengesizlik eğilimleri de işsizliği arttırmaktadır (İş Hukuku Enstitüsü, 2008).

I.1.3.1. İşsizlik ve Yaş

İşsizlik söz konusu olduğunda istihdam edilemeyen ilk grup gençlerdir. TÜİK rakamlarına göre, 2009 yılı genç işsizlik oranı yüzde 24.1 olarak gerçekleşti. Bununla beraber yine TÜİK'in 2009 raporuna göre Türkiye'de toplam işgücünün yüzde 17.4'ünü 15-24 yaş arası gençler oluşturmaktadır. Gençlerin işsiz kalması demek, bu bireylerin ekonomik ve sosyal aktivitelerin dışında kalmaları anlamına gelmektedir. Çalışmak, herkese olduğu gibi gençlere de sosyalleşme imkânı sağlamaktadır. İşsiz kalan gençler, bu sosyalleşme imkânından ve çalışma ile birlikte kazanacakları sosyal kimlik ve statüden yararlanamamış olur. Gençlerin, işsizlikten sosyal ve maddi olarak etkilenmelerine ek olarak psikolojik olarak etkilenmeleri de söz konusudur. İşe başlayacağı dönemlerde iş bulamamaktan dolayı ailesine bağlı yaşamak, yaşadıkları belirsizlikten dolayı gelecek ile ilgili plan yapamama ve tüm bunların üzerine işsizliği başarısızlık olarak görmek, gençleri psikolojik olarak da etkilemektedir. Tüm bunlar işsiz gencin toplumdan uzaklaşmasına neden olacaktır (İş Hukuku Enstitüsü, 2008).

OECD (2009), raporuna göre gençler dezavantajlı işsizler grubunda yer almaktadır. Farklı yaş gruplarında işsizliğin etkileri farklı şekilde yansımaktadır. Orta yaş işsizlerde, işsizliğin yarattığı olumsuz etki diğer yaş gruplarına göre daha fazla olabilmektedir. Creed (1998), orta yaştaki bireylerin işsiz kaldıklarında diğer yaş gruplarında bulunanlara göre daha fazla sorun yaşadıklarını bildirmektedir. Benzer şekilde Kulik (2001) de farklı yaş dilimlerinde farklı bulgulara ulaşmıştır. Orta yaş katılımcılarda işsizliğin etkileri fiziksel sağlık problemlerine yol açacak kadar hassas hissedilirken,

psikolojik stres ve finansal zorluk açısından yaşlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Genç yaşlarda yapılan mesleki girişimlerin orta yaşta yapılanlardan farklı olduğu varsayılır. Gençlerde bakış açısı farklı olabilmektedir. Gençler, işsizlik olgusunu bir hayat tecrübesi olarak görmeleri nedeniyle daha az etkilenmekte ve başa çıkmada daha fazla başarı göstermektedirler. Bu araştırmada orta yaş işsizlerde iş arama yoğunluğunun genç işsizlerden daha fazla olduğu bulunmuştur. Orta yaş katılımcılarda iş arama yoğunluğunun daha fazla olmasının nedeni, yaştan dolayı teknolojik becerilerden yoksun olmaları ve daha fazla görev ve sorumluluğa sahip olmaları ile bağlantılı olarak, işsizliğin etkilerini yoğun şekilde hissetmeleridir. Bu nedenlerden dolayı bu bireylerin iş aramak için daha fazla zaman ayırdıkları sonucuna ulaşılr.

Powdthavee (2003) ise, orta yaş grupta yaşanan bu olumsuz etkilerin özellikle 30-49 yaş aralığında bulunan erkeklerde daha yoğun olduğunu bildirmiştir. Gençlerin işsizliği daha kolay atlatabilmelerini sağlayan 'hayat tecrübesi' düşüncesi, orta yaştaki yetişkinlerde 'sorumluluk' merkezli olmaya dönüşmektedir. Super'a (1957) göre birçok mesleki davranış ancak yaşam döngüsü içerisinde bireyin taleplerindeki değişiklikler incelendiğinde anlaşılabilir. Bu bağlamda işsizlik bireyin kariyerinin bir parçasıdır. Bireyin içinde bulunduğu yaş aralığına göre, iş arama yoğunluğu değişmektedir Çok genç olan işsizler, işsizliğin ilk dönemleri boyunca iş gücü açısından; göreli olarak yüksek motivasyonla başarı isteklerini yansıtabilirler. Beklendiği gibi genç grup işsizliği yeni fırsatların sağlanabileceği ve kendilerine zaman tahsis edebilecekleri bir geçiş dönemi olarak görme eğilimindedirler; çünkü genellikle çocuk sahibi değildirler ve aile sorumlulukları yoktur.

Gündoğan (2001), Türkiye'nin yerel işsizlik profilinde, genç işsizliğinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Türkiye'de işsizlik sorununun en yoğun olduğu grup, 15- 24 yaş arası gençlerdir. Bu yaşlar arasındaki genç grup toplam işsizlerin yaklaşık % 45.3'ünü oluşturmaktadır. Bunun nedeni Türkiye'nin genç nüfusa sahip bir ülke olmasıdır. Türkiye'de 2006'da kentte her 100 işsiz kadından 80'inin 35 yaş altında olduğunu ve Türkiye'deki problemin aslında işsiz genç kadınlar olduğu dikkat çeken bir noktadır.

İşsiz kalmak gençler için yaşamı ertelemek anlamına gelmektedir. Yılmaz ve ark. (2006), çalışmalarında; işsizlikle ilk karşılaşılan anda, gençlerin ve orta yaşlı bireylerin tepkilerinin birbirinden farklı olacağı, bireylerin ifadelerinden tespit edilmiştir. İşsiz kalınan ilk dönemlerde yetişkinler daha sakin ve kabullenici olurken, gençler daha asi bir tavır sergileyeceklerini bildirmişlerdir. Gençlerin henüz iş yaşamlarının başında işsiz kalmaları genel güven problemi yaşamalarına neden olabilir; dolayısıyla suçlayıcı ve asi davranışların bundan kaynaklandığı düşünülür. Yetişkinler işsizlikle beraber daha ağır sıkıntılarla karşılaşmaktadırlar. Bu sıkıntılar beraberinde 'anlaşılama' düşüncesini getirirken; gençler daha çok 'daha iyisine layık olduğu' düşüncesini benimsemektedir.

Bununla birlikte, işsizlik durumunda orta yaştaki işsizlerin, gençlerden daha fazla psikolojik rahatsızlık yaşadıkları Yılmaz ve ark. (2006), tarafından da belirlenmiş ve yaşam sevincinde daha fazla azalmaya rastlanmıştır. İşsiz gençlere aile içinden verilen destek de önemli bir durum arz etmektedir. Ebeveynlerin genç işsiz olan çocuklarını desteklemeleri genç işsiz üzerindeki stres yükünü azaltırken, sürekli tavsiyelerde bulunmaları ise "yeni bir iş bulması gerekliliği yönünde bir baskı" olarak algılanmakta ve genç işsizdeki psikolojik stres yükünü arttırmaktadır. İşsizlik birçok ülkenin genel olarak en belirgin sorunudur. Ancak işsizliğin genç işsizliği olarak ortaya çıkması sorunun

ciddiyetini daha da arttırmaktadır. Bu, var olan işsizlerle beraber yeni gelen neslin de işsiz olmaya devam edeceği anlamını taşır. Bu nedenle eğitim sistemi iş piyasasının var olan ihtiyaçlarına göre düzenlenmeli, gençler piyasasının talebi olan alanlarda mesleki eğitim almaya yönlendirilmelidir (Bozdağlıoğlu, 2008).

Bu verilere göre orta yaştaki işsizlerin daha yoğun sıkıntılar yaşadıkları düşünülse de gençlerin henüz iş yaşamının başında böyle bir güvensizlikle karşılaşmış olmaları ileriki yaşamlarında daha güvensiz ve tepkili bir anlayışa sahip olmalarına, bunun ötesinde farklı problemler yaşamalarına neden olabilir.

1.1.3.2. İşsizlik, Cinsiyet ve Medeni Durum

Cinsiyetin, işsizliğe verilen reaksiyonda etkili olup olmadığı hala tartışılan bir konudur. Cinsiyet farklılıklarına göre, işsizlikle baş etme stratejileri ve verilen tepkiler farklıdır. Bu konu sıkça sınılanmaktadır; çünkü var olan çalışmalar geniş oranda erkeklerle ilgilidir. Kadınlar yıllardır işsiz adamların eşleri rolünde görülmüşlerdir. Yakın zamana kadar, belki de işsiz olan kadınlara dikkatin daha az oluşunun nedeni, onların erkeklerden daha az iş merkezli oldukları ve işsizlikten daha az travma yaşıyor olduklarının düşünülüyor olmasıdır. Son yıllarda kadınların iş piyasasına aktif katılımlarıyla beraber, kadınların iş tutumlarına yönelik araştırmalar sayısal olarak erkeklerin iş tutumlarına yönelik araştırmalar kadar olmaya başlamıştır.

Kadınların işsizlik durumunda erkeklerden daha az sıkıntı çektiklerine dair ilk popüler açıklama, Komarousky (1940) tarafından yapılmıştır. Buna göre kadınlar erkeklerden daha az finansal sıkıntı çektikleri için işsizlikten de psikolojik olarak daha az etkilenmekteydiler. Koufmann ve Fetters (1980), bu açıklamayı kadınların esas para

kazanan insan rolünde olmadıkları ve harcamak için ya da harçlık parası kazanmak için çalıştıkları düşüncesi ile temellendirmişlerdir.

Erkekler genel olarak “ekmek kazanan kişi” rolü ile özdeşleşmişlerdir. Erkeklerin para kazanmasına engel olmak, onların birincil rolünü yerine getirmesini engelleme anlamını taşır ve bu, onların benlik saygısının zedelenmesine neden olmak demektir. İşsizlik durumunda kadınların sahip olduğu alternatif rollerin sayısının fazlalığının benlik saygılarının düşmesine engel olduğu; fakat aynı durumun erkeklerde geçerli olmadığı bulunmuştur. Alternatif roller zaman doldurma ve benlik saygısını koruma için önemli görünmekle beraber; erkeklerde aynı etkinin görünmemesinin sebebi, erkekler için olabilecek alternatif rollerin (market alışverişi vb.) toplum tarafından kadınların görevi olduğuna inanılmasıdır. Bu durum erkeklere işsiz olduklarını bir daha hatırlatmakta ve benlik saygılarının düşmesine neden olmaktadır (Waters ve Moore 2002).

Yüksel (2003), yaptığı çalışmada çevrenin erkek işsize toplumda erkeklere yüklenen rollerden kaynaklı olarak daha fazla olumsuz tepki gösterdiğini bulmuştur. Erkek işsizlerin kadın işsizlere göre aile ortamındaki huzurunun daha fazla bozulduğu da bu araştırmanın bulguları arasındadır. Bu sonuçlar, işsizlik süresinin aile ilişkilerinin bozulmasına ve dolayısıyla sosyal destek ağının azalmasıyla yaşam doyumunun değişmesine etki etmesinin de olası olduğunu göstermektedir.

İşsizliğin sonuçları üzerine yapılan araştırmalarda “medeni hal” de belirleyici olarak önem kazanmıştır. Medeni halin işsizlik olgusunu etkileme düzeyi incelendiğinde, sorumluluk alanı fazla olan evlilerin bekârlara oranla işsizlikten daha çok etkilendikleri açıkça görülmektedir. Genellikle orta yaşta bulunmaları ve özellikle evli ve çocuk sahibi olmaları bireyler için işsizliğin yol açtığı sorunları daha da büyütmektedir. Evli ve çocuk

sahibi olmak işsiz bireylerin bakmakla yükümlü oldukları insanlar olduğu anlamına gelmektedir ve bu sorumlulukların varlığı sorunun boyutlarını artırmakta ve çeşitlendirmektedir. Bununla birlikte işsizliğin olumsuz etkilerini gidermede ailenin (eş ve çocuklar) destekleyici rolü sonucunda evlilerin bekârlara göre işsizlikle baş etmede daha başarılı oldukları gözlemlenmiştir. Cinsiyet açısından bakıldığında ise hem dünyada hem de Türkiye’de var olan bakış açısından dolayı özellikle erkeklerin işsizlikten dolayı yaşadıkları sıkıntının daha büyük olduğu gözlemlenmiştir. Evli ve işsiz olanlar açısından mevcut durumlarını ifade etmeleri istendiğinde kullandıkları kelime sıklıkla “çaresiz” kelimesi olmuştur. Evlilik işsizliğin sıkıntılarını katlıyormuş gibi görünse de, evli olanların sıkıntıyı atlama daha başarılı oldukları görülmektedir. Burada, sosyal ağ etkisi gözlenmekte, işsiz kalan birey için destek mekanizmaları devreye girmekte; ekonomik ve psikolojik olarak verilen katkı önem kazanmaktadır (Yılmaz ve ark., 2006). Türkiye’de işsizler üzerinde yapılan araştırmalarda genel olarak gözlenen bir nokta; erkek işsizlerin depresyona daha eğilimli olduklarıdır. Bu süreçte, erkeklerin öfke duygusunu daha belirgin yaşamaları ve geleceğe yönelik olarak yüksek düzeyde umut kaybı yaşamaları söz konusudur (Yüksel, 2003). Bu bulgulara benzer şekilde Ashraf ve ark.(1996), işsizlik boyunca erkeklerin kadınlardan daha zayıf bir psikolojik sağlık profili çizdiklerini rapor etmişlerdir. Yakın zamanda Yılmaz ve ark.(2006), yaptıkları araştırma sonucunda elde edilen bulgular, işsizliğin erkekler ve kadınlar üzerinde etki düzeyinin farklı olduğunu göstermiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre; özellikle sorumluluğunu aldığı ve geçindirmekle yükümlü olduğu bir ailesi varsa erkekler işsizlikten kadınlardan daha fazla etkilenmektedir. Özellikle Türkiye’nin sosyal yapısında, erkeğe yüklenen “gelir getirici” rolünün yitirilmesi, erkekleri kadınlara göre daha fazla etkilemektedir. Ancak bu, işsiz kalan kadınların sıkıntı yaşamadıkları anlamına gelmemektedir. Kadınların işsiz kalması

durumunda da yoğun sıkıntı yaşanmaktadır. Fakat bu sıkıntının yoğunluğu, işsiz kalan bir erkeğe oranla daha düşük düzeydedir. Bunu da toplumun erkeğe yüklediği sosyal roller ve erkeklerin bu rolleri içselleştirmiş olmasına bağlayabiliriz. Winkelmann (2008)'a göre erkeklerin işsizlikten dolayı kadınlardan daha fazla ‘ iyi hissetme kaybı’ yaşamalarının nedeni sosyal normlarda gizlidir. Belki yine sosyal normlarla ilgili olarak erkeklerin evde uğraşabilecekleri ev içi etkinlikler kadınlarıki kadar çok değildir. Kadınların işsiz kalarak eve dönmesi, erkeklere kıyasla daha kabul edilebilir bir durum oluşturmakta ve eve döndüklerinde ev içi etkinlikleri sürdürmeye devam etmeleri kadınlara işsizliğin verdiği sıkıntıyı ve boş zamanı kısmen unutturmaktadır. Üstlendiği farklı sorumluluklar kadının daha az sıkıntı yaşamasına yardımcı olmakta ve işsizlik olgusuna daha rasyonel yaklaşmasını sağlamaktadır. Erkeklerde ise işsizlik durumunda duygusallığın ön planda olduğu görülmektedir. Erkeklerin daha suçlayıcı bir tavırla (sosyo-ekonomik koşulları) içine dönük ve isyankâr bir tutum sergiledikleri dikkat çekmektedir (Yılmaz ve ark. 2006).

Yeni aile resminde, gelenekselliğin ötesinde, kadın da “para kazanan” kişidir ve ana “gelir getirici”nin erkek olduğu durumlar değişmeye başlamıştır. Bu gelişmelerle birlikte cinsiyet temelli olarak kadın ve erkeğin iş davranışları ve işsizlik tutumları araştırmaları artmaya başlamıştır. Ancak yine de bu konuya odaklanan araştırmalar sınırlı sayıdadır. Genel inancın aksine, kadınlar için işsizliğin etkisi en az erkekler için olduğu kadar karmaşıktır ya da belki evlilik gibi aracı faktörler ile değişebilmektedir. Evli kadınlara genelde, ikincil maaş kazanan kişiler olarak bakıldığından, işsiz erkekler kadar işsizlikten etkilenmeyebilirler. Bununla beraber bekâr kadınlar, işsizlikten erkekler kadar etkilenebilirler. Boşanmış bireylerin, cinsiyeti göz önünde bulundurmaksızın, görece olarak yüksek bir finansal sıkıntı ve aldatici da olsa sağlıkta düşüş rapor ettikleri gözlemlenmektedir (Kulik,2001). Bu durumun, bireylerin zaten kırılğan durumda

olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir; fakat işsizlik konusunda bu düşünce yeterince sınanmamıştır. Ancak işsizlik ve medeni durum ilişkisi sanıldığından daha karmaşık görünmektedir.

I.1.3.3. İşsizlik ve Eğitim Düzeyi

İşsizliğin yoğunluğu farklı eğitim düzeylerine göre değişim göstermektedir. Türkiye’de iş alanında yüksek eğitimli personel sayısı yeterli ve hatta fazla sayıda iken, meslek eğitimi olan eleman sayısında eksiklik olduğu söylenebilir. Türkiye genelinde, lise seviyesine kadar eğitim düzeyi arttıkça işsizlik de artmaktadır ve lise sonrası eğitim düzeyine sahip olanların işsizlik oranında düşme görülmektedir. Türkiye’de farklı eğitim düzeylerinin işsizlik oranları göz önüne alındığında, işsizliğin en fazla ilkokul mezunları arasında yoğun olduğu, onları lise ve dengi okul mezunlarının izlediği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye’de lise dengi eğitim bireylere iş vasfı kazandırmamaktadır (Bozdağlıoğlu, 2008).

Eğitim durumlarına göre bireylerin işsizlikten etkilenme durumları açısından bakıldığında, ilk ve orta öğretimli işsizlerin yüksek öğretimli işsizlere göre daha fazla depresyon yaşadıklarını bulunmuştur (Yüksel, 2003). Yılmaz ve ark.(2006)’nın çalışmalarında, eğitim düzeyi ve işsizliğin etkileri açısından bakıldığında, yüksek eğitimli olup işsiz kalan bireylerin, işsizlikten statü kaybı nedeniyle fazla etkilenebildikleri, işsiz kalma durumunda haksızlığa uğrama hissini yoğun olarak yaşadıkları görülmüştür. Bununla beraber bu bireyler yüksek eğitimden dolayı sahip oldukları bilgi ve beceri düzeylerini işsizliğin kötü etkilerinden kurtulmakta kullanabilmektedirler. Bunun yanı sıra yüksek eğitimliler, geniş sosyal ağlarını da kullanarak, başa çıkma becerilerini artırıp işsizlikten etkilenme düzeyini azaltabilmektedirler. Bu açıdan bakıldığında, eğitim düzeyi

düşük olanların işsizlikten yüksek düzeyde etkilenmeleri çok da şaşırtıcı olmamaktadır. Bireylerin eğitim düzeylerinin düşüklüğüne bağlı olarak başa çıkma becerisi yetersiz kalmaktadır. Bu bireyler işsiz kalma durumunda kendi durumlarını çaresiz ve ümitsiz görürken; eğitilmiş bireyler bu gibi yaklaşımlar yerine işsizliği daha geçici bir sıkıntı olarak algılamaktadır.

Cinsiyet açısından bakıldığında, eğitim seviyesinin yükselmesi ile birlikte işsiz kalan kadınlar da işsiz erkekler kadar sorun ve sıkıntı yaşamaktadır. Yüksek eğitimli işsizler açısından işsizliğin en kabul edilemez yanı; bu durumun kendilerine uygun olmadığı düşüncesidir. Toplumun bakış açısındaki yerlerinin değiştiği; sosyal çevrelerinde statü ve saygınlık kaybı yaşadıkları yönündeki düşünceler de bireylerin işsizliği sorun olarak algılamasında etken unsurlardandır. İşsizliğin süresinin uzaması ve eğitim düzeyi arasındaki ilişkiye bakıldığında; yüksek eğitimli olanlarda, topluma ve insanlara karşı kayıtsızlık ve karşıtlık ön plana çıkmakta, haksızlığa uğramış ve kırılmış hissetmektedirler. Eğitim düzeyi düşük olanlar ise işsizliğin sonuçlarını daha kabullenir görünmektedirler. Diğer taraftan eğitilmiş ve yüksek statülü işini yitirmiş bir kadın için durumun hiç de bu kadar kolay olmadığı görülmektedir. Daha önce önemsemediği ve kendine temel sorumluluk alanı olarak görmediği ev ile ilgili faaliyetlerin tek etkinlik alanı olarak önem kazanmasından dolayı rahatsızlık sıklıkla dile getirilmektedir. İşsizlikten sonraki dönemlerde, bireylerin kendilerini toparlaması, bu duruma alışması ve bu dönemi en az sıkıntıyla atlatmasında sosyal desteğin büyük bir önemi vardır. Sahip olunan sosyal ağ ve ilişkiler, bu ilişkilerin yakınlığı, niteliği ve sıklığı, işsizliğin kötü etkilerinin azalmasına fayda sağlayabilir. Bu desteğin kimden alındığı ve niteliği önemlidir. Bireyin kendisiyle benzer durumda olanlardan destek alması, diğerlerine göre daha etkili olmaktadır. Örneğin işsiz kadınlara çalışan aile üyeleri ve arkadaşların verdiği destektense işsiz hem cinslerinin

verdiği sosyal desteğin daha etkili olduğu ve pozitif sonuçlar doğurduğu gözlemlenmiştir (Yılmaz ve ark. 2006).

I.1.3.4. İşsizlik Süresi

İşsizlik zor bir süreçtir ve işsizlik süresinin uzunluğu, bu dönemin yaşanma biçimini, gidişini ve sonlanmasını belirleyen en önemli değişkenlerden birisidir. Genel olarak bireyin psikolojik durumunun işsizlikten etkilendiği bilinmektedir. Fakat akıl sağlığı durumunu ve depresyon gelişimini işsizliğin zamanlamasının ve süresinin nasıl etkilediği konusu yeterince açıklığa kavuşturulamamıştır. Bazı çalışmalardan elde edilen sonuçlar doğrultusunda kısa süreli işsizliğin ve iş kaybının stresli yaşam olayı olma niteliğiyle etki oluşturduğu ifade edilmiştir. Bazı araştırmacılar ise işsizlik sürecinin neden olduğu etkiler ile depresif belirti geliştirme nedenleri arasındaki ilişkiye dikkat çekmişlerdir. İşsizlik ve depresyon arasındaki ilişkiyi belirleyen risk etkenlerinin araştırılması, öncelikli olmayı hak eden konuların başında gelmektedir (Binbay ve Kaya 2006).

Var olan işsizlik araştırmaları, işsizliğin farklı dönemlerine göre işsizliğe verilen tepkiler ve tutumların değiştiğini destekler. Özellikle uzun süredir işsiz olan erkeklerde finansal stres, kısa süredir işsiz olan erkeklere göre daha yüksektir (Little, 1976, Schlozman, 1979). Benzer şekilde Warr ve Jackson (1984), işsizlik uzadıkça fiziksel sağlığın azaldığını ve finansal stresin arttığı sonucuna ulaşmışlardır. İş arama yoğunluğu araştırmalarına göre ise, işsizliğin süresinin uzamasının bir sonucu olarak, iş arama anlamlı derecede azalmaktadır. İşsizliğin belli dönemlerinde; iş merkezlik, psikolojik stres ve iş arama yoğunluğu değişkenlerinin incelendiği bir araştırmada; özellikle işsizliğin ilk periyodunda bu değişkenlerde kademeli bir artışa rastlandı. Sonraki periyotlarda bu üç

değişkende de kademeli bir azalmaya rastlandı. Stres tepkisi işsizliğin ilk periyodu boyunca görece olarak düşüktü. Bununla beraber, işsizliğin her döneminin stresin görece olarak düşük olmasını sağlayan farklı döngülerle karakterize olduğu düşünülebilir. Örneğin, işsizliğin ilk dönemi boyunca işsizlik geçici bir dönem gibi algılanabilir. Tam tersine uzun süreli işsizlikten sonra; bireyler muhtemelen bu duruma alıştıklarından psikolojik stres daha az olmaktadır. İş arama yoğunluğu açısından bakıldığında, bulgular uzun süreli işsizlikle beraber; iş arama stratejilerinin farklılığında ve iş aramak için ayrılan zamanda düşüş gözlenmiştir. Farklı bir perspektiften bakıldığında iş arama niyeti bireyin çalışmak için motivasyonunun bir yansıması olabilir. Bu bağlamda, uzun işsizlik dönemi ve iş bulmada çok sayıda başarısız girişimin, başarı beklentisini düşürdüğü ve iş bulmak için daha az çaba sarf etmeye yol açacağı söylenebilir (Kulik,2001).

İşsizlik süresinin uzamasıyla beraber, bir takım hastalık belirtileri görünmeye başlayabilir. Bunlar daha çok bireyin sıkıntılı psikolojik durumunun yansıması olan psikosomatik rahatsızlıklardır. Mide ülseri, tansiyon yüksekliği, baş ağrısı gibi rahatsızlıklar çoğu zaman psikolojik ve fiziksel bütünlüğün bozulmasından kaynaklı bozukluklardır (Çelikkol, 2003). Eğitim düzeyi yüksek olanlarda işsizlik süresinin uzaması durumunda, topluma ve insanlara karşı kayıtsızlık ve karşıtlık ön plana çıkmakta, kendilerini haksızlığa uğramış ve kırılmış hissetmektedirler. Buna karşın eğitim düzeyi düşük olanlar ise işsizliğin sonuçlarını daha kabullenir görünmektedir (Yılmaz ve ark. 2006).

1.1.4. İşsizliğin Sonuçları

İşsiz kalma durumunda bireyin ilk kaybettiği şey, kendi uğraşı olan ve zamanının çoğunu ayırdığı işidir. İşin kaybedilmesi farklı kayıpları da beraberinde

getirmektedir. Diğer bir ifade ile birey sahip olduğu statüyü, sosyal çevreyi, alıştığı yaşam düzenini de kaybedebilmektedir. Bu açılarından bakıldığında işsizliğin bireyin hayatında ne kadar alanı etkilediği net olarak görülmektedir. Bireyin işini kaybetmesi demek, birey gönülsüz olduğu halde işini elinden almaktır. İşsizlik konusu gündeme geldiğinde bunun yüksek stresli, işini kaybedenlerin tepkilerini tahrik eden, anksiyeteye, depresyona ve fiziksel sağlıkta düşüşe neden olan bir tecrübe olduğu düşünülür (Kinicki ve ark. 2005). Bu yönü ile işin kaybedilmesi, pek çok ve birbiri ile ilişkili ekonomik ve sosyopsikolojik soruna da kaynaklık etmektedir. Çok iyi bilinen sonuçlara göre, insanlar işleri olduğu durumda işsiz kaldıkları dönemlere göre daha iyi hissetmektedirler (Winkelmann, 2008).

Akıl sağlığı problemleri ve işsizlik arasındaki ilişkiyi değerlendiren ve bu iki değişken arasında bir ilişki olduğunu düşünüp bunu araştıran çoğu çalışmaya göre; işsizlik, akıl sağlığı sorunlarının nedeni olarak değerlendirilmiştir. Bundan farklı bir bakış açısıyla yapılan bazı çalışmalarda işsizlik akıl sağlığı sorunlarının nedeni değil, sonucu olarak ele alınmıştır. Bu yaklaşıma göre, gelir azlığı, yoksulluk, eğitim düzeyinin düşük olması, yetersiz barınma gibi bireyin yaşadığı toplumsal olumsuzluklar ciddi ya da hafif şiddette akıl sağlığı sorunlarının sonucudur (Binbay ve Kaya, 2006).

İşini kaybetmek sadece bireyin kendisini ilgilendiren bir durum değildir. Çalışmanın faydaları bireyin aile ve sosyal çevresini etkilediği gibi; işsizliğin yarattığı psikolojik ve ekonomik sorunlar da sadece bireyin kendisini değil, iş ve aile çevresini de etkilemektedir. İşsiz kalma durumunda; öncelikle bireyin yaşam standartlarının düşeceği korkusu hakim olmaktadır. Çünkü yaşam standartlarının düşmesi bireyin bütün aile fertlerinin etkilenmesine sebep olmaktadır (Keser 2004). İşsizliğin yol açtığı bireysel ve

sosyal maliyetler gelecek dönemler açısından telafisi daha zor oluşumların kaynağını teşkil etmektedir. İşsiz kalan birey ilk aşamada ekonomik sorunlar yaşar; bununla beraber, sosyal problemler oluşmaya başlar ve nihayetinde birey tüm bunlardan psikolojik olarak da etkilenir.

I.1.4.1. Ekonomik Sonuçlar

Çalışmanın temeli insanların ekonomik gelir elde etmek amacını gütmeleridir. Birey öncelikle temel ihtiyaçlarına sahip olmak amacıyla, daha sonra bakmakla yükümlü olduğu kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çalışmak ve belli bir miktar gelir elde etmek durumundadır (Keser, 2004).

Birey işsizlikte birçok şeyin yokluğundan kaynaklanan genel bir negatif etki yaşar; fakat genelde iş kaybının en negatif etkisi gelir eksikliğidir. İş sahibi olmanın faydaları genelde iki başlık altında toplanabilir; bunlar gizil ve açık faydalardır. Gizil (zaman yönetimi, aktivite, sosyal kontakt, ortak amaç, statü gibi) ve açık (finansal güç) tüm faydaları psikolojik iyi olmayı yordar. Bunların arasında en önemli yordayıcı, finansal güçtür, daha sonrasında statü, yapılandırılmış zaman ve ortak amaç sırayla psikolojik iyi olmayı yordamaktadır (Creed ve Machintyre 2001).

İnsanın bir iş sahibi olması ya da çalışmak istemesinin temelinde kuşkusuz öncelikle geçim kaygısı, bunun da gerisinde yaşamını sürdürme dürtüsü bulunmaktadır (Aytaç ve Keser, 2002). Her insan için bir finansal yük demek olduğundan, işsizlik durumundan maddi kayıplar dolayısıyla herkes etkilenmektedir. Özellikle işsiz kalan birey, aile reisi konumunda bulunan biri ise uğraşmak durumunda kaldığı “gelir kaybı”, özellikle finansal bir yük taşıdığından, “gelir kaybı ve fakirlik” düşüncesi yıkıma neden olabilmektedir (Yılmaz ve ark, 2006). Dolayısıyla, iş kaybıyla beraber birey, maddi

gelirinde düşüşün yansımasıyla temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanır ve yaşam standardında düşüşler meydana gelir. Bireyin çalışıyor olması, sağladığı gelir ile çalışma dışı yaşamının maddi temelini oluşturmakta, özel yaşamın şekli ve boş zamanları şekillendirme biçiminde de önemli bir rol üstlenmektedir (Keser, 2009).

Creed ve Macintyre (2001), iş sahibi olmanın iyi olma üzerinde etkili olduğunu bulmuşlardır. Çalışmanın bireylerin iyi hissetmesini etkilemesindeki ilk ve en önemli unsur maddi gelirdir. İşsizlik durumunda yaşanan finansal sıkıntı iyi olmayı en olumsuz etkileyen faktördür. Bu araştırmada açıkça görülmüştür ki işsizlikten dolayı finansal olarak kayıp yaşama, psikolojik iyi olmanın azalmasında kilit rol oynamaktadır.

Çalışmanın temel kaynağını iş gücü oluşturduğu için, işsiz kalmak iş gücünün dışarıda kalması anlamına gelmektedir. İşgücü muhafaza edilebilecek, saklanacak bir şey olmadığından, kullanılmadığı her zaman kayıp anlamına gelmektedir. Bununla beraber işsizlik artınca; kişinin dünyasındaki ekonomik denge bozulduğundan kişilerin gelirinin düşmesi ile birlikte, gelir dağılımının bozulması sonucunu ortaya çıkmaktadır.

İnsanlar öncelikle temel; daha sonra diğer gereksinimlerinin karşılandığı kadar mutludurlar. Gereksinimlerinin karşılanması ve kişinin sağlığı ve mutluluğu arasında belli bir denge vardır. İhtiyaçlarını karşılamak durumunda olan insanın öncelikle maddi bir gelir elde etmesi ve bunun için de çalışması gerekmektedir. Öyleyse mutlu ve sağlıklı yaşamak isteyen her bireyin isteklerini karşılamasının ön koşulu çalışmasıdır. Bu iş, bireyin kazandığı ücretle ihtiyaçlarını karşılayabileceği, kendi yeteneklerine uygun ve keyif alarak çalışabileceği bir iş olmalıdır (Kocacık, 1995).

I.1.4.2. Sosyal Sonuçlar

İşsizlik başlangıçta bireyleri ilgilendiren bir problem olarak algılansa da toplumsal düzlemde de etkili bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Birey açısından çalışamama durumunu ifade eden işsizlik, yaşamın sürekliliği ve istikrarı için gerekli sosyal bir faaliyet ve insan yaşamının merkezi alanlarından biri olan çalışmanın yokluğunu ortaya koymaktadır.

İş sahibi olmak, bireyin beklentilere, bireysel bir değere, bazı amaçlara, deneyimlere sahip olmasını ve işle ilgili bazı davranış biçimlerini öğrenmesini sağlar (Creed ve Machintyre, 2001). İşsizlik, bireylerin bir günün sekiz saatini geçirdikleri bir ortamdan koparak, iş arkadaşlarından uzaklaşmaları ve çalışmaya bağlı sosyal çevrelerinin de yitilmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla iş kaybı, sosyal olarak birçok sorunun nedeni olabilir. Sosyal kimlikler ait olunan toplumla özdeşleşerek oluşturulur. Çalışan bireyler kendilerini iş yerlerine ait hissederler. Bu ait olma duygusuyla birlikte çalışanın kendisine saygısı ve özgüveni gelişir. Çalışmak bireye statü ve gelir sağlayan bir durum olmanın yanı sıra bir sosyal ortam da sağlamaktadır. Jahoda (1982), kişinin statüsünün yaptığı işle tanımlanacağını savunmuştur. Gerçekten de işsiz kalan tecrübeli çalışanlar işle bağlantılı kimliklerini kaybederken, işe yeni başlayanlar işle bağlantılı bir kimlik oluşturmayla karşı karşıya kalır (Donovan ve Oddy, 1982).

Creed ve Macintyre'nin (2001) yaptıkları çalışmaya göre; bireylerin iyi hissetmelerini etkileyen en önemli unsurlar arasında; çalışma sayesinde sahip oldukları sosyal statü ve yine çalıştıkları için sahip oldukları zaman yapılandırması yer almaktadır. İşten ayrılan birey sosyal statüsünü kaybedecek ve çalışmadığı için zaman

yapılandırmasına ihtiyaç duymayacaktır. Dolayısıyla iyi hissetme durumunda olumsuz sonuçlar meydana gelecektir.

I.1.4.3. Psikolojik Sonuçlar

Kişinin işini kaybetmesiyle beraber bir takım psikolojik değişikliklerin yanı sıra bir takım fizyolojik değişiklikler de oluşabilmektedir. İş kaybı birey için önemli bir kayıptır. Bunun peşinden her kayıpta olduğu gibi, üzüntü, farklı kayıp beklentileri ve beraberinde endişe ve korku yaşanmaktadır. İş sahibi olmanın maddi, manevi birçok faydası bireylerin iyi hissetmesiyle ilişkilidir. Murphy ve Athanasow (1999), işsizliğin bireyleri zayıf zihinsel sağlığa ve diğer insanlardan daha az bireysel yeteneğe sürüklediğini göstermişlerdir. İşsizliğin etkileri gelir kaybının ötesinde, iyi olma üzerinde negatif etkilere neden olur (Winkelmann, 2008).

İşin kaybedilmesi sadece finansal sıkıntı değil aynı zamanda statü ve özellikle de güç kaybı (aile ve toplum içerisinde) gibi olgular açısından da önem taşımaktadır. Bu kadar kaybın peşinden bireyin çaresizlik ve umutsuzluk gibi duygular yaşaması olasıdır. İş hayatı belirli ve düzenli bir süreç ile oluşmaktadır. Çalışılan saatler, yapılacak işler belirli ve genellikle planlıdır. Çalışanlar belli bir düzen içerisindeyken; işsiz birey iş bulma çabası içerisinde sürekli ve belirsizlik içeren bir faaliyet sürdürmektedir. Dolayısıyla işsizlik de aslında yüksek stresli bir iş olarak görülebilmektedir. İş kaybının peşinden yaşanan, maddi sorunlar, statü kaybı, sosyal güvenliğe sahip olamama, bireyleri etkileyen durumlardır. Fakat birey bu dönemde iş bulma ümidi ile çabalamak ve yetersiz kaynaklarla geçimini sürdürmeye çalışmak durumundadır. İşsizlikle birlikte gelirin yitirilmesi psikolojik yıkım sürecini başlatmakta ve zaman içerisinde ağırlaşan yoksullaşma süreci ile birlikte fiziki ve ruhsal sağlık bozulmakta ve özgüven yitirilmektedir. Bu süre uzamaya devam ettiğinde

maddi ve manevi kayıpların niceliksel ve niteliksel değeri de artmaya başlamaktadır. Güven, ümit, cesaret gibi özsel değerler yanında yetenek, bilgi ve beceri gibi işsel değerlerin de kaybı gündeme gelmekte ve sorunlar ağırlaşmaktadır (Yılmaz ve ark., 2006).

Kinicki ve ark. (2005), işsiz kalma durumunun bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlıklarına olan etkilerini hedefleyen bir çalışma gerçekleştirmiş ve sonuçta işsiz grubun çalışan gruptan daha düşük, fizyolojik ve psikolojik iyi olma eğilimine sahip olduğunu belirlemişlerdir. Buna ek olarak araştırmacılar; uzun süreli çalışmalarla bireyleri işe dönme sürecine kadar izlemişler ve yeniden işe başlamanın fiziksel ve psikolojik iyi olma üzerinde artışa neden olduğunu gözlemlemişlerdir. İş sahibi olmayan insanlar çalışanlarla kıyaslandığı zaman daha yüksek stres ve depresyon yaşamaktadırlar (Henwood & Miles, 1987). İş sahibi olmanın gizil (zaman yönetimi, aktivite, sosyal kontakt, ortak amaç, statü gibi) ve açık (finansal güç) tüm faydaları psikolojik iyi olmayı yordar. Finansal güç en önemli yordayıcıdır, daha sonrasında statü, yapılandırılmış zaman ve ortak amaç sırayla psikolojik iyi olmayı yordamaktadır (Creed ve Machintyre 2001).

Lancet (2009) dergisinde yayınlanan ve Avrupa Birliği üyesi 26 ülkede yapılan çalışmaya göre; işsizlikteki %3'lük artışın orta yaş erkeklerde kalp krizi riskini % 2,7; cinayetleri % 2,4 ve 64 yaşın üstü insanlarda intihar sıklığını % 4,5 artırdığı bulunmuştur. Ayrıca alkol kötüye kullanımı ile ilgili ölçümlerde, alkol kullanımının işsizlikle birlikte % 28 arttığı gözlemlenmiştir. İşsizlikten dolayı yaşanan psikolojik sıkıntı; bireylerin sinir sisteminde var olan biyolojik düzeni bozmakta, konsantrasyon bozukluğu, uyku ve iştahta değişiklik, vücudun belli bölgelerine yayılan ağrılar, asabilik, tahammül edememe, isteksizlik gibi hem psikolojik hem fizyolojik sonuçlara yol açmaktadır. Dolayısıyla bireylerin stresle baş etme güçleri azalmakta ve yaşam kaliteleri düşmektedir (Yargıç,

2009). İşsizlik, işsizler açısından ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlar yaratan bir olgu olduğu kadar, çalışanlar üzerinde de sürekli olarak tehdit oluşturan bir olgu niteliğini sürdürmektedir. Ayrıca işsizliğin, suç işleme, intihar girişimleri ve sosyal çatışma gibi toplumsal yansımaları iş güvencesizliğinin psikolojik ve sosyal açıdan doğurabileceği sonuçlar konusunda ipuçları vermektedir (Çakır, 2007).

İşsizlik süresinin uzamasıyla beraber, bir takım hastalık belirtileri görülmeye başlanabilir. Bunlar daha çok bireyin sıkıntılı psikolojik durumunun yansıması olan psikosomatik rahatsızlıklardır. Mide ülseri, tansiyon yüksekliği, baş ağrısı gibi rahatsızlıklar, çoğu zaman psikolojik ve fiziksel bütünlüğün bozulmasından kaynaklı bozukluklardır (Çelikkol, 2003).

Özetle, iş sahibi olma iyi hissetmede önemlidir; çünkü iş sahibi olmak bireyin benlik saygısı ve benlik değerinde artışa neden olur. İşsizlik olduğu durumda ise bireyin kontrol odağında azalma ve çaresizlik hissi oluşur.

I.2. Din ve Dindarlık

Din olgusu tarih boyunca varlığını devam ettiren ve çoğu zaman farklı inanç formları ve farklı ibadet şekillerinde olsa da, inananların günlük yaşamlarını etkileyen ve bazı insanların hayatının merkezinde yer alan bir olgudur. Din bireysel ve toplumsal açıdan insanları etkileyen ve insanla beraber var olmuş bir olgudur. Bireyler genellikle içine doğdukları toplumun sahip olduğu dini eğilim yönünde karar verirler. Varoluşsal problemlerle başa çıkmada din çoğu insan için kolaylaştırıcı bir yoldur; yaşamı anlamlandırma konusunda fikir sağlar. Dinin genellikle ibadet boyutu inanan bireylerin günlük ve yaşamsal problemleriyle baş etmelerine, kararsız kalınan durumlarda bir karar

vermelerine ve bazı durumlarda belki de kendilerine belirleyecekleri yolu çizmelerine yardımcı olabilmektedir.

Din ve dindarlıkla ilgili yapılan çalışmalarda, en zorlanılan konu dinin tanımlanması meselesidir. Din, sınırları çok da belli olmayan, karmaşık yapısından dolayı üzerinde fikir birliğine varılmış bir tanıma dönüştürülemezdir. Yapıcı (2007)'ya göre, araştırmacı sayısı kadar din tanımı vardır.

Adam Smith (1981), dinin psikolojik, yaşamsal faydalar sağladığını ve mutluluğa katkıda bulunduğunu; ayrıca insanları başka ve daha iyi bir dünya için hazırladığını belirtmiştir (Akt. Greene ve Yoon, 2003).

Durkheim (1915), dini temel sosyal ihtiyaçların bir yansıması olarak görmüştür (Akt. Pargament ve ark., 2005). Durkheim'a göre sosyolojik bir bütünlüğü oluşturan ana eksen kutsalın ve kutsal olmayanın belirlenmesidir. Fromm'a göre din, “ bir grup tarafından paylaşılan ve kişiye kendine bir yol bulmasını sağlayacak zemin ve tapınma nesnesi sunan düşünceler ve eylemler sistemidir” (Fromm, 2006, s.31). Din, bireye bir yol bulmasında yardım etmekle beraber, ait olduğu din mensuplarından oluşan bir grup tarafından da kabul sağlayan bir sistemdir. Diğer taraftan insanların hayatın anlamına dair soruları hep var olmuştur, din bu noktada bir inanç eylemi olmanın ötesinde çoğu zaman bir cevap niteliği taşıyabilmekte ve güvenlik arayışının karşılığı olabilmektedir (Fromm, 2006).

Psikolojinin bilim dalı olarak kabulünü sağlayan bilim insanı olan Wundt'a göre din, ölümsüzlüğü dileyen fakat ölümlü olan insanların sonsuz yaşadıklarını düşünmeleri için kabul ettikleri bir bilinç durumudur (Akt. Karacoşkun, 2004).

Adler (1998)'e göre bireylerde bir inanma isteği ile beraber dünyaya anlam verme ihtiyacı da bulunmaktadır, kişi inanarak bu ihtiyaçlarının doyumunu sağlar (Akt. Aydemir, 2008).

Freud ise dini inanın hem içsel hem dışsal güdülerden kaynaklandığını ifade etmiştir. Ona göre dışsal güdüler bireylerin baş edemediği doğa güçleriyken, içsel güdüler bireyin doğuştan getirdiği güdülerdir ve insanlar akılla başa çıkmakta aciz kaldıkları durumlar için gelişimlerinin erken dönemlerinde başka manevi güçlerden yardım sağlamaktadır (Akt. Fromm 2006).

Freud'un bakış açısına benzer şekilde, Marx dini, baskıya tabi varlıklar olarak tanımladığı insanların afyonu olarak ele alır. İnsanlar, açıklamaya güçlerinin yetmediği olaylar ve baş etmekte zorlandıkları problemler karşısında dini bir araç olarak kullanmaktadırlar (Akt. Çapcıoğlu, 2008).

Allport (2004)'a göre dini inanç alanı içerisinde, belirli dini inançlar ve pratikler, öncelikle ebeveynlerin onayını kazanmak için, ödül için ve cezadan kaçınmak için varlıklarını sürdürürler. İlerleyen yaşla ve bireyin olgunlaşması ile beraber din bu öncelikli köklerin ötesinde hareket edebilir ve kendi kendine bir motivasyon olmaya başlayabilir. Allport (2004), hayatın temel hususları ile ilgilendiğinden, dini inancın genellikle tüm inançların en önemlisi olduğunu belirtmiştir. Birey ne kadar dinle ilgili ise günlük tutum ve davranışları da bu inançtan o yönde etkilenirler.

“Din, insanlar arası ilişkiler, insanın tutum ve davranışları ve toplumsal hayat üzerinde etkili olan temel faktörlerdendir. Dinin insanların düşünce, tutum ve davranışlarına etkide bulunan bireysel yönünün yanı sıra, insanlar arası ilişkileri, toplumsal hayatı ilgilendiren yönleri de bulunmaktadır. (...) Değişen sosyal ve kültürel durumlara

bağlı olarak din ve toplum arasında değişik ilişkiler, etki ve tepkiler meydana gelebilmektedir.” (Çapcıoğlu, 2008: s.50).

Kişinin nasıl inandığı, dinin belli yönleri (anlam, amaç ve umut sağlama kapasitesi), psikolojik açıdan diğer yönlerinden daha önemli olabilmektedir.

Özellikle sıkıntılı dönemlerde din, bu durumdan kurtulmak için bir çeşit pozitif başa çıkma stratejisi olarak önemli bir destek sağlayabilir. Bununla bağlantılı olarak, psikolojik bir problem çözme sürecine hizmet edebilir (Güven, 2008). Bireyin güvensizlik ya da sıkıntı hissettiği olaylar karşısında kendinden daha güçlü bir varlığa inancın, psikolojik olarak bireyi rahatlattığı gözlenmiştir (Öner, 1994).

İnsanların yaşadıkları doğal felaketler ve güç durumlar karşısında da din bir dayanak olabilmektedir. Bireylere içinde buldukları durumu anlamlandırma ve mevcut bir boşluk varsa bunu doldurma imkânı sağlar. Bazı zor durumlara dini yüklemeler yapıp bu şekilde açıklamak, problemlerle başa çıkmada fayda sağlayabilir (Küçükcan, 2000).

Dine anlamlandırıcı bir sistem olarak bakıldığında, anlaşılması zor olaylara bir anlam ve yorum kattığı ya da en azından birey için bu tür olayları, belirli bir çerçevede kabul edilebilir kıldığı gözlenmektedir. Din farklı değişkenlere bağlı olarak inananların farklı miktarda zamanını alır. Kimi insanlar tüm gün dua edip tüm gününü ibadethanede harcarken, kimileri yalnızca yalnızken ya da tüm aileyle birlikte evde dua eder. Diğer taraftan, her ikisini dengeleyenler vardır.

(<http://www.mywritingassistant.com/sample4.pdf>).

Tüm bunlar dikkate alındığında dindarlık, bireyin varlığı ve kişilik özellikleriyle bütünleşmenin yanı sıra, bireyin öznel dinsel inanç ve pratik algılarını da

içeren oldukça karmaşık bir olgudur. Bu yönden bakıldığında, her bireyin kendine özgü bir dindarlık tanımı olduğunu görmek güç değildir (Koç, 2009).

Pavlov, dindarlığı içgüdüsel bir olgu olarak görmenin yanı sıra insanların genellikle sıkıntılı dönemlerde dine yöneldiklerini vurgulamıştır (Akt. Karakaya, 2008).

Allport (2004), Pavlov'a benzer şekilde çoğu insanın genellikle zor durumda kaldıklarında ve hayatlarının kritik dönemlerinde dindar olduklarını, sıkıntısız zamanlarının çoğunu dini düşünmeden geçirdiklerini ifade etmiştir.

Buradaki tanımlardan hareketle dindarlığın temel etkilerinden birisinin yaşama anlam katmak olduğu anlaşılmaktadır. Kıraç (2007) dindarlığın yaşama anlam kattığı fikrini sınamak amaçlı yaptığı çalışmasında, dindarlık eğilimi ile anlam duygusu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulmuştur. Bahadır (1999)'a göre ise yüksek dindarlık düzeyinde bulunanlar aynı zamanda yüksek anlamlılık düzeyinde bulunanlardır (Akt. Aydemir, 2008).

Baetz ve ark. (2006) ibadet sıklığı ile depresyon arasındaki ilişkiyi araştırmak üzere yaptıkları çalışmada, ibadete devam eden bireylerde daha düşük seviyede depresyon; daha az seviyede psikiyatrik düzensizlikler bulmuşlardır. Aynı zamanda günlük yaşamın sıkıntılarıyla başa çıkmada, hayatın anlamını bulmada dindarlığın önemli bir yerinin olduğunu gözlemlemişlerdir.

Ellison (1991)'ın çalışmasında, bazı dini bağlılıkların yaşam doyumunu arttırdığı; dine inanmanın yaşam doyumunun artışı ile etkileştiği ve bir travma var olduğu zamanlarda da yine benzer sonuçlar olduğu bulunmuştur. Ellison (1991) yüksek dindarlık düzeyinde bulunan bireylerin yaşam doyumlarının ve kişisel mutluluklarının da yüksek

düzeyde olduğunu, yüksek dindarlık düzeyinde bulunanların olumsuz yaşam durumlarına karşı psikolojik olarak negatif tepki verme düzeylerinin düşük olduğunu belirtmiştir (Akt. Grene ve Yoon, 2003).

Yaşam doyumu ve dindarlık arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalarda, bireyin yaşam doyumu ile çeşitli dindarlık ölçümleri arasında anlamlı pozitif ilişki saptanmıştır (Pollner, 1989; Myers ve Diener, 1995; Ellison, Gay ve Glass, 1989). Yaşam doyumunun anlamıyla bağlantılı olarak düşünüldüğünde bu çalışmalar göstermiştir ki, ibadethaneye gitme, dini inançların belirginliği, dua etme ve içsel dini yönelim gibi dinsel durum ve davranışlar bireyin yaşam kalitesine ve iyilik haline etki etmektedir (Akt., Cirhinlioğlu ve Ok, 2010).

Chamberlain ve Zika (1988) ise din ve iyi olma arasındaki ilişkiye odaklandıkları çalışmalarında din ve iyi olma arasında pozitif fakat küçük bir ilişki bulunduğunu; fakat din- iyi olma ilişkisinin daha çok değişken olduğunu ifade etmişlerdir. Gauthier ve ark. (2006), yaptıkları çalışmada, dindarlık ve yaşam doyumu arasında yüksek olmayan pozitif bir ilişki olduğunu ifade etmişlerdir ($r= 0.18$). Bu bulgunun yanı sıra araştırmacılar dini şüphe ve yaşam doyumunun düşük negatif ilişkide olduğunu ($r= - 0.15$) belirlemişlerdir. Buna ek olarak, kadınlar arasındaki yüksek dindarlığın yüksek yaşam doyumunu sağladığı bulunmuş; fakat erkeklerde aynı sonuca ulaşılamamıştır. Cinsiyet ve dini şüphe açısından bakıldığında, dini şüpheleri olan erkeklerin olmayan erkeklerden daha az yaşam doyumu deneyimledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Dini inanç konusunda şüpheli olmak ile yaşam doyumu arasında negatif ilişki bulunmuştur.

Allport (2004)'a göre bazı insanlar zor durumda kaldıklarında, herhangi bir şey için çok yoğun istek duyduklarında, dinî yöneliş ve bilinç ağırlık kazanmaya

başlamaktadır. Kırarç (2002), ekonomik durum ve dindarlık arasındaki ilişkiyle ilgili olarak, bireylerin ekonomik durumları iyileştikçe dindarlık eğilimlerinde azalma gözlemlendiğini belirtmiştir. Ekonomik durumu en iyi olanlar dindarlık ölçeğinden en düşük puanı alanlar olmuştur. Acar ve ark. (1996), bireylerin sosyo-ekonomik seviyeleri yükseldikçe, “dinle az ilgili” olduğunu belirtenlerin sayısında artma gözlemlenmiştir.

Şengül (2007), çalışmasında, dinin bütün alt boyutlarında ve dini tutum ve davranışlar açısından çalışmayanların çalışanlardan daha yüksek puan aldıklarını gözlemlenmiştir, fakat yapılan analizler sonucu iki grup arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Greene ve Yoon (2003)’e göre bireylerin çalışır durumda olmalarıyla yaşam doyumları arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Frey ve Stutzer (2002), insanların kendi işsizliklerinin mutluluklarını azalttığını vurguladıklarına dikkati çekmişlerdir. Enflasyon gibi makroekonomik koşullar ve işsizlik stres unsurudur ve bireysel doyumunu etkiler (Akt. Greene , Yoon, 2003).

Yakın zamanda Türkiye’de yapılan çalışmalarda ise farklı sonuçlar elde edilmektedir. Aydemir (2008), en yüksek dindarlık puan ortalamasına sahip olanların en yüksek gelir düzeyine sahip olanlar olduğu gözlemlenmiştir. Benzer şekilde, Güven (2008) de öznel dindarlık algısı puanlarının sosyoekonomik durumu iyi olandan kötü olana doğru bir düşüş sergilediğini belirtmektedir. Bu sonuçlara göre gelir durumu düştükçe kişilerin öznel dindarlık algısında da bir düşüş yaşandığı söylenebilir. Bu noktada araştırmanın yapıldığı yıllar ülkenin siyasi durumu açısından önemlidir; bu süreçte sosyo-ekonomik düzeyi yüksek insan profilleri değişme göstermiş olabilir.

Acar ve ark. (1996), dindarlık düzeylerini cinsiyete göre incelediklerinde, çok dindar olarak tabir edilen grubun büyük çoğunluğunu (% 69’unu) erkeklerin oluşturduğu

görülmüştür. Benzer şekilde dinle hiç ilgili olmadığını söyleyen grubun da büyük çoğunluğu erkeklerden oluşmaktadır. Yapıcı'nın 2007'de yaptığı çalışmada erkeklerin kadınlara nispetle daha dindar olduğu yönünde bulgulara ulaşmıştır.

Bununla beraber, dindarlık ve cinsiyet ilişkisi hakkında literatürde henüz hem fikir olunamamıştır. Bazı çalışmalarda kadın ve erkek dindarlığı arasında anlamlı farklılık bulunamazken (Aydemir 2008, Güven 2008); bazı çalışmalarda kadınların dindarlık düzeylerinin erkeklerin dindarlık düzeylerinden anlamlı derecede yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Miller ve Stark 2002, Şengül 2007).

Medeni durum açısından dindarlık eğilimleri incelendiğinde, evliler lehine bir farklılık görülmektedir (Acar ve ark. 1996, Aydemir 2008, Güven 2008). Böylelikle evlilerin dini duygularının bekârlardan daha yoğun olduğu söylenebilir.

Allport (2004)'e göre bireyin sahip olduğu dini özellikler kişinin çocukluğundan izler taşır. Allport, bu durumun nedenini, bireyin çocukluk dinini, küçüklüğünün diğer güzel birliktelikleriyle beraber korumaya çalışmasına bağlamaktadır. Yaş ve gelişim dönemleri bireylerin dindarlık eğilimlerini etkileyen unsurlar arasında görülmektedir. Yaş ve dindarlık arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar farklı yaş dönemlerine göre farklı dindarlık eğilimi rapor etmişlerdir. Acar ve ark. (1996)'ya göre, din ile ilgisiz olunan dönem daha çok genç yetişkinlik ve orta yaş dönemlerine denk gelmektedir. Bunun sebebini bu dönemlerin, iş sahibi olma, eş seçme, evlenme, çocuk yetiştirme gibi sorunlar açısından yoğun olmasına bağlamaktadırlar; yani birey yaşam koşullarından dolayı dine vakit ayıramıyor olabilir. Bununla beraber ilerleyen yaşla beraber dindarlık düzeyinde bir artış gözlenmektedir. Benzer sonuçlar farklı çalışmalarda

da elde edilmiştir, buna göre ileri yaşlarda olan bireylerin dindarlık düzeyleri, alt yaşlarda olan bireylerin dindarlık düzeylerine göre daha yüksektir (Aydemir, 2008).

Eğitim düzeylerine göre dindarlık eğilimleri incelendiğinde; Acar ve ark. (1996) öğrenim düzeyi yükseldikçe bireylerin dindarlık eğilimlerinde bir düşüş gözlemlenmiştir. Din ile hiç ilgisi olmayanların % 71'inin üniversite veya yüksek okul mezunu olduğu ve öğrenim düzeyi yükseldikçe çok dindar olanların ve dindarların oranında bir azalma olduğu gözlenmiştir. Bununla beraber, öğrenim düzeyi düştükçe çok dindarların ve dindarların oranında bir artış gözlenmiştir. Bu sonuçlardan Acar ve ark.(1996) eğitim düzeylerinin yükselmesinin, bireylere sorgulamayı öğrettiği ve dolayısıyla inançları da sorgulayabildikleri çıkarımında bulunmuşlardır.

Kolej mezunlarının daha az eğitilmiş olanlardan, erkeklerin kadınlardan, yaşlı büyük olanların da, yaşça kendilerinden daha küçük olanlardan daha az dindar oldukları tespit edilmiştir. (Karacoşkun, 1998).

Aydemir (2008)'e göre, öğrenim düzeyi yüksek olan bireylerin dindarlık düzeyleri daha düşüktür. Öğrenim düzeyine göre incelendiğinde, en yüksek dindarlık ortalamasına sahip olanlar, ilkokul mezunlarıdır. Öğrenim durumu yükseldikçe dindarlık puanı düşmektedir.

Güven (2008), çalışmasında eğitim seviyesi yükseldikçe öznel dindarlık algısının azaldığını gözlemlenmiştir. Köktaş (1993), çalışmasında eğitim düzeyi yükseldikçe inanma tutumunda bir azalma gözlemlerken; Allah'a inanç açısından da üniversite öğrencileri ve üniversite mezunları arasında en düşük oranlara rastlamıştır (Akt. Kurt, 2009).

I.3. Sistemi Meşrulaştırma Kuramı

Sistemi Meşrulaştırma Teorisi, düşük ve yüksek statülü grup üyelerinin her ikisinin de içinde buldukları sosyal sistemin geçerliliğini desteklemelerini, aynı his, düşünce ve davranışları paylaşmalarını tartışır. Sistemi meşrulaştırma teorisi var olan sosyal, ekonomik ve politik kurum ve düzenlemelerin toplumun özellikle dezavantajlı kesimi tarafından rasyonalize edilmesi ve oldukça geniş oranda kabulü ile ilgilidir. Sistemi meşrulaştırma kuramı, egoyu ve grubu meşrulaştırmayı içeren geniş ölçüde sosyal psikolojik bir kuramdır. Egoyu meşrulaştırma, kişinin olumlu bir benlik imajı geliştirmesi ve devam ettirmesi ihtiyacı; kendini geçerli, meşru ve haklı bir bireysel aktör olarak hissetme ihtiyacı olarak tanımlanır. Benzer şekilde, grubu meşrulaştırma, sosyal kimliğin temel odağıdır ve kişinin dahil olduğu gruba olumlu bir imaj geliştirme, bunu devam ettirme, iç grup üyelerinin hareketlerini savunma ve haklı çıkarma arzusunu temsil eder. Ego meşrulaştırma ve grubu meşrulaştırmadan sonra Jost ve Banaji (1994), sistemi meşrulaştırmayı açıklamışlardır. Sistemi meşrulaştırma, psikolojik ve sosyal açıdan statükoyu haklı olarak düşünme ihtiyacı ve bunu iyi, adil, doğal, arzu edilir ve kaçınılmaz olarak görmektir.

Egoyu ve grubu meşrulaştırma güdülerini açıklamada; tüm sosyal davranışı devamlı olarak bireyler arası davranıştan gruplar arası davranışa doğru açıklayan Sosyal Kimlik Teorisi yararlı olsa da sistemi meşrulaştırma sürecini anlamakta pek bir katkı sağlamaz.

Sosyal Baskınlık Teorisi ise grubu ve sistemi meşrulaştırmayı açıklamaktadır ancak bu teoride bu ikisi birbirine geçmiş durumdadır. Grubu meşrulaştırma stillerinde statükoya direnme vardır. Sistemi meşrulaştırma stillerinde ise statükoya razı olma vardır

(Jost, Banaji, Nosek 2004).

Jost and Banaji (1994)'nin alana getirdiği sistemi meşrulaştırma teorisi; insanlar neden ve nasıl negatif benlik/ iç grup stereotiplerini bastırırlar; hiç kimseye hizmet etmeyen sistemi nasıl akla uydururlar ve o sistemde dezavantajlı olan birisi bile sistemi nasıl destekler, sorularına cevap arar. Bununla ilgili olarak kuram, negatif benlik stereotipi; negatif iç grup stereotipleri ve statüyü meşrulaştırma güdüsünün sosyal psikolojik sonuçlarıyla ilgilenir; daha çok, iç grup, dış grup yanlılığı kavramları üzerinde durur.

Sistemi meşrulaştırma teorisine göre insanlar sistemin eşitsiz formlarını; bazen yüksek statülü grup üyelerinin çıkarlarını muhafaza etmek anlamına gelse bile içselleştirir ve sürdürürler. İnsanların var olan politik, sosyal ve ekonomik düzenlemeleri haklı ve adaletliymiş gibi meşrulaştırmak ve rasyonalize etmek için nedenleri vardır (Jost ve Hunyady, 2005). Dış grup yanlılığı ve düşük statüde olmayı içselleştirmenin sonuçları ve nedenleri, genellikle direkt olarak sistemi meşrulaştırma teorisine götürür (Jost & Banaji, 1994).

Sistemi meşrulaştırmayı anlamak için insanların, özellikle düşük statüde bulunanların, nasıl ve neden; içinde buldukları eşitliksiz sistemi destekledikleri ve bunun sosyal ve psikolojik sonuçlarının neler olduğu anlamak gerekir. Napier ve Jost (2008)'a göre, sahip olunan mevcut durumu korumak ve meşrulaştırmak için var olan psikolojik nedenler şunlardır: Sistemi meşrulaştırmak, negatif sonuçların hafiflemesini sağlayacaktır. Buna ek olarak sistemi meşrulaştırma kaynakların yeniden dağıtımını ve sosyal değişiklik için desteği zayıflatır.

Daha geniş perspektiften bakacak olursak; sistemi meşrulaştırma literatürü boyunca nedenler ve sonuçlar hakkında farklı açıklamalar geliştirilmiştir. İnsanların

sistemin adil ve meşru olduğuna inanması için, sistemin gerçekten öyle olması gerekmez; inanmayı istemek önemlidir. Bu motivasyondan dolayı insanlar, sistemin hatalarını kapatmaya ve akla uydurup meşrulaştırmaya hazırdırlar. Sistemi sürdürme eğilimi, sistemin tehdit edilmesi ya da belirsizlikten kaçmak gibi hem durumsal hem de yapısal nedenlerden olabilir. Sistemi meşrulaştırma, birkaç hafifletici fonksiyona sahiptir. Uyumsuzluğun azalması, tutarlılık, yaşamın amacını bulmak, beraberlik ve kesinlik gibi, bireylerin ihtiyaç duyduğu sosyal ve psikolojik ihtiyaçları tatmin ederek hafifletici bir görev yapar. Bu hafifletici görev, her iki grubun üyeleri için geçerlidir; avantajlı grup üyelerinin suçluluk duygularını; dezavantajlı grup üyelerinin huzursuzluğunu azaltır. Sistemi meşrulaştırma teorisi, değişim için farklı ayarlar içerir, değişim kaçınılmaz olduğunda, sistemi meşrulaştırma tümenden ve hızlıca yeni sistemi meşrulaştırmaya dönüşür (Jost, Pietrzak, Liviatan, Mandisodza, ve Napier, 2008).

Bununla beraber, bazen dezavantajlı grup üyelerinin, avantajlı grup üyelerinden daha fazla sistemi meşrulaştırdıkları görülmüştür (Jost, Pelham, Sheldon, ve Sullivan, 2003). Bu konuyla ilgili, bilişsel çelişki literatürü göstermiştir ki, dezavantajlı gruplardaki insanlar durumlarını meşrulaştırır ve rasyonalize ederler (Jost ve ark. 2003). Özellikle grup kimliği ve çıkarları belirsiz olduğu zaman, düşük statülü grup üyeleri sistemi meşrulaştırma eğilimindedir. Genel olarak yüksek statüdekiler ve kendi kültürlerini başarılı ve haklı bulanlar da sistemi meşrulaştırır (Jost, Pelham, ve Carvallo, 2002). Düşük statü koşulunda olan grup üyelerinin kendi gruplarına yönelik çelişik duyguları mevcutken; yüksek statü koşulundaki bireylerde kendi grupları yönünde çelişkili düşüncelerinin olmadığı gözlemlenmiştir (Jost ve Burgess, 2000). Düşük statülü grup üyelerinde dış grup yanlılığının artışı ile beraber tahmin edildiği gibi iç grup yanlılığında

azalma olmaktadır. Yüksek statülü grup üyeleri ise, iç grup yanlılığı göstermekle beraber çıkarlarını da korumuş olurlar (Jost ve ark. 2004).

Jost ve ark. (2002) çalışmalarında düşük statülü grupların dış grup yanlılıklarını örtük ve açık ölçümlerle yapılan deneylerle incelemişlerdir. Sonuçları her iki davranışsal tercihin de yüksek statülü grup lehine olduğunu göstermiştir. Örtük değerlendirme yapılan test sonuçlarına göre, düşük statülü grup üyeleri (düşük statülü üniversite öğrencileri) dış grup yanlılığı göstermişlerdir. Diğer çalışmada davranışsal açık ölçümler, etnik kökenler arası bağlamda aynı sonucu vermiştir. Jost ve Hunyady (2002)'in araştırmalarında da benzer sonuçlara rastlanmıştır; hem düşük hem de yüksek statülü grup üyelerinin bilinçsiz olarak yüksek statülü grup üyeleri lehine yanlılık ifade ettikleri bilişsel, duygusal ve davranışsal ölçümlerde görülmüştür. Düşük statülü grup üyelerinin açık-uçlu, tepkisel olmayan, niteliksel ölçümlerde ve gizil, bilinçsiz, duygusal ve davranışsal ölçümlerde dış grup yanlılıklarını dışa vurdukları gözlemlenmiştir.

Dezavantajlı grup üyelerinde sistemi meşrulaştırma güdüsü egoyu ve grubu meşrulaştırma güdüsünden daha baskındır; çünkü dezavantajlı grup üyelerinde sosyal değişim için bir güdü yoktur. Bu sonuçlar, sistemi meşrulaştırma eğiliminin var olan sosyal hiyerarşiyi içselleştirmenin deneyicilerin yararına kabul edilebilir bir sosyal davranış ya da samimiyetsiz bir saygı gösterisi olmadığını önerir. Sonuç olarak onlar kendi grupları yönünde daha az tercih edilme gibi duygusal tepki ve kendi grup üyelerindense yüksek statülü grup üyeleriyle iletişim kurmayı görece olarak daha fazla kabul eder görünmektedirler (Jost, Pelham, Mauricio, Carvallo, 2002).

Sistem meşrulaştırma araştırmalarında insanlar tamamlayıcı stereotipler bulabilecekleri, yüklemeleri içeren sorulara da cevap verirler. Sistemi meşrulaştırma teorisi

kalıp yargı içeriklerini anlamakta kullanışlı bir teoridir. Kay ve Jost (2003), onaylanan dezavantajlı grup için “fakir ama dürüst” ve onaylanmayan avantajlı grup için “zengin fakat dürüst değil” stereotiplerinin var olan sitemin devamı için desteği artırdığını gösterdi. Buna göre toplumda her grup için ödüller vardır ve hiçbir grup monopol değildir. Bu hipotez Kay ve Jost (2003)’ün dört deneyi ile açıklanmıştır; “fakir ama mutlu, fakir ama dürüst, zengin fakat sahtekar, zengin fakat mutsuz” gibi dengeleyici kalıp yargıların verilen dört ayrı deneyde, sistemi meşrulaştırma skorlarını yükselttiği gözlenmiştir.

Çalışmalarında, Kay ve ark. (2005) “kişilik özelliği- sonuç” algısına bağlılıktan çok, atıfların bireyler üzerindeki etkilerini incelediklerinde, atıfları küçümsüyor olan kurbandan ziyade artırıyor olan kurbanın statüyü meşrulaştırdığını gösterdiler. Sistemi meşrulaştırma araştırmaları temel olarak, dış grup yanlılığının anlaşılmasını mümkün kılar, iç grubun değerinin azaltılması ve negatif benlik stereotiplerini anlamak için temel sağlar (Jost ve Kay, 2005).

Bireylerin sosyoekonomik durumları açısından bakıldığında; araştırmalar tekrar tekrar göstermiştir ki düşük gelirli gruplar, içinde yaşadıkları düzeni ve politikaları hemen hemen yüksek gelirli gruplardan daha fazla desteklemektedirler (Jost ,Banaji,Nosek, 2004). Algılanan sosyoekonomik farklılıklar ve iç grup- dış grup arasında ilişkiye bakıldığında, yüksek statülü grupta, bireylerin algıladıkları meşruluk arttıkça iç grup yanlılıkları da artmıştır. Düşük statülü gruptaki bireylerin ise algıladıkları meşruluk arttıkça iç grup yanlılıkları azalmış ve buna karşılık dış grup yanlılıkları artmıştır (Jost ve Burgess 2000).

Düşük sosyoekonomik başarıya sahip grup üyelerinin yüksek sosyoekonomik başarıya sahip grup üyelerine göre sağ-kanat otoriteryanizm (Altemeyer, 1981) ve politik

muhafazakârlık (Stacey ve Green, 1971) ölçümlerinden daha yüksek puan aldıkları görülmüştür (Akt. Jost ,Banaji,Nosek, 2004). Bu bulgu sosyal ve politik tutumların benlik- çıkarını yansıttığı egemen görüş ve baskın grup üyelerinin sosyal düzeni korumaya ilişkin çabaladığı bulgularıyla çelişmektedir. Sosyal ve ekonomik eşitsizlik, daha azdan ziyade daha aşırı olduğunda sistemi meşrulaştırma düzeyi de artmaktadır.

İdeolojik değerler ve düşünceler, mevcut sosyal sistemleri meşrulaştırmaya hizmet etme açısından farklılaşmaktadır (Jost ve Hunyady, 2005). Muhafazakar ideolojiden, tipik olarak toplumsal statükonun korunmasına yardımcı olması; liberal, radikal ve ilerici ideolojilerden ise genellikle statükoyu revize etmeye çalışmaları beklenmektedir (Jost ,Banaji,Nosek, 2004). Sistemi meşrulaştırma genel olarak, statükoyu rasyonalize eden veya meşru kılan inanç sistemleri kabul edildiğinde, sistemi meşrulaştırma insanların sosyal eşitsizliklere bağlı duygusal çatışmalarını azaltıp kendilerini daha iyi hissetmelerini sağlayarak rahatlatıcı bir işlev görmektedir (Wakslak,Jost, Tyler, Chen, 2007).

Diğer taraftan, liberallerin ve sol kanat partilerinin, tutucu ve sağ kanat partilerinden demokratik politik sistemde daha fazla ‘doğal avantajı’ kullandığı varsayılır. Liberaller ve sol partiler kendi içlerinde zenginlerden ziyade, sosyoekonomik durumu kötü olanları barındırır ve tahmin edileceği gibi sağ partilerde zenginler yoksullardan fazladır. Bu düşünce, ulusların ekonomik ve politik sistemin kendi çıkarları doğrultusunda olmasını isteyecekleri görüşünden kaynaklanmaktadır. Fakat görülmüştür ki, ideolojik kabul ‘soğuk mantık’tan çok bir sosyal biliş güdüsünün ürünüdür (Jost ve Hunyady 2005).

Bunun yanı sıra politik yönelim ve yaşam doyumu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Muhafazakârlar liberallerden daha çok mutlu olabilmektedirler.

Çünkü onların toplumdaki eşitsizliği akla uydurmak için daha fazla ideolojik hazırlığı vardır (Napier ve Jost, 2008). Jost, Pelham, Sheldon ve Sullivan (2003), tarafından, yapılan bir çalışmada, çalışkan olan herkesin çalışmasının karşılığını alacağı düşüncesini destekleyen insanların işleriyle, maddi durumlarıyla ve genel yaşamlarıyla ilgili daha fazla memnun oldukları gözlemlenmiştir. Sistemi meşrulaştırma, anlamlı derecede duygusal stresi azaltmaktadır. Sistem meşrulaştırma, genelde duygusal acı ve ahlaki zulmün her ikisinde önemli bir azalmaya götürür, insanların çoğu, onları etkileyen sosyal, ekonomik ve siyasal düzenlemeleri dürüst ve meşru görmek için en azından bazı motivasyonlara sahiptirler(Just ve Hunyady 2005). Bu bilgileri takiben, sistemi meşrulaştırma eğiliminin sosyal ve ekonomik negatif sonuçlara karşı bir çeşit ideolojik tampon görevi gördüğü söylenebilir.

İşsizlerin de kendilerini bir kitle ve grup olarak algılamada çeşitli nedenlerle sorunları olduğu, belirgin bir iç grup yaşantısına sahip olmadıkları bilinmektedir. İşsizlerin örgütlenmeleri ve bir grup olarak dezavantajlı konumları için aktif mücadeleye girişme şansları oldukça güçtür. Negatif ve belirgin olmayan iç grup değerleri ve pozitif ve belirgin dış grup değerleri olduğunda, işsizlerin sistemi meşrulaştırması kendi psikolojik sağlıkları açısından beklenen bir sonuçtur.

I.4. Yaşam Doyumu

Yaşamın amacının ne olduğu, bu amaçların arasında mutlu olmanın ne kadar yer aldığı ve mutluluğun nasıl sağlanacağı felsefe tarihi boyunca tartışılan konulardan birisidir. Bilindiği gibi yaşam, mutlulukların yanı sıra olumsuz duygular, keder, üzüntü gibi zor koşulları ve öğeleri içermektedir. Bu olumsuzluklar maddi ya da manevi olabilir

ve bireylerin psikolojik durumlarında etkilenmelere ya da mutluluk hislerinde değişimlere yol açabilirler (Yetim, 2001).

Bu noktada bireyin öznel bakış açısı önem kazanmaktadır. Öznel iyi olma, üç boyuttan oluşmaktadır: olumlu duygu, olumsuz duygu ve yaşam doyumu. Olumlu duygu boyutu, yaşanan sevinçli anlar, mutluluklar ve hazları temsil ederken; olumsuz duygu boyutu, üzüntülü anlar, acı veren zamanlar ve mutsuzlukları temsil etmektedir. Yaşam doyumu ise öznel iyi olmanın bilişsel boyutunu oluşturmakta ve yaşama dair bilişsel değerlendirmelerin tamamını kapsamaktadır (Yetim, 2001).

Olumlu ya da olumsuz duygular boyutunda, verilen tepkiler daha anlık olabilirken; konu, öznel iyi olmanın bilişsel boyutu olan yaşam doyumu olunca, bireyin genel yaşam doyumu tepkisi; bireyin kendi hakkındaki fikri, yaşam biçimi ve kendiyile ilgili yargıları ile tutarlıdır. Dolayısıyla, yaşam doyumu tepkileri göreceli de olsa tutarlıdır. Öznel iyi olmanın olumlu ve olumsuz duygu boyutlarından farklı olarak yaşam doyumu tepkisi genel olarak bir süreç değerlendirmesini içermektedir (Yetim, 2001).

İnsanların mutlu hissetmeleri üzerinde bilişsel durumlar ve duygusal alanlar önemli bir yer kapsarken, yaşanan ülkenin durumuna bağlı olarak ekonomik ve toplumsal alanlar da etkili olmaktadır (Yetim, 2001). Her insan mutlu olmayı ister ve mutlu olmak için insanlar tarafından paylaşılan birkaç ortak amaç vardır. Ekonomik aktiviteler, bu ortak amaçlar içerisinde elbette tek ya da son amaç değildir; fakat insanların mutluluğu için önemli bir değer oluştururlar (Frey ve Stutzer, 2002). Araştırmalar, gelir düzeyi düzenli olarak yükseldikçe, yaşam doyumunun aynı şekilde yükselmediğini göstermektedir. Bununla beraber, az gelişmiş ülkelerde mutlu olmak ve ekonomi arasında ilişki var gibi görünmektedir; bunda temel insan gereksinimlerinin yeterince karşılanamıyor olmasının

payı büyüktür (Myers ve Deiner, 1995). Diğer bir deyişle gelir durumu, yoksun bireylerin mutluluğu üzerinde, eksiklerini karşılayabilmeleri açısından bir paya sahiptir. Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olarak, bu özellikleri gösterdiğini söylemek yanlış olmaz (Yetim, 2001). Yakın zamanda yapılan bir başka araştırma geçmiş bulgularla tutarlılık göstermektedir; kişisel gelir, zengin toplumlardansa fakir toplumlarda iyi olmayı daha fazla yordamaktadır. Gelir her zaman yaşam doyumu ile pozitif yönde ilişkilidir; fakat bu korelasyon zengin toplumlarda daha zayıf bir yordama sağlarken, fakir toplumlarda yaşam doyumunu daha güçlü şekilde yordamaktadır (Gelman ve ark., 2010).

Ekonomik aktivite denildiğinde ilk akla gelen faaliyet, çalışmaktır. Fakat burada değinilmesi gereken nokta, çalışmanın sadece gelir sağlayan bir uğraş olduğu için mutluluğa katkı sağlamadığıdır. Paradoksal bir şekilde iş, bilinmeyen zamanlardan beri, insanlara sıkıntı veren bir şey olarak kabul edilirken; deneysel mutluluk çalışmaları açıkça göstermiştir ki, bireyin çalışırken ve işsizken sağladığı gelir aynı olsa bile, işsizlik durumunda bireylerin kendilerini iyi hissetmelerinde fark edilir bir düşüş olmaktadır. Son zamanlarda birçok yaşam doyumu ve mutluluk araştırması, standart bakış açılarına yeni bilgiler eklemektedir. Bunlardan bir tanesi, yaşam doyumu ile mali olmayan değişkenlerin tutarlı bir şekilde kuvvetli etkisinin bulunmasıdır. Bu çalışmalar, gelir, ücret sabitliği gibi finansal değişkenleri ifade etmez, bunlar önemsizdir; insanlar, diğer insanlarla sosyal etkileşime girdikleri zaman daha güler yüzlü davranmaya başlarlar; mutluluk açısından önemli olan budur (Frey ve Stutzer, 2002). Bireyin yaşam alanlarından biri olan iş hayatı, yaşam doyumu açısından önemli bir unsurdur. İşsiz olan bireylerin mutsuz bireyler oldukları bilinmektedir (Campbell, Converse, Rodgers, 1976). Bunun öncelikli nedenin ekonomik yoksunluk ve sonrasında da sosyal etkileşimden uzak olmak olduğu düşünülebilir (Yetim, 2001). Gelman ve ark.(2010)'na göre, kişisel karakterler kontrol

edildiğinde bile açıkça beliren negatif korelasyon bize işsizliğin yüksek olduğu bireyler arasında daha az yaşam doyumu olduğunu söyler.

Birçok farklı ülkede farklı zamanlarda yapılan çalışmalara göre, bireylerin işsizlikte deneyimledikleri duygu, bu durumdan dolayı mutsuz olmaktır. İşsizlik, iyi hissetmeyi herhangi başka bir faktörün kendi başına yapacağından daha fazla etkileyen önemli negatif faktörler içerir (Clark ve Oswald, 1994). İnsanlar kendi istekleriyle işten ayrılmış olsalar bile, işsizlikten dolayı mutsuzdurlar.

Diener ve ark.(2002)'nin çalışmasında bulgular, kısa süreli işsizliğin bile uzun süreli işsizlik kadar değişime neden olabileceğini göstermiştir. Bireyler işsizliğe karşı önce güçlü bir tepki verirler ve sonra temel yaşam memnuniyetleri seviyesine geri dönebilirler. Bununla beraber, işsiz bireyler yeniden çalışmaya başlasalar bile, ortalama düzeyinde ilk yaşam doyumu düzeylerine tamamen geri dönemezler. Gelman ve ark.(2010)'na göre, işsiz olmak, yaşam doyumuyla negatif ilişkilidir, gelir düzeyi kontrol edildikten sonra da durum değişiklik göstermez. İşsizlik yaşam doyumunda uzun dönemli düşüşe neden olur, birçok birey yıllar sonra yeniden istihdam edilseler bile, işsiz kalmadan önceki dönemdeki yaşam doyumu seviyelerine dönemezler. (Lucas, Clark, Georgellis, ve Diener, 2004).

Yüksek işsizliğin yaşandığı bölgelerde yaşamak, iş dışı olmanın mutsuzluğunu hafifletmemektedir. Gelir kaybının dolaylı etkisi kontrol edildiğinde dahi işsizliğin yaşam doyumunu güçlü şekilde azalttığı gözlemlenmiştir. Bununla beraber, fakir toplumlarda gelir, zengin toplumlara göre daha fazla problem teşkil etmektedir. Yoksul toplumlarda gelirle sağlanan statü ve prestij, zengin toplumlara göre daha değerli ve elde edilmesi güç bir niteliktedir. Yine hayatta kalmanın bir ödül olduğu, işin kendi başına bir değer olduğu bu toplumlarda gelirin son derece kritik bir değeri vardır.

Frey ve Stutzer (2002), insanların kendi işsizliklerinin mutluluklarını azalttığını vurgulamışlardır. Enflasyon gibi makroekonomik koşullar ve işsizlik stres unsurudur ve bireysel doyumunu etkiler. Çalışır pozisyonda olanların durumlarıyla yaşam doyumları arasında pozitif nedensellik bulunmaktadır (Greene ve Yoon, 2003). Yani çalışma koşullarının nitelikleri yaşam doyumunu yordayabilmektedir. Benzer şekilde işsiz olmanın özelliklerinin de yaşam doyumunu negatif yönde yordadığı bilinmektedir.

Yaş ve yaşam doyumunu ilişkisine bakıldığında; ilk dönem çalışmalarında genel olarak, gençlerin yaşlılardan daha mutlu olduğunu gözlenmekle beraber, sonraki çalışmalarda mutluluk ile yaş arasında bir ilişkinin olmadığını yönünde bulgular sağlanmıştır. Bulguların karışıklığını çözmek adına yapılan bir meta-analiz çalışmasında, yaş ile yaşam doyumunu arasındaki korelasyonun, diğer değişkenlerin kontrol edilmesi önemli olmaksızın sifıra yakın olduğu kanıtlanmıştır (Yetim, 2001). Yakın zamanda ülkemizde yapılan bir çalışmada yaş ve yaşam doyumunu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır (Dağdelen, 2008). Benzer bir sonuca göre, yaş ve yaşam doyumunu arasındaki korelasyona bakıldığında farklı yaş gruplarında yaş ve yaşam doyumunu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmazken (Diener ve Clifton, 2002); başka bir çalışmada 9'dan yaklaşık 42 yaşa kadar yaşam doyumunun düştüğü daha sonra yükseldiği gözlenmiştir (Greene ve Yoon, 2003). Avrobarometre'ye göre ise; yaş, mutluluğu U çizecek şekilde etkiler. Genç ve yaşlı insanlar orta yaştakilerden daha fazla mutluluk ifade etmişlerdir. En az mutlu olanlar 30-35 yaş aralığında olanlardır (Frey ve Stutzer, 2002).

Yaş ve yaşam doyumunu konusunda olduğu gibi, cinsiyet ve yaşam doyumunu arasındaki ilişki incelendiğinde de tutarlı sonuçlara rastlanamamıştır. Kadınlar erkeklere göre daha fazla olumsuz duygu bildirmelerine karşın, yaşamdan daha fazla haz duymaktadırlar (Braun, 1977). Yapılan diğer çalışmalar cinsiyet ve doyum arasındaki

ilişkinin zayıf olduğunu göstermişlerdir (Andrews ve Withey, 1976, Goodstein, Zautra ve Goodhaart, 1982, aktaran Yetim, 2001). Frey ve Stutzer, (2002)'in çalışmasında kadınların erkeklerden daha mutlu oldukları görülmüştür. Kız ve erkek öğrencilerin yaşam doyumlarının ölçüldüğü bir çalışmada, kızların yaşam doyumları 3.81 ve erkeklerin yaşam doyumları 4.61 olarak bulunurken (Yetim, 2003), yakın zamanda yapılan bir başka çalışmada kız ve erkeklerin yaşam doyumları sırasıyla 4.34 ve 4.32 bulunmuştur (Gündoğar ve ark., 2007). Finlandiya'da yapılan bir çalışmada da kızlar ve erkekler arasında istatistiksel olarak yaşam doyumu açısından bir farklılık bulunamamıştır (Rask ve diğ., 2002).

Diğer demografik değişkenlerde olduğu gibi, eğitim düzeyi ve yaşam doyumu arasındaki ilişki konusunda da literatürde tutarlı sonuçlara ulaşılmamıştır. Ülkemizde yapılan bir çalışmada, yüksek öğrenimli bireylerin, belki de toplumun genelinden farklı düşünce tarzı ve yönelimlere sahip olmaları nedeniyle düşük yaşam doyumu gösterdikleri gözlenmiştir (Yetim, 1996, akt. Yetim, 2001). Frey ve Stutzer (2002)'in çalışmalarına göre ise, yüksek eğitimli olanlar anlamlı derecede yüksek iyi olma belirtmişlerdir.

Medeni durum ve yaşam doyumu ilişkisi incelendiğinde, literatürdeki genel eğilim, evli olanların yaşam doyumlarının bekârlardan daha yüksek olduğu yönündedir. Sağladığı iletişim ve sosyalleşme ortamından dolayı her iki cinsiyet için de yaşam doyumu yüksek olan insanlar arasında evli olanların genelde ilk sırada yer aldığı söylenebilir. (Mastekaasa, 1992, akt. Yetim, 2001). Çocuksuz çiftler bekarlardan, yalnız yaşayan ebeveynlerden ve ev arkadaşlarıyla yaşayanlardan daha fazla mutluluk bildirmişlerdir (Frey ve Stutzer , 2002). Ayrıca çok çocuk sahibi olmak yaşam doyumunu ciddi şekilde azaltıyor görünmektedir (Greene ve Yoon, 2003).

Din ve yaşam doyumu ilişkisi konusunda, literatürde farklı sonuçlarla karşılaşılmıştır. Myers ve Diener (1993)'ın çalışmalarında, zor yaşam olaylarıyla baş etmede, dindarlığın rahatlatıcı etkisi olduğu gözlenmiştir. Benzer şekilde Cullough (1995) da bireylerin zor durumlarla güçlü şekilde başa çıkmalarında ibadetin yardımcı etkisini vurgulamıştır (Akt. Yetim, 2001). Kadın örnekleme üzerinde, din ve yaşam doyumu ilişkisinin araştırıldığı bir çalışmada, sonuçlar din ve iyi olma ilişkisinin değişkenliğini göstermiştir. Yaşamın algılanan anlamı önemli bir değişken olarak hesaba katıldığında, iyi olmanın spesifik bileşenleri ve din arasında etkileşimsel birlik bulgulanmıştır. Bu çalışmanın sonuçları önceki araştırmaları desteklemiştir, din ve iyi olma arasında pozitif fakat küçük bir ilişki bulunmuştur (Chamberlain ve Zika, 1988). Dindarlığın farklı seviyesindeki insanlar arasında yaşam doyumu ve mutluluğu geniş ve temsil edici bir örnekleme de sınamak amaçlı yapılan bir başka çalışmada, dindar olan insanların sıklıkla ortalamadan daha mutlu olduğu ve yaşam doyumunun daha yüksek olduğu gözlenmiştir (Diener, Suh, Lucas, ve Smith, 1999).

Geniş Avrupa örnekleminde, insanların yaşam doyumlarının güçlü dini inançları ve dini etkinliklere sıklıkla gönüllü olarak katılımları ile pozitif şekilde ilgili olduğu görülmüştür (Greene ve Yoon, 2003). Diener ve Clifton (2002), tarafından yapılan bir çalışmaya göre ise, yüksek inanç grubu yaşam doyumunu en yüksek düzeyde bildirmiştir. Diğer grupların yaşam doyumları düşük gibi görünse de, genel varyans analizinde hiçbir grubun diğerinden farklı olmadığı görülmüştür.

Yaşam doyumu ile ilgili yapılan çalışmalar cinsiyet, ırk ve gelir durumunun yaşam doyumunu ve mutluluğu yordamada hemen hemen hiçbir etkiye sahip olmadığını psikolojik değişkenlerin örneğin kişisel eğilimlerin, yakın ilişkilerin ve içinde yaşanılan kültürün birey üzerindeki etkisinin yaşam doyumunu açıklamada daha fazla etkiye sahip

olduğunu göstermektedir (Myers ve Diener, 1995, akt. Çeçen, 2007). Ayrıca Diener ve Clifton (2002), tarafından yapılan bir çalışmada, yaşam doyumunu üzerinde yüksek ve düşük gelir gruplarına mensup olma, farklı ırklara mensup olma ve yaş gibi değişkenlerin etkisinin olmadığı gözlenmiştir.

Öznel iyi olmanın  ögesinden biri olan genel yaşam doyumunu, bu araştırmada kullanılacak olan değişkendir. Genel yaşam doyumunu, boş zaman, evlilik, aşk, dostluk, iş gibi çeşitli yaşam alanlarındaki doyumları içerir ve bunlar ayrı başlıklar halinde kendi içlerinde ayrımlaşabilirler. Araştırmanın amacına uygun olarak bu araştırmada genel yaşam doyumunu leği kullanılacaktır (Yetim, 2001).

II. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın amacı, örneklemin özellikleri, kullanılan ölçeklere ait geçerlik, güvenilirlik çalışmaları, araştırmanın uygulanmasına ve verilerin analizine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

II. 1. Amaç

Araştırmanın kuramsal kısmında belirtildiği üzere, iş sahibi olmanın psikolojik etkiler açısından sağladığı olumlu katkılar yaşam doyumu ile ilişkisinin olduğu göstermektedir. Literatürden de anlaşıldığı gibi işsiz olmak yaşam doyumunu olumsuz yönde etkilemektedir (Henwood ve Miles, 1987, Creed ve Machin 2001, Murphy ve Athanasow 1999). Özellikle sıkıntılı dönemlerde dini inancın, bu durumdan kurtulmak için bir çeşit pozitif başa çıkma stratejisi olarak önemli bir destek sağlayabileceği ve bununla bağlantılı olarak, psikolojik bir problem çözüme sürecine hizmet edebildiği gözlenmiştir (Güven, 2008). Daha önceki çalışmalar dindarlığın, bireylere sosyal destek sağlayarak olumlu etkiler sağladığını göstermektedir (Öner 1994, Yapıcı 2007, Napier ve Jost 2008). Benzer şekilde sistemi meşrulaştırma eğiliminin de yaşam doyumunda üzerinde olumlu etkisi bulunmaktadır (Lerner 1980, Major 1994, Wakslak, Jost, Tyler ve Chen, 2007). Dezavantajlı bir grup olan işsiz bireylerin yaşam doyumlarında, dindarlık ve sistemi meşrulaştırma eğilimlerinin etkisinin ne olacağı bilinmemektedir.

Araştırmanın amacı, işsiz bireylerin yaşam doyumunu, yaşam doyumu üzerinde etkili olabileceği düşünülen farklı değişkenler açısından açıklayabilmektir. Buna bağlı olarak araştırmanın temel amacı, işsizlik gibi negatif etkileri olan bir olayı yaşamakta olan bireylerin yaşam doyumlarını açıklamada onların eğitim düzeylerinin, dini duygulanımlarının ve sistemi meşrulaştırma eğilimlerinin etkilerini belirlemektir.

Araştırmadaki genel amaca bağılı olarak, aşığıdaki soruların yanıtları aranmıştır.

1. İşsizlik süresine bağılı olarak farklı iş arama sürelerine sahip bireylerin yaşam doyumu, sistemi meşrulaştırma düzeyi ve dindarlık eğilimi farklılaşmakta mıdır?

2. İş arayan bireylerin eğitim durumlarına bağılı olarak yaşam doyumları, sistemi meşrulaştırma düzeyleri ve dindarlık eğilimleri farklılaşmakta mıdır?

3. İş arayan bireylerin sistemi meşrulaştırma, dindarlık eğilimleri ve yaşam doyumları arasında ilişki var mıdır?

4. İş arama süresi ve medeni durumunun birlikte, yaşam doyumu, sistemi meşrulaştırma ve dindarlık eğilimine etkisi var mıdır?

5. Cinsiyet ve evde yaşayan kişi sayısı değışkenleri açısından bireylerin yaşam doyumları, sistemi meşrulaştırma ve dindarlık eğilimi puanları arasında farklılıklar bulunmakta mıdır?

6. İş arama süresi, cinsiyet, yaş, öğrenim durumu gibi kategorik ve dindarlık ve sistemi meşrulaştırma gibi sürekli değışkenler yaşam doyumunu yordamakta mıdır?

II. 2. Örneklem

Bu araştırmanın örneklemi Mersin’de yaşayan, iş arayan ve bu sebeple Mersin İŞ-KUR’a başvuruda bulunan bireyler oluşturmaktadır. Örneklem kota örnekleme yoluyla seçilen 392 kişiden oluşmaktadır. Bireylerin araştırmaya katılımı gönüllülük esasına dayandırılmıştır. Örneklem grubunun yaşları 16-51 arasındadır; örneklemin % 46,9’unu kadınlar oluştururken, % 53,1’ini erkekler oluşturmaktadır.

Çizelge. 1. Örneklem Grubunun Cinsiyete Göre Yaş Ortalaması

	N	Ortalama	S. D.
Kadın	181	26,63	6,01
Erkek	207	27,39	6,74

Çizelge. 2. Örneklem Grubunun Cinsiyete Göre Eğitim Düzeyi Dağılımı

	İlköğretim		Lise		Önlisans		Lisans		Y. Lisans		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Kadın	44	23,9	70	38	30	16,3	37	20,1	3	1,6	184	100
Erkek	57	27,4	76	36,5	41	19,7	31	14,9	3	1,4	208	100

Çizelge . 3. Örneklem Grubunun Cinsiyete Göre Medeni Durum Dağılımı

	Evli		Bekar		Boşanmış		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Kadın	66	35,9	112	60,9	6	3,3	184	100
Erkek	61	29,3	252	67,3	7	3,4	208	100

Çizelge. 4. Örneklem Grubunun Cinsiyete Göre İş Arama Süresi Dağılımı

	0-3 ay		4-6 ay		7-12 ay		1-2 yıl		3 yıl +		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Kadın	56	30,4	43	23,4	39	21,2	29	15,8	17	9,2	184	100
Erkek	62	30	59	28,5	37	17,9	26	12,6	23	11,1	207	100

Örneklemin yaşa göre dağılımına bakıldığında kadınların yaş ortalaması 26,63 iken erkeklerin yaş ortalaması 27,39'dur. Kadın örnekleminin % 23,9'u ilköğretim, % 38'i lise, % 16,3'ü önlisans, % 20,1'i lisans ve %1,6'sı yüksek lisans mezunudur. Erkek örnekleminin % 27,4'ü ilköğretim, % 36,5'i lise, %19,7'si önlisans, %14,9'u lisans ve % 1,4'ü yüksek lisans mezunudur.

Kadın örnekleminin % 35,9'u evli iken %60'ı bekar ve %3,3'ü boşanmıştır. Erkek örnekleminin % 29,3'ü evli, % 67,3'ü bekar ve %3,4'ü boşanmıştır.

Örneklemin iş arama süresine cinsiyet açısından bakıldığında; kadınların % 30,4'ü 0-3 aydır, % 23,4'ü 4-6 aydır, % 21,2'si 7-12 aydır, %15,8'i 1-2 yıldır ve % 9,2'si de 3 yılı aşkın süredir iş aramaktadır. Erkeklerin % 30'u 0-3 aydır, % 28,5'i 4-6 aydır, % 17,9'u 7-12 aydır, %12,6'sı 1-2 yıldır ve % 11,1'i de 3 yılı aşkın süredir iş aramaktadır.

II. 3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan veri toplama araçları şu şekildedir.

- 1) Yaş, cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, evde yaşayan kişi sayısı, sahip olunan çocuk sayısı ve iş arama süresi bilgilerinin yer aldığı demografik bilgi formu (Ek1).

- 2) 14 sorudan oluşan Dindarlık eğilimi Ölçeği (Ek 2).
- 3) 5 sorudan oluşan Yaşam Doyumu Ölçeği (Ek 3).
- 4) 8 sorudan oluşan Genel Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği (Ek 4).

II. 3.1. Dindarlık Eğilimi Ölçeği

Dindarlık eğilimi ölçeğinin geliştirilmesi sürecinde, önce konu ile ilgili yurtiçi ve yurtdışı literatür incelenmiştir. Dindarlık ölçümüne ilişkin, literatürde çok sayıda envanter bulunmaktadır. Bununla beraber araştırmacı çalışmada, işsiz bireylerin genel dindarlık eğilimlerini ölçmek amacıyla kendisi bir ölçek geliştirmiştir. İncelenen literatürden elde edilen maddelerden, geliştirilen ölçeğe uygun olacak şekilde olanlar seçilmiş ve bir soru havuzu oluşturulmuştur. Soru seçiminde dikkat edilen nokta, tüm soruların tek boyut altında toplanacak şekilde ilişki olmalarıdır. Görünüş geçerliği düşük olan maddeler çıkarıldıktan sonra, taslak halindeki Dindarlık Eğilimi Ölçeği bir pilot uygulama ile test edilmiştir. Maddeler, Ortodoks dindarlığı ölçecek şeklinde seçilmiştir. Literatürde dindarlık ölçeklerinde kullanıldığı şekilde 4'lü Likert tipi olarak geliştirilen ölçek (1. Hiç katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Katılıyorum, 4. Tamamen katılıyorum) 14 sorudan oluşmaktadır. Ölçekte ters kodlanacak tek madde 2. maddedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 56, en düşük puan 14'tür.

Ölçeğin faktör yapısını ve güvenilirliğini belirlemek amacıyla yapılan çalışmaya çoğu üniversite mezunu olan 122 kişi katılmıştır. Katılımcılar kartopu örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Katılımcılara, uygulama öncesi genel bir açıklama yapılırken, uygulama için zaman kısıtlaması getirilmemiştir.

Ölçeğin güvenirlik katsayısı Alfa= .91 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin geçerliği için faktör analizi yapıldığında ölçekteki soruların tek boyutta toplandığı görülmüştür. Faktör analizinin yorumlanabilir olduğuna dair yapılan analizde ‘Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy =. 93 olarak bulunmuştur.

Tablo. 1. Dindarlık Eğilimi Ölçeğinin Faktör Yapısı ve Faktör Yükleri

1) İbadet etmenin beni şu anki sorunlarımdan kurtaracağına inanıyorum.	.69
2) Hayatımda yaşadığım zorluklardan sonra yaratıcı bir Allah olduğundan kuşkuluyum. -.59	
3) Dinin gereklerini düzgün şekilde yerine getirenlerin, hak ettikleri hayata kavuşacaklarına inanıyorum.	.56
4) İbadet etmenin insanı rahatlatan bir şey olduğuna inanıyorum.	.75
5) Allah’ın gücüyle mucizelerin gerçekleşebileceğine inanıyorum.	.86
6) Allah’ın tüm inananlara eşit davranacağına inanıyorum.	.75
7) Allah’ın en büyük yargıç olduğuna inanıyorum.	.86
8) Ölümden sonraki hayatın bu dünyadan daha önemli olduğuna inanıyorum.	.83
9) İnsanların sıkıntılı zamanlarını Allah’a sığınmadan atlatamayacaklarını düşünüyorum. .75	
10) Dua etmenin olabilecek en rahatlatıcı yöntem olduğunu düşünüyorum.	.76
11) Allah’ın gücünün her şeyin üstünde olduğuna inanıyorum.	.89
12) Mucizelerin Allah’ın sayesinde gerçekleşeceğine inanıyorum.	.90

13) Yaşadığım her şeyin, Allah'ın isteğiyle olduğuna inanıyorum.	.80
14) Allah'ın hepimiz için her şeyin en iyisini sağlayacağına inanıyorum.	.78

Ölçekte tek boyut altında toplanan bütün soruların varyansı açıklama oranı % 60.41 iken, bu boyutun öz değeri 8,45'tir.

İşsiz örnekleminde, 392 kişi üzerinde yapılan çalışmada, iç tutarlık katsayısı pilot çalışmayla örtüşür şekilde yüksek çıkmıştır(Alfa= .93). Uygulanan faktör analizi sonucunda, ölçek sorularının iki boyut altında toplandığı görülmüştür. İkinci boyutta toplanan maddelerin faktör yükleri 1. boyutta da iyi olduğundan, maddeler tek faktöre yönlendirilerek varimax faktör analizi yapılmıştır. Uygulanan analiz sonucunda, tek boyut varyansı % 59.95 açıklarken, bu boyutun özdeğeri 8,39 olarak bulunmuştur.

II.3.2. Yaşam Doyumu Ölçeği

Araştırmada, bireylerin yaşamdan aldıkları doyumu belirlemek amacıyla Deiner, Emmons, Larsen ve Griffin (1983) tarafından geliştirilmiş olan Yaşam Doyumu Ölçeği-The Satisfaction with Life Scale (SWLS)- kullanılmıştır. Yaşam Doyumu Ölçeği “hiç uygun değil” (1) ile “tamamıyla uygun” (7) arasında değişen *Likert* tipinde 5 maddeden oluşan bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Diener ve arkadaşları orijinal çalışmada ölçeğin güvenilirliğini Cronbach Alpha=.87 olarak bulmuşlardır. Ölçüt bağımlı geçerliğini ise.82 olarak elde etmişlerdir. Ölçeğin Türk popülasyonuna uygulamasını yapan Yetim (1993) tarafından ölçeğin güvenilirliği yüksek bulunmuştur (Alpha=.86) ve test-tekrar test güvenilirliği ise.73 olarak elde edilmiştir (Akt. Yetim, 2002). Bu çalışma kapsamında ölçeğin iç tutarlık katsayısı .79 olarak bulunmuştur.

II. 3.3. Genel Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği

Katılımcıların mevcut sistemi ne kadar meşru algıladıklarını belirlemek amacıyla, Jost ve Kay (2006) tarafından geliştirilen Genel Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği kullanılmıştır. Genel Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği toplam 8 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin orijinal halinde, bireylerin katılımlarını belirtmeleri için 1 (Kesinlikle Katılmıyorum) ve 9 (Kesinlikle Katılıyorum) aralığında 9'lu Likert tipi ölçek kullanılmıştır. Ölçekte 3 ve 7. maddeler tersinde çerilerek puanlanmaktadır. Jost ve Kay orijinal çalışmada ölçeğin iç güvenilirliğini Cronbach Alpha=.88 olarak bulmuşlardır. Ölçeğin Türk popülasyonuna uygulanmasında 9'lu likert tipi ölçek 7'li (1: Kesinlikle Katılmıyorum ve 7: Kesinlikle Katılıyorum) olarak uygulanmıştır. Türk popülasyonuna uygulama çalışmasında ölçeğin iç tutarlık katsayısı Cronbach Alpha=.67 olarak bulunmuştur (Yıldırım, 2010). Bu çalışmada ölçeğin güvenilirliği Cronbach Alpha=.76 olarak bulunmuştur.

II. 4. İşlem

Araştırmanın örneklemini, Mersin'de yaşayan ve iş arayan 184'ü kadın, 208'i erkek olmak üzere toplam 392 bireyden oluşturmaktadır. Katılımcılar, iş aradıklarını beyan ederek Mersin İŞ-KUR'a başvuran bireylerden oluşmaktadır. Katılımcılara çalışmanın amacı hakkında genel bir bilgi verildikten sonra, gönüllülük esasına dayalı olarak, katılmak istediğini beyan edenler çalışmaya dahil edilmişlerdir. Araştırmaya katılımı kabul eden bireylere, ölçeklerin nasıl uygulanması gerektiği araştırmacı tarafından anlatılmış; ölçekleri doldurma süreci boyunca araştırmacı katılımcıların yanında bulunmuştur. Her bir katılımcının ölçekleri doldurma süresi ortama 25 dakika sürmüştür. Araştırmanın uygulama süreci Mart- Nisan 2011 tarihlerini kapsamaktadır.

II.5. Verilerin Analizi

Araştırmada işsiz bireylerin, sistemi meşru algılama düzeyleri, dindarlık eğilimleri, eğitim düzeyleri ve bazı demografik değişkenler ile yaşam doyumu arasındaki ilişki incelenmiştir. Örneklem grubundan elde edilen verilerin analizi için sosyal bilimler için istatistik paket programı SPSS 15'te yer alan betimsel istatistiklere başvurulmuş, t test, ANOVA ve hiyerarşik regresyon analizleri kullanılmıştır.

III. BULGULAR

Bu bölümde, amaçlar ve buna bağlı olarak ele alınan sorular çerçevesinde elde edilen bulgular üzerinde durulacaktır.

III. 1. İş Arayan Bireylerin İşsizlik Sürelerine Göre Yaşam Doyumları, Sistemi Meşrulaştırma Düzeyleri ve Dindarlık Eğilimleri

İşsiz bireylerin, 0-3 ay, 4-6 ay, 7-12 ay, 1-2 yıl ve 3 yıl ve üstü şeklinde kategorilendirilen iş arama sürelerine göre yaşam doyumları, dindarlık eğilimleri ve sistemi meşru algılama düzeylerinin değişiminde gruplar arası farklılık olup olmadığına dair ANOVA analizi bulguları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo.2. İş Arama Sürelerine Göre Bireylerin Yaşam Doyumlarına İlişkin ANOVA Analizi Sonuçları

İş arama süresi	N	Ortalama	St. Sp.
0-3 ay	118	17,03	6,42
4-6 ay	102	15,46	6,89
7- 12 ay	76	14,64	6,51
1-2 yıl	55	13,29	6,30
3 yıl ve üstü	40	14,37	6,49
Toplam	391	15,36	6,49

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Yaşam	644,818	4	161,204	3,749	,005
Doyumu	16597,336	386	42,998		
	17242,153	390			

Tablo. 3 . Yaşam Doyumlarına Göre Gruplar arası Post Hoc Analizi

Sonuçları

İş Arama Süresi	İş Arama Süresi	Ortalama Fark	sd	p
0-3 ay	4-6 ay	1,57311	,88653	,534
	7-12 ay	2,38916	,96445	,192
	1-2 yıl	3,74299	1,07060	,017
	3 yıl ve üstü	2,65890	1,19973	,298

İşsiz bireylerin yaşam doyumlarında iş arama sürelerine bağlı olarak gruplar arası anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. İş arama sürelerine göre gruplar arası farklılıklar analiz edildiğinde; yaşam doyumu açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Anlamlı farklılaşmanın kaynağını belirlemek amacıyla uygulanan Scheffe testinin sonuçlarına göre, 0-3 aydır iş arayan bireylerin yaşam doyumlarının ($X=17,03$), 1-2 yıldır iş arayan bireylerin yaşam doyumlarından ($X=13,29$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir, ($F(4,386)= 3,749, p<.05$).

Tablo. 4 . İş Arama Süresine Göre Bireylerin Dindarlık Eğilimlerine İlişkin ANOVA Analizi Sonuçları.

Dindarlık			
	N	Ortalama	St. Sp.
0-3 ay	118	45,16	9,73
4-6 ay	102	43,18	10,57
7-12 ay	76	42,02	9,27
1-2 yıl	55	39,43	12,68
3 yıl ve üstü	40	44,47	9,76
Toplam	391	43,16	10,45

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplararası	1401,998	4	350,500	3,279	,012
Gruplariçi	41254,851	386	106,878		
Toplam	42656,849	390			

Tablo. 5 . Dindarlık Eğilimlerine Göre Gruplar Arası Post Hoc Analizi Sonuçları

İş Arama Süresi	İş Arama Süresi	Ortalama Fark	sd	p
0-3 ay	4-6 ay	1,97474	1,39770	,736
	7-12 ay	3,13470	1,52054	,375
	1-2 yıl	5,72465	1,68789	,023
	3 yıl ve üstü	,68602	1,89148	,998

İş arayan bireylerin dindarlık eğilimleri arasında, iş aranan süre bakımından bir fark olduğu görülmektedir. İş arayan bireylerin dindarlık eğilimleri iş aradıkları süreye bağlı olarak değişmektedir. Anlamlı farklılaşmanın kaynağını belirlemek amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre, 0-3 aydır iş arayan bireylerin dindarlık eğilimlerinin ($X=45,16$), 1-2 yıldır iş arayan bireylerin dindarlık eğilimlerinden ($X=39,43$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir, ($F(4,386)= 3,279, p<.05$).

Tablo.6- İş Arama Süresine Göre Bireylerin Sistemi Meşru Algılama Düzeylerine İlişkin ANOVA Analizi Sonuçları.

Sistemi Meşrulaştırma			
	N	Ortalama	St. Sp.
0-3 ay	118	22,43	7,82
4-6 ay	102	20,47	7,24
7-12 ay	76	20,40	7,24
1-2 yıl	55	19,34	7,98
3 yıl ve üstü	40	19,45	6,41
Toplam	391	20,78	7,50

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplararası	526,320	4	131,580	2,367	,052
Gruplariçi	21457,061	386	55,588		
Toplam	21983,381	390			

Tablo. 6 incelendiğinde, iş arayan bireylerin sistemi meşru algılama düzeyleri arasında, iş aranılan süre bakımından marjinal düzeyde anlamlılık olduğu görülmüştür, ($F(4,386)=2,367, p>.05$).

III. 2. İş Arayan Bireylerin Öğrenim Durumlarına Göre Yaşam Doyumları, Sistemi Meşrulaştırma ve Dindarlık Eğilimleri

İşsiz bireylerin, ilköğretim, lise, ön lisans, lisans ve yüksek lisans şeklinde kategorilendirilen öğrenim durumlarına göre yaşam doyumları, dindarlık eğilimleri ve sistemi meşru algılama düzeylerinin değişiminde gruplar arası farklılık olup olmadığına dair ANOVA analizi bulguları Tablo. 7’de verilmiştir.

Tablo. 7. İş Arayan Bireylerin Öğrenim Durumlarına Göre Yaşam Doyumlarına Dair ANOVA Analizi Sonuçları.

Eğitim Durumu	N	Ortalama	St. Sp.
İlköğretim	101	14,32	6,99
Lise	146	14,68	6,26
Önlisans	71	17,07	6,04
Lisans	68	16,85	7,04
Yüksek Lisans	6	13,66	7,89
Toplam	392	15,38	6,65

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Yaşam	550,599	4	137,650	3,174	,014
Doyumu	16784,235	387	43,370		
	17334,834	391			

Uygulanan ANOVA analizi sonucunda, işsiz bireylerin öğrenim durumlarına göre, yaşam doyumlarında gruplar arası anlamlı farklılıklar gözlenmiştir, ($F(4,387)=3,174$, $p<01$) ; anlamlı farklılaşmanın kaynağını belirlemek amacıyla yapılan Post Hoc analizinde belirgin bir grup etkisi bulunamamıştır. Diğer bir ifade ile eğitim düzeylerine bağlı olarak yaşam doyumu ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır ancak bu farklılaşmanın lokalize olduğu bir düzey bulunmamaktadır.

Tablo. 8. İş Arayan Bireylerin Öğrenim Durumlarına Göre Sistemi Meşru Algılama Düzeylerine Dair ANOVA Analizi Sonuçları.

Eğitim Durumu	N	Ortalama	St. Sp.
İlköğretim	101	21,70	6,58
Lise	146	20,58	7,06
Önlisans	71	21,26	8,47
Lisans	68	19,77	8,43
Yüksek Lisans	6	16,16	7,80
Toplam	392	20,79	7,49

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplararası	303,975	4	75,994	1,356	,248
Gruplariçi	21689,872	387	56,023		
Toplam	21984,847	391			

Yapılan ANOVA analizi sonucunda, işsiz bireylerin öğrenim durumlarına göre, bireylerin sistemi meşrulaştırma algılarında gruplar arası anlamlı farklılıklar gözlenmemiştir, (F(4,387)=1,356, p>01).

Tablo. 9. İş Arayan Bireylerin Öğrenim Durumlarına Göre Dindarlık Eğilimi Düzeylerine Dair ANOVA Analizi Sonuçları.

Eğitim Durumu	N	Ortalama	St. Sp.
İlköğretim	101	43,71	9,73
Lise	146	44,14	9,50
Önlisans	71	45,54	9,18
Lisans	68	39,07	12,02
Yüksek Lisans	6	28,83	17,72
Toplam	392	43,17	10,44

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplararası	2944,508	4	736,127	7,169	,000
Gruplariçi	39735,696	387	102,676		
Toplam	42680,204	391			

Tablo. 10 . Dindarlık Eğilimlerine Göre Gruplar Arası Post Hoc Analizi Sonuçları

Öğrenim Durumu	Öğrenim Durumu	Ortalama Fark	sd	p
İlköğretim	Lise	-,43096	1,31143	,999
	Ön lisans	-1,83642	1,56931	,849
	Lisans	4,63934	1,58951	,076
	Y.Lisans	14,87954	4,25785	,017
Lise	İlköğretim	,43096	1,31143	,999
	Ön lisans	-1,40546	1,46609	,922
	Lisans	5,07031	1,48768	,022
	Y. Lisans	15,31050	4,22090	,011
Ön lisans	İlköğretim	1,83642	1,56931	,849
	Lise	1,40546	1,46609	,922
	Lisans	6,47577	1,71933	,007
	Y. Lisans	16,71596	4,30800	,005

Tablo. 9 incelendiğinde, öğrenim durumlarına göre bireylerin dindarlık eğilimlerinde gruplar arası anlamlı farklılıklar görülmektedir. Anlamlı farklılaşmanın kaynağını belirlemek amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına, göre lise mezunu işsizlerle lisans mezunu işsizler arasında dindarlık eğilimi açısından $p < .001$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmüştür. Lise mezunu işsizlerin dindarlık eğilimi

puanları ($X= 44,14$) lisans mezunu işsizlerden ($X= 39,07$) anlamlı derecede yüksektir. Scheffe analizi sonuçlarına göre, önlisans ve lisans mezunu işsiz bireyler arasında da dindarlık eğilimi açısından $p<.001$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmüştür. Önlisans mezunu işsizlerin dindarlık eğilimi puanları ($X= 45,54$) lisans mezunu işsizlerin dindarlık eğilimi puanlarından ($X= 39,07$) anlamlı derecede yüksektir, ($F(4,387)=7,169, p<.001$).

III. 3. İş Arayan Bireylerin Sistemi Meşru Algılama Düzeyleri, Dindarlık Eğilimleri ve Yaşam Doyumları

İş arayan bireylerin yaşam doyumları, sistemi meşru algılama düzeyleri, dindarlık eğilimleri ve cinsiyet değişkenlerinin birbirleriyle ilişkisi korelasyon analizi kullanılarak incelenmiştir. Bu analizin sonucu Tablo.11’de gösterilmektedir.

Tablo. 11. Yaşam Doyumu, Dindarlık, Sistemi Meşru Algılama ve Cinsiyet Arasındaki İlişkiye Dair Korelasyon Analizi Sonuçları

	1	2	3	4
Cinsiyet				
Yaşam Doyumu	,010			
Sist. Meş.	,152*	,412*		
Dindarlık	-,033	,136*	,332*	

* $p<.01$

Sistemi meşru algılama ve yaşam doyumu arasında $p < .01$ düzeyinde ve pozitif yönde orta düzeyde korelasyon gözlemlenmektedir ($r = .412$). İş arayan bireylerin sistemi meşru algılama düzeylerinin artışının yaşam doyumunda da artış sağladığı söylenebilir.

Tablo.11'in incelenmesinden, iş arayan bireylerin dindarlık eğilimi ve yaşam doyumları arasında, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = .136$, $p < .01$). Buna göre dindarlık eğiliminin artışıyla beraber yaşam doyumunun da yükselme eğiliminde olduğu söylenebilir. İş arayan bireylerin yaşam doyumları ve dindarlık eğilimleri arasında düşük fakat pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Cinsiyet ve sistemi meşrulaştırma arasında yine düşük fakat $p < .01$ düzeyinde anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır ($r = .152$).

Dindarlık eğilimi ve sistemi meşru algılama düzeyleri arasında ise orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($r = .332$, $p < .01$). Bu sonucu izleyerek, dindarlık eğilimindeki artışın sistemi meşru algılama düzeyinde de artışa neden olduğu söylenebilir. İş aramakta olan bireylerin dindarlık eğilimleri ve sistemi meşru algılama düzeyleri arasında pozitif yönde, orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo.12. Dindarlık Kontrol Edilerek Sistemi Meşrulaştırma ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin Durumuna Dair Korelasyon Analizi.

		Sistemi Meşrulaştırma	Yaşam Doyumu
Dindarlık	Sistemi	r	,392
	Meşrulaştırma	P	,000
		s.d	,389
Yaşam		r	,392
Doyumu		P	,000
		s.d	389

Bu ilişkiye dindarlık etkisi kontrol edilerek bakıldığında; $r = .392$ ve $p < .001$ anlamlılık düzeyinde ilişki devam etmektedir.

III. 4. Farklı İş Arama Süreleri ve Medeni Durumlarına Göre Yaşam Doyumu, Sistemi Meşru Algılama ve Dindarlık Eğilimleri Arasındaki Farklar

İş arayan bireylerin, iş arama süreleri ve medeni durumlarının birlikte, bireylerin yaşam doyumları, sistemi meşru algılama düzeyleri ve dindarlık eğiliminde farklılık yaratıp yaratmadığına dair analizin sonucu Tablo.11’de gösterilmektedir.

Kişilerin medeni durumları açısından evli, bekar ya da boşanmış olmalarının yaşam doyumu üzerinde gruplar arası anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Medeni

durumun dindarlık ve sistemi meşrulaştırma üzerinde anlamlı bir etkisi görülmemektedir, ($F(2,389)= 1,141, p >.05$).

Tablo.13. İş Arama Süreleri ve Medeni Duruma Göre Yaşam Doyumu, Dindarlık ve Sistemi Meşrulaştırma Eğilimlerine Dair ANOVA Analizleri.

		F	P	s.d	Ort. Kare
İş Arama	Yaşam Doy.	1,29	,250	7	54,03
Süresi * Medeni	Sis. Meş.	1,45	,184	7	82,97
Durum	Dindarlık	1,17	,318	7	127,54

İş arama süresinin yaşam doyumu, sistemi meşrulaştırma ve dindarlık eğilimi üzerindeki etkisine 1. Sorunun analizinde değinilmiştir. Bu analizde Anova ile medeni durum ve iş arama süresinin birlikte, yaşam doyumu ($F(7,384)= 1,298, p >.05$), sistemi meşrulaştırma ($F(7,384)= 1,452, p >.05$) ve dindarlık ($F(7,384)= 1,172, p >.05$) üzerindeki etkisine bakılmış ve gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farka rastlanmamıştır.

III. 5. Cinsiyet ve Evde Yaşayan Kişi Sayısı Değişkenlerine Göre Değişen Yaşam Doyumu, Sistemi Meşrulaştırma ve Dindarlık Eğilimi

İşsiz bireylerin, cinsiyete göre yaşam doyumları, dindarlık eğilimleri ve sistemi meşru algılama düzeylerinin değişiminde gruplar arası farklılık olup olmadığına dair ANOVA analizi bulguları Tablo. 14'te verilmiştir.

Tablo.14. Cinsiyete Göre Yaşam Doyumu, Sistemi Meşrulaştırma ve Dindarlık Eğilimine İlişkin T test Analizi Sonucu.

Cinsiyet	N	Ortalama	St. Sp.	sd	T	p	
Yaşam Doyumu	Kadın	184	15,31	6,58	390	,208	,845
	Erkek	208	15,44	6,73			
Sistemi Meş.	Kadın	184	19,58	7,01	390	2,645	,003
	Erkek	208	21,86	7,76			
Dindarlık	Kadın	184	43,53	10,07	390	1,315	,517
	Erkek	208	42,85	10,78			

Erkekler ve kadınlar arasında sistemi meşru algılama açısından cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($t(390)=2,645$ $p<.01$). Cinsiyet açısından gruplar arası farkı anlamak amaçlı yapılan t test analizi sonucunda; kadınların sistemi meşru algılama düzeylerinin ($X=19,58$), erkeklerin sistemi meşru algılama düzeylerinden ($X=21,86$) daha düşük olduğu görülmüştür.

Cinsiyet açısından gruplar arası farkı anlamak amaçlı yapılan t test analizi sonucunda; kadın ve erkeklerin yaşam doyumlarında ($t(390)=,208$ $p>.05$) ve dindarlık düzeylerinde ($t(390)=1,315$ $p>.05$) gruplar arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

İşsiz bireylerin, evde yaşayan kişi sayısına göre yaşam doyumları, dindarlık eğilimleri ve sistemi meşru algılama düzeylerinin değişiminde gruplar arası farklılık olup olmadığına dair ANOVA analizi bulguları Tablo. 15'te verilmiştir.

Tablo.15. Evde Yaşayan Kişi Sayısında Göre Yaşam Doyumuna İlişkin ANOVA Analizi Sonucu

Evde Yaşayan Kişi Sayısı	N	Ortalama	St. Sp.
1-2 kişi	54	15,55	7,32
3-4 kişi	207	16,28	6,68
5-6 kişi	96	14,34	6,24
7 kişi ve üstü	35	12,68	5,51
Toplam	392	15,38	6,65

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplararası	526,553	3	175,518	4,052	,007
Gruplarıçi	16808,281	388	43,320		
Toplam	17334,834	391			

Tablo. 15 incelendiğinde, yaşam doyumu açısından gruplar arası anlamlı farklılık olduğu görülmüştür ($F(3,388)= 4,052$ $p<.01$).

Tablo.16. Evde Yaşayan Kişi Sayısı Bakımından Anlamlı Farklılaşmanın Kaynağını Anlamak Üzere Yapılan Scheffe Analizi Sonuçları.

			Ort. Fark	P
Yaşam Doyumu	3-4 kişi	1-2kişi	,682	,923
		5-6 kişi	1,894	,132
		7 kişi ve üstü		,030

Anlamlı farklılaşmanın kaynağını belirlemek amacıyla yapılan Scheffe analizi sonucu evde 3-4 kişi yaşayanların yaşam doyumu ortalamalarının ($X=16,28$), evde 7 kişi ve daha fazla kişiyle yaşayanların ortalama yaşam doyumu puanlarından ($X=12,68$) anlamlı olarak daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Tablo. 17 . Evde Yaşayan Kişi Sayısında Göre Sistemi Meşrulaştırmaya İlişkin ANOVA Analizi Sonucu

Evde Yaşayan Kişi Sayısı	N	Ortalama	St. Sp.
1-2 kişi	54	20,5185	8,66513
3-4 kişi	207	20,6522	7,39619
5-6 kişi	96	20,7917	7,10806
7 kişi ve üstü	35	22,0286	7,42605
Toplam	392	20,7908	7,49848

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplararası	61,604	3	20,535	,363	,779
Gruplarıçi	21923,243	388	56,503		
Toplam	21984,847	391			

Tablo. 17 incelendiğinde yapılan ANOVA analizi sonucu evde yaşayan kişi sayısında göre bireylerin sistemi meşru algılama düzeylerinde anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmiştir, ($F(3,388) = ,363$ $p > .05$).

Tablo. 18 . Evde Yaşayan Kişi Sayısında Göre Dindarlık Eğilimine İlişkin

ANOVA Analizi Sonucu

Evde Yaşayan Kişi Sayısı	N	Ortalama	St. Sp.
1-2 kişi	54	42,3704	9,86187
3-4 kişi	207	43,1691	10,66003
5-6 kişi	96	43,4479	10,39926
7 kişi ve üstü	35	43,6857	10,56011
Toplam	392	43,1735	10,44780

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplararası	51,247	3	17,082	,155	,926
Gruplarıçi	42628,957	388	109,868		
Toplam	42680,204	391			

Tablo. 18 incelendiğinde yapılan ANOVA analizi sonucu evde yaşayan kişi sayısında göre bireylerin dindarlık düzeylerinde anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmiştir, (F(3,388)=,155 p>.05).

III. 6. İş Arama Süresi, Cinsiyet, Yaş, Öğrenim Durumu, Sistemi Meşrulaştırma ve Dindarlık Değişkenlerinin Yaşam Doyumunu Yordaması.

İş arayan bireylerden oluşan örneklem üzerinde, sistemi meşrulaştırma, dindarlık eğilimi, yaş, cinsiyet, öğrenim durumu, iş arama süresi değişkenlerinin yaşam doyumunu yordamada ne derece etkisi olduğunu anlamak amaçlı yapılan hiyerarşik regresyon analizinin sonucu Tablo.19’da gösterilmiştir.

Tablo.19. İş Arama Süresi, Cinsiyet, Yaş, Öğrenim Durumu, Sistemi Meşrulaştırma ve Dindarlık Değişkenlerinin Yaşam Doyumunu Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi.

Model 1	B	SH	Standardize Beta	t	p	
Sabit	15,662	1,942		8,064	,000	R= .238 R²= .057 F(4,382)= 5,755 p<.01
Yaş	-,005	,053	-,005	-,094	,925	
Cinsiyet	,086	,665	,006	,129	,897	
Öğr. Dur.	,955	,310	,155	3,080	,002	
İş. Ar. Sür.	-,994	,256	-,197	-3,874	,000	
Model 2	B	SH	Standardize Beta	t	p	
Sabit	6,239	2,338		2,669	,008	R= .484 R²= .235 F(6,380)= 19,409 p<.01
Yaş	,046	,048	,045	,968	,334	
Cinsiyet	-,836	,612	-,063	-1,367	,172	
Öğr. Dur.	1,193	,284	,193	4,208	,000	
İş. Ar. Sür.	-,781	,233	-,155	-3,350	,001	
Sis. Meş.	,384	,044	,429	8,787	,000	
Dindarlık	,010	,031	,015	,320	,749	

Yaş, cinsiyet, öğrenim durumu, iş arama süresi gibi değişkenlerin yaşam doyumuna etkisini kontrol etmek amacı ile bu değişkenler hiyerarşik regresyonla birinci

blok olarak denkleme alınmış daha sonra bu değişkenlerle beraber, sistemi meşrulaştırma ve dindarlık değişkenleri modele dahil edilerek ikinci blok oluşturulmuştur.

Tablo. 19'te verilen çoklu regresyon sonuçlarına göre, işsiz bireylerin yaşam doyumlarını açıklamada; ilk aşamada denkleme blok olarak girilen değişkenlerden iş arama süresi ve öğrenim durumunun yaşam doyumunu üzerinde anlamlı olarak yordayıcı etkisi bulunmaktadır. Ele alınan model, yaşam doyumuna ilişkin varyansın yaklaşık % 5'ini açıklarken, bu açıklama oranına öğrenim durumu ($B=.955$; $t(382)= 3,080$, $p< .01$) ve iş arama süresi ($B= -.994$; $t(382)= 3,874$; $p< .01$) değişkenleri, anlamlı şekilde katkı sağlamaktadırlar. Bulgulara göre öğrenim durumu ve yaşam doyumunu arasında olumlu bir ilişki varken, iş arama süresi ve yaşam doyumunu arasında olumsuz bir ilişki vardır. Ele alınan ikinci model, yaşam doyumuna ilişkin varyansın yaklaşık % 23'ünü açıklarken, bu açıklamaya istatistiki düzeyde katkıda bulunan sistemi meşrulaştırma değişkeni ($B= ,384$; $t(380)= 8,787$; $p< .01$) elde edilen genel varyansın yaklaşık % 18'inden sorumludur.

Tablo. 19'te verilen hiyerarşik regresyon analiz sonuçlarına göre; işsiz bireylerin yaşam doyumlarının ilk denkleme blok olarak girilen değişkenlerden iş arama süresi ve öğrenim durumu değişkenleri tarafından yordandığı açığa çıkmıştır. İkinci blokta modele eklenen sistemi meşrulaştırma değişkeninin tek başına toplam varyansın % 18'ini açıklamaya katkıda bulunduğu görülürken, dindarlığın herhangi bir anlamlı etkisi bulunmamıştır. Modeli açıklayan değişkenlerin yordayıcı gücü anlamlıdır ($F(4,382)= 5,755$, $p<.01$).

Standardize edilmiş regresyon katsayısına göre, yordayıcı değişkenlerin yaşam doyumu üzerindeki görelî önem sırası; sistemi meşrulaştırma, öğrenim durumu ve iş arama süresi şeklindedir.

IV. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmanın ana amacı, çalışmayan ve iş aramakta olan bireylerin yaşam doyumlarını açıklamaktır. Bu ana amaç çerçevesinde, işsiz bireylerin yaşam doyumlarını etkileyebileceği düşünülen, sosyo-demografik özellikler, dindarlık ve sistemi meşrulaştırma değişkenleri araştırma kapsamında ele alınıp incelenmiştir.

Literatürde işsiz bireylerin yaşam doyumları ve öznel iyi olmalarıyla ilgili çeşitli araştırmalar mevcutken, dindarlık ve sistemi meşrulaştırma değişkenlerinin bu bağlamda ele alınmadığı göze çarpmaktadır. Yine işsizlik az gelişmiş ülkelerin yanı sıra, gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerin de en önemli sorunu oluştursa da; işsizliğe etkide bulunan etmenlerin ülkeden ülkeye farklılık gösterebileceği düşünülmüştür. Bu farklılıklar, birçok nedene bağlı olabilmektedir. Çalışmanın amaçlarından biri de işsizliğin etkilerinin bizdeki yansımalarını görmektir.

Araştırmada ilk ele alınan konu, iş arama sürelerine göre bireylerin yaşam doyumları, dindarlık eğilimleri ve sistemi meşru algılama düzeyleri olmuştur. Bu konudaki bulgular literatürdeki bilgileri destekleyici yöndedir. Frey ve Stutzer (2002)'a göre insanların kendi işsizlikleri onların mutluluklarını azaltmaktadır. Çalışmamızda, işsizlik sürecinin ilk 3 ayında olan bireylerin yaşam doyumlarının daha uzun süredir işsiz olanlara göre daha yüksek olduğu; 1-2 senedir işsiz olan bireylerin ise çalışmamızda yaşam doyumu en düşük grubu oluşturduğu gözlenmiştir. Araştırmada ölçülen süreler içerisindeki en yüksek yaşam doyumu puanları işsizliğin ilk dönemlerine rastlamaktadır. Bu süreçte işsizlik yeni başlamış olmasından dolayı bireyler işsizliğin olumsuz sonuçlarından henüz etkilenmeye başlamamış olabilirler. İlerleyen zamanla beraber, işsizlikten etkilenmenin daha fazla olduğu düşünülmektedir, işsizlik süresi uzadıkça bireylerin yaşam doyumu

puanlarında düşük gözlenmektedir. İşsizliğin üçüncü senesinde bulunanların yaşam doyumları 1-2 senedir işsiz olan gruba göre istatistiksel olarak anlamlı olmasa da yükselme eğilimi göstermiştir. Bu sonuçlar, işsizliğin uzamasıyla beraber bireylerin bir süre sonra bu duruma alıştıklarını ve işsizliğin stresini psikolojik olarak daha az yaşamaya başladıklarını düşündürmektedir. Kulik (2001), ilk zamanlarında işsizliğin geçici bir dönem gibi algılanabileceğini, zaman uzadıkça bireylerin problem yaşamaya başlayacağını ve işsizlik uzun süreli bir hal aldığı zaman ise muhtemelen bireyler bu duruma alıştıklarından psikolojik stresi daha az yaşayacaklarını bildirmiştir. Bu bakış açısıyla araştırmamızın sonuçları yorumlandığında, işsizliğin başlangıcında bireyler bunu geçici bir süreç gibi algılıyor olabilirler. İşsizlikte geçen sürenin uzamaya başlamasıyla beraber problemlerin gün ışığına çıkmaya başlayıp yaşam doyumunun düşmesinde etki sağlıyor olduğu düşünülmektedir. İşsizlik süresi üç sene ve daha fazla süredir işsiz olan bireyler, işsizliğin kalıcı olduğunu düşünmeye başlamış olup bu duruma alışmış olabilirler.

İşsizlik süresi ve dindarlık arasındaki ilişki incelendiğinde, bireylerin işsizlik boyunca dindarlık eğilimlerinin yaşam doyumuna benzer şekilde seyretmekte olduğu görülmüştür. Literatürde benzer sonuçlara rastlanmaktadır. Ellison (1991), travma benzeri olaylar yaşandığı zamanlarda dine yönelimin arttığını ve bunun da yaşam doyumunu arttırdığını bulgulamıştır. Ellison'a göre dine inanma, yaşam doyumunun artışı ile etkileşim içindedir. Çalışmamızda, işsizliğin ilk zamanlarında bulunan bireylerin dindarlık puanları, diğer gruplar arasında en yüksek değerlere sahipken, işsizlik süresinin ilerlemesiyle beraber dindarlık puanlarında da düşüş gözlenmektedir. En düşük dindarlık eğilimi 1-2 senedir işsiz olan bireylerde görülmektedir. 3 yıl ve daha fazla süredir işsiz olanların dindarlık eğilimlerinde yükselme gözlenmiştir; bu bireyler yaklaşık olarak yeni işsiz kalan grubun (0-3 ay) dindarlık puanlarına yaklaşmıştır. Kırac (2007)'a göre

dindarlık yaşama anlam katmak ile pozitif yönde anlamlı bir ilişki içerisinde. Çalışmamızda yaşam doyumu ve dindarlık değişkenleri işsizlik süresiyle bağlantılı olarak benzer bir artma ve azalma grafiği çizmektedirler.

İşsizlik sürelerine göre bireylerin sistemi meşru algılama düzeyleri incelendiğinde, işsizlik süresi uzadıkça sistemi meşru algılama düzeylerinde genel bir azalma olduğu görülmüş ve gruplar arası marjinal olarak anlamlı bir fark gözlenmiştir. Bireylerin sistemi meşru bulmaları işsizlik süresine bağlı olarak değişebilmektedir. Napier ve Jost (2008)'a göre, sahip olunan mevcut durumu korumak ve meşrulaştırmak bireylerin bazı nedenleri vardır; sistemi meşru kılmak bazı negatif sonuçların hafiflemesini sağlamaktadır. Jost ,Banaji,Nosek (2004), düşük gelirli grupların, yüksek gelirli gruplardan neredeyse daha fazla sistemi desteklediklerini bildirmişlerdir. Çalışmamızda, bireylerin sistemi meşrulaştırma düzeylerinde işsizlik süresinin ilerlemesiyle beraber değişiklik olabileceği gözlenmiştir. Literatürdeki bilgiler ışığında, düşük gelirli bireylerin sistemi yüksek gelirlilerden daha fazla meşrulaştırdıkları bilinmektedir; fakat işsizlik durumunda bireyler sadece ekonomik değil sosyal ve psikolojik açıdan da sıkıntılı zamanlar yaşamaktadırlar; dolayısıyla sistemi meşru algılama düzeylerindeki düşüşün bu sıkıntıların bütünüyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Çalışmamızın ilk sorusu, iş arama sürelerine göre bireylerin yaşam doyumları, sistemi meşru algılama eğilimleri ve dindarlık puanlarının değişip değişmediği yönündedir. Çalışmanın sonuçları, farklı iş arama sürelerine göre bireylerin yaşam doyumları, sistemi meşru algılama eğilimleri ve dindarlık puanlarının anlamlı şekilde değiştiğini göstermiştir.

Çalışmamızın ikinci sorusunda; öğrenim durumları açısından işsiz bireylerin yaşam doyumları, sistemi meşrulaştırma algıları ve dindarlık eğilimlerinin değişip değişmediği ele alınmıştır. Öğrenim durumları açısından işsiz bireylerin yaşam doyumları

incelendiğinde, yaşamdan en düşük doyum alan grubun yüksek lisans mezunları olduğu görülmektedir, onları ilköğretim ve lise mezunları izlemektedir. En yüksek yaşam doyumunu ise ön lisans mezunları arasında gözlemlenmektedir. Analiz sonuçları gruplar arası düzeyde anlamlı farklılık verse de Post Hoc analizleri sonucu gruplar arası anlamlı farklılık görülmemiştir. Bunun nedeninin yüksek lisans mezunu bireylerin sayısının diğer eğitim seviyelerindekiler kadar yüksek olmaması olduğu düşünülmektedir. Öğrenim durumu bakımından işsizlikten etkilenen gruplar açısından literatür incelendiğinde, işsizlikten en fazla etkilenen grupların ilköğretim mezunları olduğu gözlenmiştir (Yüksel, 2003, Yılmaz ve ark. 2006). Fakat yine literatüre göre, yüksek öğrenim seviyesine sahip bireyler de işsizlikten fazla etkilenmektedir; çünkü kaybedilen iş aynı zamanda statü kaybını getirmektedir. Bu açıklama, çalışmamızda en düşük yaşam doyumuna sahip olan grubun yüksek lisans mezunları olmasına ve bunu ilköğretim mezunlarının takip ediyor olmasına anlamlı bir açıklama oluşturmaktadır.

İşsiz bireylerin öğrenim durumları ve dindarlık eğilimleri incelendiğinde, bireylerin öğrenim durumlarına göre, dindarlık eğilimlerinin farklılaştığı görülmüştür. İlköğretim, lise, ön lisans düzeyinde eğitime sahip olanların dindarlık eğilimleri yaklaşık aynı seviyede seyrederken, lisans düzeyinde belirgin bir düşüş izlenmektedir. Yüksek lisans düzeyinde eğitime sahip olan grupta bu düşüş devam etmektedir. İstatistiksel anlamlılık açısından baktığımızda, lise mezunu işsiz bireyler ve lisans mezunu işsiz bireyler arasında ve yine lisans mezunları ile ön lisans mezunu işsizler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gözlenmektedir. Literatürde dindarlık ve eğitim seviyesinin araştırıldığı çalışmalarda eğitim seviyesi yükseldikçe dindarlık eğiliminde düşüşler gözlenmiştir (Köktaş, 1993; Acar ve ark.,1996; Karacoşkun, 1998; Aydemir 2008; Güven 2008). Çalışmamız bu açıdan, eğitim düzeyi yükseldikçe azalan dindarlık eğilimi ile

literatürdeki çalışmalarla uyumluluk göstermektedir. Acar ve ark. (1996)'ya göre, eğitim düzeyinin yükselmesi bireylerin sorgulama, eleştirme ve yorum yapma seviyelerinin yükselmesi anlamına gelmektedir ve bu da inançları sorgulayabilme yeteneğinin gelişmesini sağlamaktadır. Çalışmamızda eğitim seviyesinin yükselmesiyle beraber azalma eğilimi gösteren dindarlık eğilimi ve özellikle yüksek lisans seviyesindekilerin dindarlık eğilimi puanlarındaki belirgin düşüş bu yorumu destekleyen bir sonuçtur. Çalışmanın ikinci sorusunun cevabı, iş arayan bireylerin, öğrenim durumuna bağlı olarak yaşam doyumlarında ve dindarlık eğilimlerinde anlamlı farklılıklar olduğudur. Bununla beraber, öğrenim durumunun sistemi meşru algılama düzeyi üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığı bulunmuştur. İşsiz olan bireyler, iş bulma ve çalışma durumu açısından toplumdaki dezavantajlı kesimi oluşturmaktadır; eğitim durumlarına bakılmaksızın örnekleme bulunan katılımcıların hepsi sistemdeki aksaklıklardan aynı şekilde etkilenmektedir. Sistemi algılayış ve meşrulaştırma eğilimi bakımından gruplar arası farklılık gözlenmemesinin sebebi, öğrenim durumlarına göre farklılık göstermeksizin bireylerin sistemden benzer şekilde etkilenmekte olmaları olabilir.

Araştırmamızın üçüncü sorusu, iş arayan bireylerden oluşan örneklemin, yaşam doyumları, sistemi meşru algılama düzeyleri ve dindarlık eğilimleri arasında ilişki olup olmadığıdır. Çalışmadaki değişkenlerin birbirleriyle korelasyonları incelendiğinde, sistemi meşru algılama ve yaşam doyumları arasında anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Wakslak, Jost, Tyler, Chen, (2007)'e göre sistemi meşrulaştırma, var olan statükoyu meşru kılan inanç sistemleri kabul edildiğinde, insanların sosyal eşitsizliklere bağlı duygusal çatışmalarını azaltıp kendilerini daha iyi hissetmelerini sağlayarak rahatlatıcı bir işlev görmektedir. Jost, Pelham, Sheldon ve Sullivan (2003), tarafından yapılan bir çalışmada, sistemi meşrulaştırmanın, anlamlı derecede duygusal stresi azalttığı gözlemlenmiştir. Jost ve

Hunyady (2005)'e göre, sistemi meşrulaştırma, genelde duygusal acı konusunda önemli bir azalmaya götürür. Çoğu insan, kendilerini etkileyen sosyal, ekonomik ve siyasi düzenlemeleri dürüst ve meşru görmek için en azından bazı motivasyonlara sahiptirler. Bu bilgileri takiben, sistemi meşrulaştırma eğiliminin sosyal ve ekonomik negatif sonuçlara karşı bir çeşit ideolojik tampon görevi gördüğü söylenebilir. Çalışmamıza sistemi meşrulaştırma ve yaşam doyumu arasında gözlenen anlamlı korelasyon, literatür tarafından da desteklenmektedir. Sistemi meşru algılama ve yaşam doyumu ilişkisinde, dindarlık değişkeni kontrol edildiği durumda bile yaşam doyumu sistemi meşrulaştırma değişkenleri arasındaki anlamlı ilişki devam etmektedir.

Araştırmamızda, iş arayan bireylerin dindarlık eğilimleri ve yaşam doyumları arasında da anlamlı düzeyde pozitif yönde bir ilişki gözlenmiştir. Literatür incelendiğinde, din ve yaşam doyumu ilişkisini inceleyen çalışmalarda, ilişkinin değeri değişmekle beraber her durumda pozitif bir ilişki bulunmaktadır (Chamberlain ve Zika 1988; Pollner, 1989; Myers ve Diener, 1995; Ellison, Gay ve Glass, 1989,). Ellison (1991), inanmanın insanların kişisel mutluluklarına katkıda bulunduğu ve negatif tepki verme düzeyini düşürdüğünü belirtmiştir. Çalışmamızın sonuçlarının literatürdeki bu açıklamalar ile tutarlı olduğu görülmektedir.

Çalışmamızda, dindarlık eğilimi ve sistemi meşru algılama arasında da ilişki olduğu görülmüştür. Sistemi meşrulaştırmanın duygusal acıyı azaltmada etkili olduğu düşünülmektedir. Haksız düzenlemeleri ve durumları akla uydurmak ve meşru görmenin bireylerin zorlu durumlardan daha az etkilenmelerini sağladığı bilinmektedir (Just ve Hunyady, 2005). Literatürdeki çalışmalar (Smith, 1981; Öner,1994; Myers ve Diener, 1995; Küçükcan, 2000; Baetz ve diğ., 2006; Güven, 2008;), dinin de buna benzer bir etki yarattığını, dindarlık eğiliminin bireylerin zor zamanlarını atlattıklarında yardımcı

olduğunu, ibadet ve inancın geleceğe dair umut oluşturduğunu ve bunun olumsuz durumlara karşı negatif tepki verme düzeyini azalttığı bulunmuştur. Çalışmamızda, farklı şekillerde de olsa yaklaşık olarak aynı etkiyi sağlayan değişkenler arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Araştırmamızdaki üçüncü soruyu cevaplamak üzere uygulanan korelasyon analizi sonucuna göre, çalışmadaki değişkenlerimizden; sistemi meşrulaştırma ve yaşam doyumu; dindarlık ve yaşam doyumu; sistemi meşrulaştırma ve dindarlık ve cinsiyet ve sistemi meşrulaştırma değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki gözlenmektedir.

Çalışmanın dördüncü sorusu, iş arayan bireylerin medeni durumlarının iş arama süresiyle etkileşerek yaşam doyumlarını, sistemi meşru algılamalarını ve dindarlık eğilimlerini etkileyip etkilemediğidir. İşsiz bireylerin yaşam doyumlarında medeni durumlarının etkisine baktığımızda gruplar arası farklılıklar olduğuna dair bulgu bulunmamıştır. Medeni durum ve iş arama süresinin beraber yaşam doyumu üzerindeki etkisini incelediğimizde, bu iki değişkenin beraber yaşam doyumunu etkilediğine dair bulgulara rastlanmamıştır. Benzer şekilde iş arama süresi ve medeni durum etkileşiminin dindarlık eğilimi ve sistemi meşru algılama üzerinde etkisi gözlenmemiştir. Dördüncü sorunun cevabı, işsiz bireylerin yaşam doyumu, dindarlık eğilimi ve sistemi meşrulaştırma düzeyleri üzerinde iş arama süresi ve medeni durum etkileşiminin etkisi olmadığı gözlenmiştir. Medeni durum ve yaşam doyumu ilişkisi incelendiğinde, literatürdeki genel eğilim, evli olanların yaşam doyumlarının bekârlardan daha yüksek olduğu yönündedir (Mastekaasa, 1992, akt. Yetim, 2001). Çalışmamızda bu yönde bulgulara rastlanmamıştır. İş arama süresinin tek başına yaşam doyumu üzerinde anlamlı etkisi gözlenirken, medeni durum değişkeniyle beraber analiz edildiğinde, aynı etki gözlemlenmemiştir.

Çalışmada beşinci olarak, cinsiyet ve evde yaşayan kişi sayısı değişkenlerinin ayrı ayrı, iş arayan bireylerin yaşam doyumları, sistemi meşru algılamaları ve dindarlık puanlarını etkileyip etkilemediği sorusuna cevap aranmıştır. Cinsiyet açısından, işsiz bireylerin yaşam doyumlarında gruplar arası farklılık gözlenmemiştir. Konuyla ilgili literatürdeki çoğu çalışma bu bulguyu destekler niteliktedir ve cinsiyet ile doyum arasındaki ilişkinin zayıf olduğunu göstermişlerdir (Andrews ve Withey, 1976; Goodstein, Zautra ve Goodhaart, 1982; akt. Yetim 2001; Gündoğar ve ark., 2007, Rask ve diğ., 2002). Dindarlık eğilimi konusunda da cinsiyet açısından gruplar arası farklılığa rastlanmamıştır. Kadın ve erkek işsizlerin sistemi meşru algılama düzeylerinde gruplar arasında anlamlı farklılık olduğu; kadınların sistemi meşru algılama düzeylerinin erkeklerden daha düşük olduğu görülmüştür. Erkeklerin alternatif rollerinin azlığı, işsiz olduklarını daha sık hatırlamalarına neden olmaktadır (Waters ve Moore 2002). Buna rağmen erkeklerin sistemi meşrulaştırma düzeylerinin kadınlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Bunun üzerinde örneklemimizde bulunan kadın işsizlerin hepsinin, iş aramak konusunda aktif ve İş-Kur'a başvurmuş bireyler olmalarının etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu kadın katılımcıların, işsiz olduklarını kabul eden, bu durumdan kurtulmak için çaba gösteren ve İş-Kur'a başvuran bireyler olmaların sistemi meşrulaştırma sonuçları üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Beşinci sorunun ilk kısmını cevaplamak amaçlı yapılan analiz sonucunda, cinsiyetin yaşam doyumu ve dindarlık eğilimi üzerinde anlamlı etkisi görülmezken, sistemi meşrulaştırma üzerinde cinsiyetin anlamlı etkisi olduğu gözlenmiştir.

Araştırmamızda, evde yaşayan kişi sayısının da işsiz bireylerin yaşam doyumları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Buna göre, evde 3-4 kişiyle yaşayan işsizlerin yaşam doyumları evde 7 kişi yaşayan işsizlerden anlamlı şekilde daha yüksek çıkmıştır.

Evde yaşayan kişi sayısının 7 ve üzeri olmasının, alan ve zaman paylaşımı açısından kısıtlılık getirdiği ve yaşam doyumunu etkilediği düşünülmektedir. Evde yaşayan kişi sayısının 3-4 kişi olmasının ise sağladığı sosyal destek açısından yaşam doyumunu olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir. Çalışmamızın beşinci sorusunun bu kapsamdaki cevabı, cinsiyetin yaşam doyumunu üzerinde etkili olmadığı, evde yaşayan kişi sayısının ise, cinsiyet değişkeninin tersine bireylerin yaşam doyumunu etkilediği fakat; sistemi meşrulaştırma ve dindarlık eğilimleri üzerinde aynı anlamlı etki yaratmadığıdır.

Çalışmamızda, son olarak, iş arama süresi, cinsiyet, yaş, öğrenim durumu, sistemi meşrulaştırma ve dindarlık eğilimi değişkenlerinin yaşam doyumunu yordayıp yordamadığı sorusuna cevap aranmıştır. İşsiz bireylerin yaşam doyumunu yordamada yaş ve cinsiyetin istatistiksel olarak anlamlı değişkenler olmadığı gözlenmiştir. Yaş ve yaşam doyumunu konusunda literatürde zaman içerisinde tutarlı bilgilere rastlanamasa da son yıllarda, bu iki değişkenin aralarında ilişkinin düşük olduğu ya da aralarında ilişki olmadığı yönünde bulgular artmaktadır (Yetim, 2001; Diener ve Clifton, 2002; Dağdelen, 2008). Çalışmamızın sonucu bu bulgularla tutarlıdır. Cinsiyet ve yaşam doyumunu konusunda da literatürde tutarlı sonuçlar bulunmamaktadır. Literatürdeki bazı çalışmalar, cinsiyet ve yaşam doyumunu arasında ilişki bulgularken (Braun,1977; Frey ve Stutzer, 2002; Yetim, 2003); bazı çalışmalarda yaşam doyumunu ve cinsiyet arasında ilişki olmadığı ya da zayıf olduğu gözlemlenmiştir (Andrews ve Withey, 1976, Goodstein, Zautra ve Goodhaart, 1982, aktaran Yetim, 2001; Gündoğar ve ark., 2007; Rask ve diğ., 2002).

Çalışmamızda, öğrenim durumunun, yaşam doyumunu yordadığı gözlemlenmiştir. Buna göre öğrenim durumunun yaşam doyumunu açıklamada istatistiksel olarak anlamlı etkisi bulunmaktadır. Literatürdeki çalışmalar, genel örneklem üzerinde, öğrenim düzeyinin yükselmesiyle, yaşam doyumunda artış gözlendiğini, yüksek eğitimli

olanların anlamlı derecede yüksek iyi olma belirttiklerini göstermektedir (Frey ve Stutzer, 2002; Greene ve Yoon, 2003). İşsizlerle yapılan çalışmalarda ise, yüksek öğrenimli olup işsiz kalan bireylerin, öğrenimlerinden dolayı sahip oldukları bilgi ve becerilerle işsizliğin kötü etkilerinden daha az etkilendikleri bulgulanmıştır (Yılmaz ve ark.,2006). Çalışmamızda, ilköğretim ve lise mezunlarının yaşam doyumlarının ön lisans ve lisans mezunlarından düşük olduğu görülmüştür. Bulgular bu noktaya kadar literatürle uyumlu niteliktedir, yüksek eğitilmiş olan işsiz bireylerin yaşam doyumlarının yüksek olması aldıkları eğitimin, zor durumlarla baş edebilecek yetenek ve bilgi sağladığını düşündürmektedir. Yüksek lisans mezunu olan işsiz bireylerin yaşam doyumları incelendiğinde ise örneklem grupları içerisindeki en düşük yaşam doyumuna sahip olan grup oldukları görülmüştür. Yüksek lisans grubundaki bu düşüşün, bireylerin aldıkları eğitimin nitelikli olduğunu düşünmeleri ve lisansüstü eğitim almış olmalarına rağmen işsizlik durumuyla karşı karşıya kalmalarının yarattığı stresten kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmamızda, iş arama süresi, yaşam doyumunu anlamlı şekilde yordayan bir değişken olduğu ortaya çıkmıştır. Bireylerin iş arama süresi uzadıkça, yaşam doyumlarında anlamlı bir düşüş gözlenmektedir. İşsizliğin ilk üç ayından ikinci yılına kadar olan süre arasında bireylerin yaşam doyumunda yaklaşık, üç puanlık bir düşüş görülmektedir. İşsizlik süresinin uzamasıyla beraber oluşan psikolojik stres literatürde üzerinde uzlaşılan bir konudur (Warr ve Jackson, 1984; Kulik,2001; Çelikkol, 2003). Bu açıdan bulgularımız literatürle tutarlıdır. İşsizlik süresinin uzamasıyla beraber, bireylerde umutların azalması söz konusu olabilir. Bireyler bu süreçte birçok farklı başvuru ve girişimde bulunup başarılı olamamış olabilirler. Bu açıdan işsizliğin kalıcı olduğu ya da iş

bulunamayacağı düşüncelerinin yerleşmesi ve bunların yaşam doyumunu etkilemesi söz konusu olabilir.

Çalışmamızda, yaşam doyumunu yordayıcı etkisini incelediğimiz bir başka değişken sistemi meşrulaştırma. Sistemi meşrulaştırma, tek başına yaşam doyumunu, % 18 gibi önemli bir oranda açıklayarak, çalışmamızdaki yaşam doyumunu yordayan değişkenler arasında ilk sıradadır. Bireyin sistemi meşru algılaması için sistemin gerçekten meşru olması gerekmez. Önemli olan bireyin sistemi meşru algılamayı istemesidir. Böylece birey, sistemde gördüğünde kendini rahatsız edebilecek olan hataları kapatıp akla uydurarak, bundan olumsuz etkilenmeyi asgari düzeye indirebilmektedir (Jost, Pietrzak, Liviatan, Mandisodza, & Napier, 2008). Sistemi meşrulaştırmanın bu hafifletici etkisinin, çalışmamızda yaşam doyumunu etkilediği düşünülmektedir. İşsiz bireyler, sistemi meşrulaştırıp akla uydurdıkları oranda yaşam doyumları bundan etkileniyor görünmektedir. Araştırmamızın son sorunsalının sonuçlarına göre; işsiz bireylerin yaşam doyumlarını bireylerin öğrenim durumları, iş arama süreleri ve sistemi meşrulaştırma düzeyleri anlamlı şekilde yorduyor görünmektedir.

Çalışmamızda, literatürde var olan yaşam doyum ve sistemi meşrulaştırma arasındaki ilişkinin işsiz örnekleme de mevcut olduğu görülmüştür. İşsiz bireylerin sistemi meşru algılamalarında öğrenim düzeylerine göre farklılık olmadığı ve genel popülasyonda yaşam doyum üzerinde etkili olan medeni durumun işsiz örnekleme yaşam doyum üzerinde etkili olmadığı görülmüştür. Bunun yanı sıra iş arama süresi ve öğrenim düzeyinin bireylerin yaşam doyumlarını anlamlı düzeyde yordayan değişkenler olduğu görülmüştür. Son yıllarda yapılan işsizlik çalışmaları kadınların da erkekler kadar işsizlikten etkilendiklerini göstermektedir. Çalışmamızda gözlemlenen kadın işsizlerin sistemi meşrulaştırma düzeylerinin erkek işsizlerden daha düşük olması önceki bulguları

destekleyici niteliktedir. Kadınların iş yaşamındaki rolleri genişlemektedir ve iş yaşamında kadınlar da erkekler kadar etkin roller almak istegindedirler.

Çalışmamızın katılımcıları Mersin’de İş-Kur’a başvuran bireylerden oluşmaktadır. Benzer çalışmaların, Türkiye’de daha geniş örneklem ve daha çok ilde yapılması ülkenin profilini görebilmek açısından katkı sağlayacaktır. Öğrenim düzeyinin yaşam doyumunda etkili olduğu, yükselen öğrenim düzeyinin yaşam doyumuna pozitif yönde katkıda bulunduğu bilinmektedir. Çalışmamızda lisans sonrası öğrenim durumunda yaşam doyumunda düşüş gözlenmiştir. Çalışmamızda yüksek lisans mezunu katılımcı sayısı oldukça düşüktür; benzer çalışmaların daha geniş örnekleme yapılması faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, N.V., Yıldırım, İ., Ergene, T., (1996). Bireylerin dindarlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 12, 45-56.
- Allport, G. W. (2004). *Birey ve dini*. (Çev. Bilal Sambur) Ankara: Elis Yayınları.
- Aydemir, R. E. (2008). *Dindarlık mutluluk ilişkisi (İlk yetişkinlik dönemi)*. Samsun Ondokuzmayıs Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Aytaç, S., ve Keser A. (2002). *İşsizliğin çalışan birey üzerindeki etkisi: İşsizlik kaygısı*.
Erişim tarihi: 12 Temmuz 2009,
<http://www.isgucdergi.org/?p=makale&id=48&cilt=4&sayi=2&yil=2002>.
- Baetz, M., Rudy. B., Glenn, J., Şengül, T. (2006). How spiritual values and worship attendance relate to psychiatric disorders in the Canadian population. *Canadian Journal of Psychiatry*, 51, 657-661.
- Binbay, T, ve Kaya, B. (2006). Akıl sağlığı penceresinden işsizlik. *Toplum ve Hekim Dergisi. Türk Tabipler Birliği Yayını*, 21, 2.
- Bozdağlıoğlu Uyar, Y. E., (2008). Türkiye’de işsizliğin özellikleri ve işsizlikle mücadele politikaları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 45- 65.
- Carney, D.R, Jost, J. T., Gosling, S. D. & Potter, J. (2008). The secret lives of liberals and conservatives: Personality profiles, interaction styles, and the things they leave behind. *Cambridge, Massachusetts, Political Psychology*, 29, 6.

- Chamberlain, K., Zika, S., (1988). Religiosity, life meaning and wellbeing: Some relationships in a sample of women. *Journal For The Scientific Study Of Religion*, 27, 411-420.
- Cirhinlioğlu, F. G., Ok, Ü.(2010). İnanç ya da dünya görüşü biçimleri ile intihara yönelik tutum, depresyon ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiler. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34, 1-8. Erişim tarihi: 21 Mart 2010, <http://dergi.cumhuriyet.edu.tr/ojs/index.php/sosyalbilimler/article/view/503/462>
- Clark, A. E. ve Oswald A. J. (1994). Unhappiness and unemployment. *Economic Journal*, 104, 648–659.
- Creed, P. A. (1998). Improving the mental and physical health of unemployed people: Why and how? *Medical Journal of Australia*, 168.
- Creed, P. A. ve Machintyre, S.R. (2001). The relationship between mental health and access to the latent functions of employment for unemployed and underemployed individuals. *Manuscript Submitted for Publication*.
- Çakır, Ö.(2007). İşini kaybetme kaygısı: İş güvencesizliği. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 1, 117- 140.
- Çapcıoğlu, İ. (2008). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin yakın sosyal çevre ile ilişkilerinde etkili bir faktör olarak dindarlık. Erişim tarihi: 15 Eylül 2009, <http://www.tsadergisi.org/arsiv/aralik2008/04.pdf>

- Çeçen, A. R., (2007). Üniversite öğrencilerinin cinsiyet ve yaşam doyumu düzeylerine göre sosyal ve duygusal yalnızlık düzeylerinin incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, 180-190.
- Çelikkol, A., (2003). Hep büyüyen yara: İşsizlik. Erişim tarihi: 3 Temmuz 2010, www.celikkol.org/issizlik.
- Dağdelen, M. (2008). *Üretim ve hizmet sektöründe çalışan işçilerde ruhsal sağlık düzeyi, ruhsal belirti dağılımı, algılanan sağlık, iş doyumu, yaşam doyumu ve sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması*. Uzmanlık Tezi, İnönü Üniversitesi, Tıp Fakültesi.
- Dasgupta, N., McGhee, D. E., Greenwald, A. G. & Banaji, M. R. (2000). Automatic preference for White Americans: Eliminating the familiarity explanation. *Journal of Experimental Social Psychology* 36, 316–328.
- Diener, E; Suh, E.M.; Lucas, R.E.; Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125, 276-302.
- Diener E., Solberg, E. C., Wirtsz, D., Lucas, R. E. & Oishi, S. (2002). Wanting, having, and satisfaction: Examining the role of desire discrepancies in satisfaction with income. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, 725-734.
- Diener E. ve Clifton D.(2002). Life satisfaction and religiosity in broad probability samples. *Psychological Inquiry, Religion and Psychology*, 13, 206-209.
- Diener, E., Clark, A. E., Georgellis, Y., Lucas, R. E., (2004). Unemployment alters the set-point for life satisfaction. *American Psychological Society*, 15, 8-13.

- Donovan, A. ve Oddy. M. (1982). Psychological aspects of unemployment: An investigation into the emotional and social adjustment of school leavers. *Journal of Adolescence*, 5, 15- 30.
- Ercan, N. (2009). *The predictors of attitudes toward physical wife abuse: Ambivalent sexism, system justifiability and religious orientation*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Tez Çalışması.
- Erdut, Z. (1991). Avrupa Topluluğu'nda istihdam, işsizlik ve istihdam politikası. *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 3, 1.
- Ergin, C. (2005). *İnsan kaynakları yönetimi: Psikolojik bir yaklaşım*. Ankara:Elma Yayıncılık.
- Frey, B. S. ve Stutzer, A. (2002). The economics of happiness. *World Economics* 3, 1.
- Fromm, E. (2006). *Psikanaliz ve din*. (Çev. Elif Erten) İstanbul: Say Yayınları.
- Gauthier, K J., Christopher, A. N., Walter, M. I., Mourad, R., ve Marek, P. (2006). Religiosity, religious doubt and the need for cognition: Their interactive relationship with life satisfaction. *Journal of Happiness Studies*, 7, 139–154.
- Greene, V. K. ve Yoon, B. J. (2003). Religiosity, economics and life satisfaction. *Department of Economics State University of New York at Binghamton*.
- Erişim tarihi: 3 Ağustos 2010,
<http://www2.binghamton.edu/economics/research/workingpapers/pdfs/wp03/wp0303.pdf>

- Gündoğan, N., (2001). Genç işsizliği. *T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1320, İ.İ.B.F. Yayınları, 173, 160.*
- Gündoğar, D., Gül, S.S., Uskun, E., Demirci, S., Keçeci, D. (2007). Üniversite öğrencilerinde yaşam doyumunu yordayan etkenlerin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi, 10, 14-27.*
- Güven, H. (2008). *Depresyon ve dindarlık ilişkisi.* Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Jahoda, M. (1982). Employment and unemployment: A social- psychological analysis. *Cambridge University Press, Cambridge, England.*
- Jost,J.T., Banaji, M.R.(1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology, 33, 1–27.*
- Jost, J.T., & Burgess, D. (2000). Attitudinal ambivalence and the conflict between group and system justification motives in low status groups. *Personality and Social Psychology Bulletin, 26, 293-305.*
- Jost, J.T., & Hunyady, O. (2002). The psychology of system justification and the palliative function of ideology. *European Review of Social Psychology, 13, 111–153.*
- Jost, J.T., Pelham, B.W., & Carvallo, M. (2002). Non-conscious forms of system justification: Cognitive, affective, and behavioral preferences for higher status groups. *Journal of Experimental Social Psychology, 38, 586-602.*

- Jost, J.T., Pelham, B.W., Sheldon, O., & Sullivan, B.N. (2003). Social inequality and the reduction of ideological dissonance on behalf of the system: Evidence of enhanced system justification among the disadvantaged. *European Journal of Social Psychology, 33*, 13-36.
- Jost, J. T., Banaji, M. R. & Nosek, B. A. (2004). A decade of system justification theory: Accumulated evidence of conscious and unconscious bolstering of the status quo. *Department of Psychology, University of Virginia Political Psychology, 25*, 6.
- Jost, J. T & Hunyady, O. (2005). Antecedents and consequences of system-justifying ideologies. *American Psychological Society, 14*, 5.
- Jost, J.T., & Kay, A.C. (2005). Exposure to benevolent sexism and complementary gender stereotypes: Consequences for specific and diffuse forms of system justification. *Journal of Personality and Social Psychology, 88*, 498-509.
- Jost, J. T. & Napier, J. L.(2008). Why are conservatives happier than liberals? *Association for Psychological Science, Psychological Science, 19*, 6.
- Jost J.T., Pietrzak, J., Liviatan, I., Mandisodza, A., & Napier, J. (2008). *System justification as conscious and nonconscious goal pursuit*. Handbook of Motivation Science. New York : Guilfor.
- Joshi, S., Kumari, S. ve Banaras, M. J. (2008). Religious belief and its relation to psychological well-being. *Hindu University, Varanasi. Journal of the Indian Academy of Applied Psychology, 34*, 345-354.

- Kaoufmann, D. ve Fetters, M., (1980). Work motivation and job values among professional men and women: A new accounting. *Journal of Vocational Behavior*, 17, 251-267.
- Karacoşkun, M. D. (1998). Psiko-sosyal açıdan dini inanç- dini davranış ilişkisi. *Samsun Ondokuzmayıs Üniversitesi Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV*, 2-33.
- Karacoşkun, M. D. (2004). Dini inanç- dini davranış ilişkisine sosyo-psikolojik yaklaşımlar. *Samsun Ondokuzmayıs Üniversitesi Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV*, 2- 23.
- Karakaya, S. (2008). *Dindarlık ve kişilik arasındaki ilişki, Allport ve Fromm'un karşılaştırmalı analizi*. Adana Çukurova Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Kay , A. C. & Jost, J. T. (2003). Complementary justice: Effects of “Poor but Happy” and “Poor but Honest” stereotype exemplars on system justification and implicit activation of the justice motive. *Stanford University Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 823–837.
- Keser, A., (2004). Çalışma- birey ilişkisi ve çalışmanın birey yaşamındaki yeri. *İşgüç Dergi*, 6.
- Keser, A., (2009). *Çalışma Psikolojisi*. Ekin Yayınevi: Bursa.
- Kıraç, F. (2007). *Dindarlık eğilimi varoluşsal kaygı ve psikolojik sağlık*. Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.

- Kinicki, A. J., Song, Z., Wanberg C.R., McKee-Ryan F. M., (2005). Psychological and physical well-being during unemployment: A meta-analytic study. *Journal of Applied Psychology*, 90, 53–76.
- Kocacık, F. (1995). Sivas'ta işsizlik olgusu ve aile üzerine etkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 1-15.
- Koç, M. (2009). Dindarlık ve benlik saygısı arasındaki ilişki: Yetişkinler üzerinde ampirik bir araştırma. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18, 473-493.
- Komarousky, M., (1940). *The unemployed man and his family: The effect of unemployment on the status of the man in 59 families*. New York: Dryden Press.
- Kulik, L. (2001). İmpact of length of unemployment and age on jobless man and women: A comparative analysis. *Journal of Employment Counseling*, 38.
- Kurt, Ş. (2006). İşsizliğin psiko-sosyal sonuçları ve Türkiye üzerine muhtemel etkileri. *İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları, 51 Kitap, İstanbul Üniversitesi Yayını*, 357- 379.
- Kurt, A., (2009). Dindarlığı etkileyen faktörler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18, 1-26.
- Küçükcan, T. ve Köse, A., (2000). *Doğal afetler ve din (Marmara depremi üzerine psiko-sosyolojik bir inceleme)*. İstanbul: TDV Yayınları.
- İş Hukuku Enstitüsü, Türkiye'de genç işsizliği ve mücadele politikaları (2008).
Erişim tarihi: 02. 02. 2010

http://www.ishukuku.org/index.php?option=com_content&task=view&id=79&Itemid=39.

Levin, J. S., Chatters, L. M., ve Taylor, R. J. (1995). Religious effects on health status and life satisfaction among Black Americans. *Journal of Gerontology: Social Science*, 50, 154-163.

Little, C. B. (1976). Technical- professional unemployment: Middle class adaptability to personal crisis. *Sociological Quarterly*, 17, 262- 274.

Murphy, G. C. ve Athanasou , J. (1999). The effect of unemployment on mental health. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 72, 83-99.

Myers, D.G. ve Diener, E. (1995). Who is happy? *Psychological Science*, 6, 10-19.

OECD Employment Outlook 2009: Tackling the jobs crisis. Erişim tarihi: 14 Mart 2010.
www.oecd.org/bookshop.

Öner, N. (1994). *Stres ve dini inanç*. Ankara: TDV Yayıncılık.

Pargament, K. I. & Magnar-Russel, G. M. & Murray- Swank (2005). The sacred and the search for significance: Religion as a unique process. *Journal of Social Issues*, 61, 665—687.

Pittau, M. G., Zelli R., Gelman, A. (2010). Economic disparities and life satisfaction in European regions. Erişim tarihi: 5 Ocak 2011.

<http://www.stat.columbia.edu/~gelman/research/published/pittauzelligelman.pdf>

- Rankin, L.E, Jost, J.T. ve Waslak, C. J. (2009). System justification and the meaning of life: are the existential benefits of ideology distributed unequally across racial groups? *Social Justice Research*, 22, 312-333.
- Rask, K., Kurki, A. P.,ve Laippala, P. (2002). Adolescent subjective well-being and realized values. *Journal of Advanced Nursing*, 38, 254–263.
- Schlozman, K. L., ve Werba, S., (1979). *Class and political response* Cambridge. MA *Harvard University Pres.*
- Super, D. E., (1957). *The psychology of careers*. New York Harpes & Row.
- Şengül, F., (2007). *Dindarlık ve ruh sağlığı ilişkisi*. Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2009). Erişim tarihi: 2 Mayıs 2010. www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=134.
- Ventis, W. L.(1995). The relationships between religion and mental health. *Journal of Social Issues*, 2, 33–48.
- Wakslak, C. J., Jost, J. T., Tyler, T. R. & Chen, E. S. (2007). Moral outrage mediates the dampening effect of system justification on support for redistributive social policies. *Association for Psychological Science*, 18, 3.
- Warr, P. B., & Jackson, P. (1984). Men without jobs: Some correlates of age and lenght of unemployment. *Journal of Occupational Psychology*, 57, 77-85.

- Waters, L. E. ve Moore, K. A. (2002). Predicting self-esteem during the unemployment: the effect of gender, financial deprivation: Alternate roles and social support. *Journal of Employment Counseling*, 39.
- Winkelmann, R. (2008). Unemployment, social capital, and subjective well-being (9 Nisan 2008). Erişim tarihi: 12.07.2010, (<http://www.ilo.org//thesaurus/defaulten.asp>)
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh sağlığı ve din, psiko-sosyal uyum ve dindarlık*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yargıç, İ. (2009). Ekonomik kriz, intihar cinayet ve kalp krizi riskini artırabilir. *Popüler Psikiyatri*, 51.
- Yetim, Ü. (2001). *Toplumdan bireye mutluluk resimleri*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Yetim, Ü. (2003). The impacts of individualism/collectivism, self-esteem and feeling of mastery on life satisfaction among the Turkish university students and academician. *Social Indicators Research*, 61, 297-317.
- Yıldırım, N.,(2010). *Sivil toplum kuruluşu gönüllülerinin adil dünya inançları, sosyal baskınlık yönelimleri ve sistemi meşru algılama düzeyleri*. Mersin Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Yılmaz, T., Fidan, F. ve Karataş, V., (2006). İşsizliğin sosyo-psikolojik sonuçları: sosyo-demografik özelliklere göre bireylerin tutumları bir alan araştırması. *İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları*, 48, 163-183.
- Yılmaz E, B. ve Terzi, H. (2008). Avrupa istihdam stratejisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30, 229-250.

Yüksel, İ., (2003). İşsizliğin psiko-sosyal sonuçlarının incelenmesi (Ankara örneği).

Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4.

Zika, S., ve Chamberlain, K., (1988). Religiosity, life meaning and wellbeing: Some relationships in a sample of women. *Journal of Scientific Study of Religion*, 27, 411-420.

EK-1

Bu araştırma, yüksek lisans bitirme çalışması kapsamında, veri toplamak üzere yapılmaktadır. Elde edilecek veriler tamamen bilimsel amaçlı kullanılacak ve toplu olarak değerlendirilecektir. İsim ya da herhangi bir kimlik bilgisi belirtmenize gerek yoktur. Amaç, Mersin’de yaşayan ve iş arayan bireylerin psikolojik ve sosyal durumlarını anlamaktır. Sorulara içten cevap vermeniz araştırmanın güvenilirliği açısından önemlidir. Lütfen tüm soruları yanıtlayınız.

Katılımınız ve içtenliğiniz için teşekkür ederim.

Psikolog Gülfer KARAÇAY
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi

Lütfen aşağıdaki ifadelerde size en uygun seçeneğin yanındaki kutucuğa “X” işareti koyunuz.

1-Yaşınız:(Lütfen yazınız)

2-Cinsiyet: K E

3-Medeni durum: Evli Bekar Eşini Kaybetmiş Boşanmış

4-Öğrenim Durumu: İlköğretim Lise Yüksekokul Üniversite

Diğer (Belirtiniz):.....

5-Evinizde kaç kişi yaşamaktadır?

1-2 kişi 3-4 kişi 5-6 kişi 7 kişi ya da üzeri

6- Kaç çocuğunuz var?

Yok 1 2 3 4 5 6 ya da daha fazla

7- Çalışma yaşamı açısından durumunuz hangisidir?

İlk kez iş arıyorum Daha önce de işsiz kalmıştım Diğer (Belirtiniz):.....

8- (Daha önce çalıştıysanız) Son çalıştığınız işten ne zaman ayrıldınız?

0-3 ay önce 4-6 ay önce 7-12 ay önce 1-2 yıl önce 3 yıl ya da daha önce

9- Ne kadar zamandır iş arıyorsunuz?

0-3 ay önce 4-6 ay önce 7-12 ay önce 1-2 yıl önce 3 yıl ya da daha önce

EK-2

Aşağıdaki soruları, son aylarda dini inançla ilgili olan tutum ve düşüncelerinizi göz önünde bulundurarak cevaplandırınız. Her madde için 1 ile 4 arasında değişen rakamlardan sizin fikrinize en yakın olanı işaretleyiniz.

		Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1	İbadet etmenin beni şu anki sorunlarımdan kurtaracağına inanıyorum.	1	2	3	4
2	Hayatımda yaşadığım zorluklardan sonra yaratıcı bir Allah olduğundan kuşkuluyum.	1	2	3	4
3	Dinin gereklerini düzgün şekilde yerine getirenlerin, hak ettikleri hayata kavuşacaklarına inanıyorum.	1	2	3	4
4	İbadet etmenin insanı rahatlatan bir şey olduğuna inanıyorum	1	2	3	4
5	Allah'ın gücüyle mucizelerin gerçekleşebileceğine inanıyorum.	1	2	3	4
6	Allah'ın tüm inananlara eşit davranacağına inanıyorum.	1	2	3	4
7	Allah'ın en büyük yargıç olduğuna inanıyorum.	1	2	3	4
8	Ölümden sonraki hayatın bu dünyadan daha önemli olduğuna inanıyorum.	1	2	3	4
9	İnsanların sıkıntılı zamanlarını Allah'a sığınmadan atlatabileceklerini düşünüyorum.	1	2	3	4
10	Dua etmenin olabilecek en rahatlatıcı yöntem olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4

11	Allah'ın gücünün her şeyin üstünde olduğuna inanıyorum.	1	2	3	4
12	Mucizelerin Allah'ın sayesinde gerçekleşeceğine inanıyorum.	1	2	3	4
13	Yaşadığım her şeyin, Allah'ın isteğiyle olduğuna inanıyorum.	1	2	3	4
14	Allah'ın hepimiz için her şeyin en iyisini sağlayacağına inanıyorum.	1	2	3	4

Aşağıda 5 cümle verilmiştir. Lütfen her cümleyi dikkatlice okuyunuz ve sizin için ne derece doğru olduğunu belirtmek için cümlenin yanındaki (1'den 7'ye kadar olan) rakamlardan size göre en doğru olan rakamı işaretleyiniz.

		Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	Hayatım birçok yönden idealime yakını.	1	2	3	4	5	6	7
2	Hayat şartlarım mükemmel.	1	2	3	4	5	6	7
3	Hayatımdan memnunum.	1	2	3	4	5	6	7
4	Hayattan şimdiye kadar istediğim önemli şeyleri elde ettim.	1	2	3	4	5	6	7
5	Eğer hayata yeniden başlasaydım hemen hemen hiçbir şeyi değiştirmezdim.	1	2	3	4	5	6	7

Aşağıda bazı ifadeler sunulmuştur. Lütfen her cümleyi dikkatlice okuyunuz ve sizin için ne derece doğru olduğunu belirtmek için cümlenin yanındaki (1'den 7'ye kadar olan) rakamlardan size göre en doğru olan rakamı işaretleyiniz.

		Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	Genel olarak toplumumuzu adil bulurum.	1	2	3	4	5	6	7
2	Genelde Türk politik sistemi olması gerektiği gibi, doğru biçimde işlemektedir.	1	2	3	4	5	6	7
3	Türk toplumu ciddi biçimde yeniden yapılandırılmaya ihtiyaç duymaktadır.	1	2	3	4	5	6	7
4	Türkiye, dünyada yaşanacak en iyi ülkedir.	1	2	3	4	5	6	7
5	İzlenen çoğu politika, toplumun çoğunluğunun yararınadır.	1	2	3	4	5	6	7
6	Bu toplumda herkes adil bir biçimde, zenginlik ve mutluluktan payına düşeni alır.	1	2	3	4	5	6	7
7	Toplumumuz her yıl daha da kötüye gitmektedir.	1	2	3	4	5	6	7
8	Toplumumuz, insanların genellikle ne hak ederlerse onu alacakları şekilde düzenlenmiştir.	1	2	3	4	5	6	7